

genootschap

voor

138/3-4

2001

geschiedenis

ARTIKELS

- C. Vandenbroecke, *De demografische revolutie als causale verklaringsvariabele achter maatschappelijke mutaties* 179-196
- A. Janssens, *Jan du Chelier (1446/47-1492), opdrachtgever van Hans Memling?* 197-234
- P. De Baets, *Opgang en verval van een Spaanse koopliedenfamilie in Vlaanderen : de Matanca (16de-18de eeuw)* 235-324
- J. Monballyu, *Betrapping op heterdaad bij overspel : een eeuwenoude strafverminderende verschoningsgrond... voor de man : een Brugse casus, 1555* 325-334

BOEKBESPREKINGEN

- V. van Caloen, J. van Cleven, J. Braet, e.a. , *Het Kasteel van Loppem* (L. Devlieghe) 335-336

-
- KRONIEK 337-346
-

HANDELINGEN VAN HET GENOOTSCHAP VOOR GESCHIEDENIS

gesticht onder de benaming
«Société d'Emulation» te Brugge

Driemaandelijks tijdschrift voor de studie van de
geschiedenis en oudheden van Vlaanderen

JAARGANG 138 (3-4)

2001

De demografische revolutie als causale verklaringsvariabele achter de maatschappelijke mutaties

Binnen het zeer breed in te schatten veld aan maatschappelijke mutaties, zoals ze zich sinds het einde van het Ancien Régime aftekenden en voor een ongeëvenaard moderniseringsproces deden zorgen, frappeert met name het drieluik van een zogenaamde demografische, een (eerste) industriële en een agrarische revolutie. Volledigheidshalve kan men er tevens de transportrevolutie aan toevoegen.

De timing bij het bepalen van deze omschakelingen is hierbij essentieel. Zo valt de aanvang van de demografische revolutie hier te lande zonder meer te situeren vanaf het begin van de 18de eeuw. Op haar beurt laat de doorbraak van een industriële revolutie, op gang gebracht in de lichte sector van de katoenindustrie en kort nadien verder uitgebouwd in de steenkoolnijverheid en de metaalindustrie, zich pas decennia later aanwijzen en ten vroegste vanaf de late 18de – begin 19de eeuw situeren¹. Voor de doorbraak van een groene revolutie moet men zelfs wachten tot de vooravond van Wereldoorlog I, d.i. nog eens honderd jaar later².

-
- 1 Verwijzend naar de groeiversnellingen zoals ze zich in bepaalde spitssectoren aftekenden, heeft men het dan veelal over een “*croissance déséquilibrée*” of een “*croissance discontinue*”. Vergelijk hieromtrent F. BRAUDEL, “*Le temps du monde*”, Parijs, 1979, pp. 510-511. Omtrent de prioriteit van de textielindustrie op het vlak van de industriële vernieuwing merkt F. BRAUDEL op : “*la civilisation économique est beaucoup plus alors sous la domination du textile que sous celle du fer*” (“*Les structures du quotidien : le possible et l'impossible*”), Parijs, 1979, p.327.
 - 2 Omtrent de aanvang van de agrarische revolutie werd in de recente historiografie voor een passende revisie gezorgd, inhoudend dat de eigenlijke doorbraak ten vroegste tegen het einde van vorige eeuw te situeren valt. Richtinggevend in dit verband is P. BAÏROCH, “*Les trois révolutions agricoles du monde développé : rendements et productivité de 1800 à 1985*”, in “*Annales. Economies – Sociétés – Civilisations*”, 1989, pp. 317-353. M. MORINEAU, “*La dîme et l'enjeu*”, in “*Annales de l'Histoire de la Révolution Française*”, 1980, pp. 161-180.

Als een afgeleide van het voorgaande ligt het voor de hand dat het einde van het Ancien Régime en de volle 19de eeuw door een enorm spanningsveld inzake de bevoorrading gekenmerkt was, met navenante verarmingsprocessen tot gevolg³.

Gedeeltelijk kon daarin voorzien worden vanaf de jaren 1860-1870, toen namelijk de transportrevolutie een massale aanvoer van levensmiddelen mogelijk maakte⁴. Tussendoor was naar allerlei noodoplossingen gezocht om aan de gestegen vraag te kunnen voldoen. Het vertaalde zich o.m. in het moeizaam zoeken naar uitbreiding van het areaal door "inculte" en "gemene" gronden in gebruik te nemen, in het aanpassen van het productieproces door weiland te scheuren en in akkerland om te zetten, door meer zaaigran uit te storten per oppervlakte-eenheid (al zorgde dit dan weer voor een daling van de "yield ratios") en door het introduceren van nieuwe teelten⁵.

Als typevoorbeeld geldt hierbij de verspreiding van de aardappelteelt, een eigenheid die zich tussen 1700 en 1740 laat situeren en dit terwijl het gewas sinds de late 15de eeuw gekend maar enkel als sierplant verspreid was⁶. De achterliggende reden voor het overschakelen op dit gewas in het verlengde van de zich continuerende bevolkingsgroei ligt voor de hand, gegeven de veel hogere rendementen in vergelijking met graanbouw⁷.

- 3 Voor een schitterend en omvattend overzicht van de gangbare verarmingsprocesse tegen het einde van het Ancien Régime en tijdens de eerste decennia van de 19de eeuw, cf. C. LIS - H. SOLY, "Armoede en kapitalisme in pré-industrieel Europa", Antwerpen, 1980.
- 4 In zijn algemeenheid was het trouwens zo dat het aandeel van buitenlandse handel, uitgedrukt in relatie tot macro-meters zoals het BNP, aan de lage kant bleef tot en met het begin van de 19de eeuw. Afwijkend van de oudere literatuur wordt buitenlandse handel dan ook als een volgfunctie van de industriële vernieuwing beschouwd (zie o.m. R. DAVIS, "The industrial revolution and British overseas trade", Leicester, 1979).
- 5 C. VANDENBROEKE - W. VANDERPIJPEN, "The agricultural revolution in Flanders and in Belgium: myth or reality?", in H. VAN DER WEE - E. VAN CAUWENBERGHE (eds.), "Productivity of land and agricultural innovation in the Low Countries (1250-1800)", Leuven, 1978, pp. 163-170.
- 6 C. VANDENBROEKE, "Agriculture et Alimentation", Gent - Leuven, 1975, pp. 235-289.
- 7 C. VANDENBROEKE, "Cultivation and consumption of the potato in the 17th and 18th century", in "Acta Historiae Neerlandica", Leiden, 1971, pp. 15-39. Samenvattend kan men stellen dat de opbrengsten van aardappelen, in vergelijking met broodgranen, ongeveer tienmaal hoger lagen terwijl omgekeerd de voedende waarde amper één vijfde bedroeg. Per oppervlakte-eenheid konden m.a.w. tweemaal zoveel mensen gevoed worden.

Al even evident is het feit dat de aardappelteelt het eerst in opgang was in West- en Oost-Vlaanderen en pas decennia later ingang vond in het Limburgse, waar o.m. de bevolkingsdruk minder uitgesproken was⁸.

Alleen al vanuit de aangehaalde chronologie volgt m.a.w. een verandering naar de causaliteit omtrent de maatschappelijke mutaties. Met name de vraagvariabele, vervat als die zit in het bevolkingsverloop, geldt hierbij als sluitstuk. Een relatief stabiele bevolkingssituatie voorafgaand aan de 18de eeuw vormde namelijk de ondertoon en de verklaring voor een vergaande vorm van economisch immobilisme, met nauwelijks aanzetten tot productiewijzigingen en/of investeringen. Het demografisch-ecologisch evenwicht zoals het aan de orde was, toonde als vanzelf nauwelijks interesse voor uitvindingen die tot vernieuwing of verandering leiden. Des te meer zal dit aangewezen zijn toen het gebruikelijke evenwicht tussen vraag en aanbod op de helling kwam te staan met de demografische revolutie⁹. Ten volle blijkt dan de motorfunctie die van de bevolkingsvariabele uitging en voor economische bijsturingen deed zorgen. Tot zijn essentie herleid houdt dit alles m.a.w. in dat aan de bevolkingsvariabele een causale dimensie moet toegekend worden terwijl industriële en agrarische veranderingen in essentie als volgvariabelen gelden, ook al kan daarbij tussendoor van een interactieve inbreng en wisselwerking worden gewaagd¹⁰.

Lang, al te lang werd het historisch onderzoek m.a.w. toegespitst op het verklaren van industriële en/of agrarische veranderingen terwijl met name een antwoord moest worden gezocht op het waarom van een continue demografische groei vanaf het begin van de 18de eeuw¹¹. Uiteraard was dit een afgeleide van de gangbare verklaringsmodellen, waarbij aan de vraag-

8 C. VANDENBROEKE, "La culture de la pomme de terre en Belgique, XVIIe - XIXe siècles", in "Flaran 12. Plantes et cultures nouvelles en Europe Occidentale au Moyen Age et à l'époque moderne", Auch, 1992, pp. 115-129.

9 Inzonderheid kan hierbij verwezen worden naar de economische aanpassingen en vernieuwingen die telkens weer op eventuele spanningsvelden volgen.

10 C. VANDENBROEKE, "Hoe rijk was Arm Vlaanderen? Vlaanderen in de 18de eeuw. Een vergelijkend overzicht", Brugge, 1995.

11 Met name door A. TOFFLER ("De derde golf", Antwerpen, 1981, p. 335) werd in die zin zeer scherp het verwijt geformuleerd dat voor het verklaren van de eerste industriële revolutie al te veel maar dan weer weinig steekhoudende verklaringselementen aangereikt worden. Indirect werd daarmee o.m. gereageerd op publicaties van het type R.M. HARTWELL, "The causes of the Industrial Revolution in England", London, 1967.

variabele niet meer dan een afgeleide functie werd toegekend. De ontoereikende economische ontwikkeling en dan inzonderheid van de landbouweconomie, vervat als die zat in de wet van de dalende meeropbrengsten – aldus het Malthusiaanse verklaringmodel – zou verantwoordelijk geweest zijn voor herhaalde crisissen en recessies, ingegeven door ondervoeding, ziekte en sterfte. Daarnaast was er de zogenaamde Marxistische verklaring, waarbij van een relatieve in plaats van een absolute overbevolking werd uitgegaan. Het onthouden van de meerwaarde en de zogenaamde exploitatie hield men verantwoordelijk voor menigvuldige crisismomenten met een bevolkingsdaling als resultaat.

Daartegenover staat de Boserup-thesis. Aan het demografisch gebeuren kent ze een bepalende in plaats van een afgeleide functie toe¹². Onderbevolking wordt er als een rem gezien, bevolkingsgroei als motor achter de breed maatschappelijke veranderingen die het einde van het Ancien Régime kenmerken. Niet in het minst houdt het in dat aan de vraagzijde van de economie een stimulerende functie wordt toegekend: *“if it is agreed that many inventions... have been demand-induced, it becomes pertinent to ask to what extent this demand pull was in turn dertermined by demographic changes”*¹³.

Vanuit zo'n beoordeling loopt men vooruit op de feiten. Men laat de creativiteit van de mensen tot haar recht komen door ze op uitdagingen te laten reageren in plaats van ze noodgedwongen te moeten ondergaan. Vandaar dan ook de pertinente opmerking van de Franse demograaf J. Dupâquier: *“la croissance démographique a certainement précédé la croissance économique. C'était la pression démographique qui avait stimulé l'évolution économique et non l'inverse”*. Sterker nog is zijn conclusie waar hij stelt: *“la démographie n'est pas à la remorque de l'économie”*¹⁴. In dezelfde lijn ligt de beoordeling van P. Chaunu: *“la démographie est l'élément explicatif clé d'un système de civilisation”*¹⁵.

12 Vgl. E. BOSSERUP, “Population and technology”, Oxford, 1981; D. GRIGG, “The dynamics of agricultural change. The historical experience”, London, 1982.

13 Zie ook J. L. SIMON, “Demographic causes and consequences of the Industrial Revolution”, in “Journal of European Economic History”, 1994, pp. 141 – 158.

14 J. DUPAQUIER, “Pour la démographie historique”, Parijs, 1984, p. 138 en volgende.

15 P. CHAUNU, “Un future sans avenir. Histoire et population”, Parijs, 1979, p. 153.

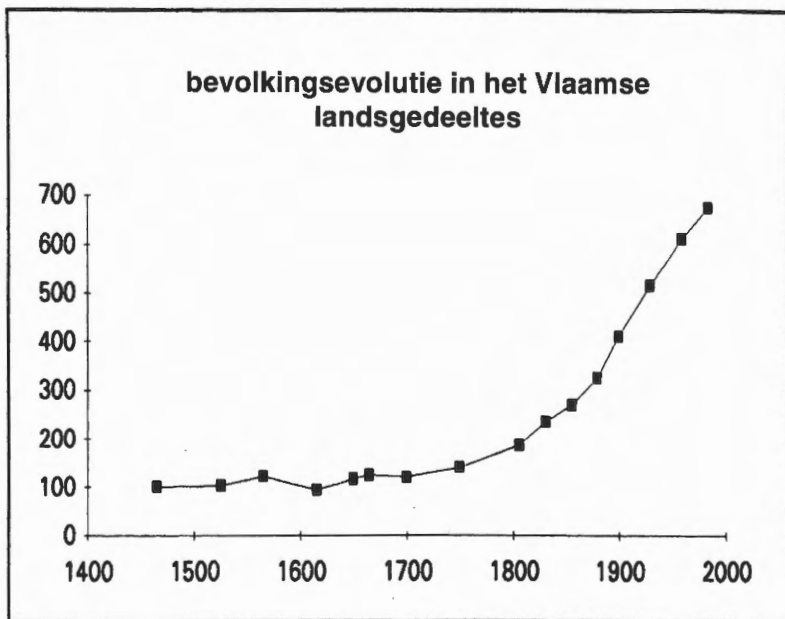
Nu de chronologie in de faseringen van de grote maatschappelijke breukpunten vastligt, dient uiteraard de vraag gesteld naar het waarom van een duurzame bevolkingsgroei vanaf het begin van de 18de eeuw. Vooraf lijkt het niettemin aangewezen om deze cruciale demografische kentering, zoals ze zich om en rond 1700 aftekende, wat scherper te illustreren. Onderstaande tabel, waarin zowel de absolute aantallen als de indices voor het Vlaamse landsgedeelte zoals meegedeeld door P. Klep de revue passerren (vgl. ook grafiek 1), brengt meteen de essentie van de evolutie onder de aandacht¹⁶.

bevolkingsevolutie in het Vlaamse landgedeelte
Absolute waarden en indices (1465 = 100)

<u>Jaar</u>	<u>Bevolking</u>	<u>Index</u>	<u>Jaar</u>	<u>Bevolking</u>	<u>Index</u>
1465	1.021.000	= 100	1750	1.434.000	= 140
1525	1.053.000	= 103	1806	1.911.000	= 187
1565	1.247.000	= 122	1831	2.423.000	= 237
1615	949.000	= 93	1856	2.763.000	= 271
1650	1.182.000	= 116	1880	3.270.000	= 326
1665	1.270.000	= 124	1900	4.193.000	= 411
1700	1.226.000	= 120	1930	5.291.000	= 518

16 P. KLEP, "Population estimates of Belgium by province, 1375-1831", in "Historiens et Populations. Liber Amicorum E. Hélin", Louvain-la-Neuve, 1991, p. 505. Zie ook C. VANDENBROEKE, "Hoe rijk was Arm Vlaanderen?", o.c., p. 16.

grafiek 1

Zo veel is duidelijk. Uit liefst zeven reconstructies van het bevolkingscijfer, teruggaand tot de late 15de eeuw, blijkt telkens een vrij stabiel bevolkingsverloop in de long run en dit tot en met de aanvang van de 18de eeuw. Het komt erop neer dat Vlaanderen, door elkaar genomen, ongeveer 1 miljoen inwoners telde. Met de eeuw van de Verlichting werd deze (bijna) nulgroei evenwel verlaten. Voor het eerst was voortaan sprake van een duurzame bevolkingsgroei, langzaam op gang komend tijdens de eerste decennia van de 18de eeuw maar zich continu doorzettend en overgaand in een versnellingsfase tegen het einde van het Ancien Régime en tijdens de 19de eeuw¹⁷. Het resulteerde in jaarlijkse groeicijfers van een orde van 0,5%, een tempo

17 Bij een verdere uitdieping van het demografisch verloop springen meteen de regionale verschillen in het oog. Zo valt het op dat de aanvang van de demografische revolutie zich het sterkst in het zuiden van West- en Oost-Vlaanderen laat aanwijzen. Tegen het einde van het Ancien Régime volgde er evenwel een groei-vertraging terwijl voortaan de provincies Henegouwen, Antwerpen en Brabant als koplopers fungeerden.

dat nooit voorheen en laat staan over langere termijn was voorgevallen.

Het brengt ons meteen tot de achtergronden van deze kentering, een onderzoeksthema dat al te lang werd verwaarloosd en pas sinds kort de aandacht opeist die het ten volle verdient. Overduidelijk blijkt eruit dat het om een erg complexe thematiek gaat, beïnvloed door tal van factoren van zowel zuiver demografische als van medisch-demografische aard, van politiek-institutionele kenteringen en van sociaal-economische interacties.

Zonder meer bepalend was namelijk het uitblijven van excessieve sterftecrisissen vanaf de late 17de eeuw¹⁸. Met name aan fasen van abnormale sterfte, vooral veroorzaakt door pestepidemieën, kwam immers een einde in de jaren 1660¹⁹. Zo berekende P. Chaunu dat het aandeel van pest als doodsoorzaak van ruim 20% in de late Middeleeuwen afnam tot minder dan 10% in de 17de eeuw. Eén enkele opstoot van pest volgde nadien en dan nog beperkt tot de haven van Marseille in 1720, waarbij meteen voor erg doorgedreven quarantaine-maatregelen werd gezorgd²⁰.

Het systematisch isoleren van getroffen regio's bij anderssoortige gevallen van besmettelijke ziekten was trouwens een houding die veralgemeend werd in de 18de eeuw. Heel goed komt dit aan het licht in het overheidsoptreden omstreeks 1780, toen tal van haarden van dysenterie over het ganse land gesignaleerd werden²¹.

Complementair met het achterwege blijven van excessieve sterftecrisissen van het type pest-epidemieën, was er doorheen de 18de eeuw

18 Treffend voor de recente historiografie is met name de enorme toename van publicaties i.v.m. ziekte en dood. Als typevoorbeelden vermelden we K.F. KIPPLE (ed.), "The Cambridge World History of human disease", Cambridge, 1993; W. H. Mc NEILL, "Mensen en hun plagen. Een ziektegeschiedenis van de mensheid", Amsterdam, 1996; J. DE MAEYER e.a., "Er is leven vóór de dood. Tweehonderd jaar gezondheidszorg in Vlaanderen", Kapellen, 1998.

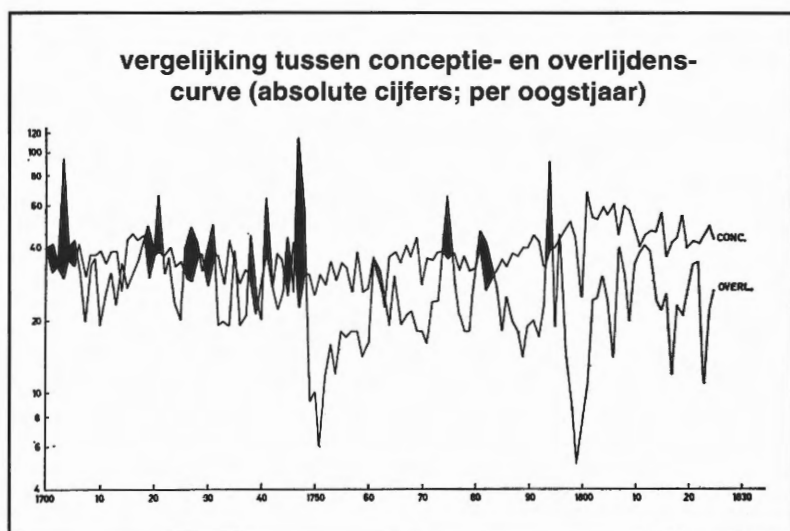
19 E. THOEN – I. DEVOS, "Pest in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de Middeleeuwen en de Moderne Tijden. Een status questionis over de ziekte in haar sociaal-economische context", in "De pest in de Nederlanden. Medisch historische beschouwingen 650 jaar na de Zwarte Dood. Vierde symposium der geneeskundige wetenschappen", Brussel, 1999, pp. 20 – 43.

20 Als ongeëvenaard standaardwerk omtrent de studie van de pest geldt nog steeds J.N. BIRABEN, "Les hommes et la peste en France et dans les pays européens et méditerranées", Den Haag-Parijs, 1975 – 1976 (2 delen).

21 C. BRUNEEL, "La mortalité dans les campagnes. Le duché de Brabant aux XVIIIe et XVIIIe siècles", Leuven, 1977.

tevens sprake van een - zij het zeer geleidelijke - afname van de normale sterfte. Inzonderheid was dit het geval voor jongeren en jongvolwassenen. In tal van studies kon in die zin gewezen worden op een veel minder fluctuerend verloop van de sterftcijfers, dermate dat ze nog maar zelden boven de geboortecijfers uitstegen en m.a.w. het natuurlijk accres niet langer met de regelmaat van een klok kwamen hypothekeren²²(vgl. grafiek 2).

grafiek 2

Het blijft niettemin in menig opzicht een open vraag door welke factoren precies het uitblijven van abnormale sterfte en het afnemen van normale sterfterisico's ingegeven was. Een toenemende aandacht voor besmettingshaarden en het opteren voor voorzorgsmaatregelen speelden zeker een rol. Ze liggen in het verlengde van een mentali-

22 De afnemende intensiteit van de sterfte, zoals weergegeven op grafiek 2, werd overgenomen uit G. HECTORIS, "Een historisch-demografische studie van een Kempense plattelandsgemeenschap. Kalmthout op het einde van het Ancien Régime (1678-1828)", Brussel, 1979.

teitswijziging, erop gericht om voortaan aan het hiernamaals minder voorrang te geven dan aan het hiernumaals²³. Het manifesteerde zich o.m. in een “*désacralisation de la maladie*”²⁴. Verder waren er, tot diep in de 18de eeuw, de positieve effecten van teeltdifferentiatie en gewijzigde voedingspatronen²⁴.

Ze deden er voor zorgen dat hongerjaren meer uitzondering dan regel werden, terwijl manifeste pluspunten zoals een verhoogde opname van vitamine C dan weer volgden uit de consumptie van aardappelen²⁵. Pas in de 19de eeuw zal de aardappel immers verworden tot een “*culture de misère*”, toen namelijk bovenmatig op een al te monotoon aardappeldieet was overgeschakeld. Misoogsten en duurte kwamen toen opnieuw bevestigen dat de landbouwopbrengsten niet langer van aard en in staat waren om de verhoogde vraag te volgen²⁶!

Specifieke medische vernieuwingen zorgden op hun beurt voor een afname van het sterfterisico tegen het einde van het Ancien Régime. Met name was dit het geval voor pokken, na pest de tweede belangrijkste doodsoorzaak. Het vaccineren (Jenner), na voorafgaande experimenten met inoculaties, geldt aldus als één van de weinige maar toch wel belangrijke medische doorbraken uit de 18de eeuw²⁷. Ook het terugdringen van kraambedsterfte stond toen volop in de belangstelling. Vanuit het besef dat de kans tot overlijden zo’n 1 à 2% per bevalling bedroeg, was dit overigens voor de hand liggend²⁸. Het leidde er o.m. toe dat tal van cursussen op overheidskosten ingericht wer-

23 De gewijzigde ingesteldheid, met veel meer aandacht voor aardse bekommernissen sinds het midden van de 18de eeuw, komt o.m. tot uitdrukking bij de studie van testamentaire beschikkingen.

24 Een nogal kritisch standpunt omtrent de gunstige invloed van gewijzigde en/of verbeterde consumptiepatronen op het ziekte- en sterftebeeld vinden we bij M. LIVI – BACCI, “Population and nutrition. An essay on European demographic history”, Cambridge, 1991. Daartegenover staan dan o.m. de publicaties van T. Mc KEOWN, “The role of medicine. Dream, mirage or nemesis?”, Londen, 1979.

25 C. VANDENBROEKE, “Agriculture et Alimentation”, o.c., hoofdstuk III.

26 C. VANDENBROEKE, “Sociale geschiedenis van het Vlaamse Volk”, Beveren, 1981; P. SCHOLLIERS, “Arm en rijk aan tafel. Tweehonderd jaar eetcultuur in België”, Brussel, 1993.

27 Het voorbereidend onderzoek hier te lande m.b.t. pokken en de bestrijding ervan werd inzonderheid ter harte genomen door Drs. G. Gadeyne. Het is evenwel wachten op de neerslag van dit baanbrekend werk in een omvattende publicatie, zodat de opgelopen achterstand t.o.v. de buitenlandse historiografie kan weggewerkt worden.

28 C. VANDENBROEKE, “Quelques précisions au sujet de la mortalité maternelle en Flandre, XVIIe – XIXe siècle”, in « Historiens et Populations », o.c., pp. 195 – 202.

den om (jonge) vroedvrouwen te bekwamen en de plaats te laten innemen van overjaarse en onbekwame “matrones”²⁹. Ook al waren de effecten van dit soort initiatieven misschien aan de beperkte kant; het getuigt hoe dan ook van een sterk toegenomen besef tot ingrijpen en tot een bewust interveniëren om het sterfterisico te reduceren.

Complementair was er het toegenomen besef van de noodzaak van hygiënische maatregelen³⁰. Ook hier is het een open vraag in welke mate zo'n houding manifest aan de basis leefde. Vast staat wel dat de overheid hierbij eens te meer als spoortrekker fungeerde. Treffend komt het tot uitdrukking met het uitvaardigen van verbodsbepalingen om overledenen vanaf de jaren 1770–1780 nog langer in kerken te begraven³¹. Het zijn maatregelen die kort nadien verder verfijnd werden tijdens de Franse periode, inhoudend dat – behalve voor kleinere gemeenten – de begraafplaatsen niet langer omheen de kerken mochten aangelegd worden.

Een verhoogd hygiënisch besef lag uiteraard aan de basis van dit soort maatregelen. Het getuigt evenzeer van een geleidelijk aan belang winnende mentaliteitswijziging, met steeds meer aandacht voor het “gelukkig” zijn naast een bewust terugdringen van alles wat met ziekte en dood te maken heeft³². De vroegere en gangbare situatie, die een vergaande vorm van lijdzaam ondergaan impliceerde, werd treffend samengevat door J. Fourastié. Schitterend drukte hij het uit : “*A l' époque traditionnelle, la mort était au centre de la vie*

29 C. VANDENBROEKE, “Zuigelingssterfte, bevallingsstoornissen en kraambedsterfte (17de – 19de eeuw)”, in “Bijdragen tot de Geschiedenis”, 1977, pp. 133 – 163.

30 K. VELLE, “Lichaam en hygiëne. Naar de wortels van de huidige gezondheids-cultuur”, Leuven, 1984; id., “De nieuwe biechtvaders. De sociale geschiedenis van de arts in België”, Leuven, 1991.

31 Het is bekend dat de kwaliteit van de registratie van overlijdens in de parochieregisters en dan vooral van zuigelingen het heel vaak laat afweten tot het begin van de 18de eeuw. Omgekeerd wordt soms de aard van de begraafplaats genoteerd (zoals bijvoorbeeld in de kerk of nabij het altaar), wat dan meteen toelaat om tot een sociaal gedifferentieerde onderverdeling over te gaan. Omtrent dit laatste gegeven, zie C. VANDENBROEKE, “Parochieregisters als bron voor de studie van sociale stratificatie”, in “Sociale mobiliteit en sociale structuren in Vlaanderen en Brabant van de late Middeleeuwen tot de 20ste eeuw”, “Studia Historica Gandensia”, nr. 257, Gent, 1983, pp. 59 – 78.

32 Meer bepaald Voltaire had nogal wat kritiek op een al te eenzijdig populationistisch standpunt. Volgens hem kwam het er niet zozeer op aan veel mensen op de wereld te zetten; eerder moest het om gelukkige mensen gaan.

comme le cimetière au centre du village". Een eeuwigheid lang was dit inderdaad de realiteit³³. Met de eeuw van de Verlichting was het niet langer meer de evidentie. Andere prioriteiten kwamen in de plaats. Bewust stuurden ze er op aan, vanuit een veralgemeende mentaliteitswijziging, om gezond zijn en langer leven te promoten en ziekte en dood terug te wijzen. Echt spectaculaire resultaten werden weliswaar nog niet bereikt; des te aanwijsbaarder waren de ondertonen om van gezondheid en overleven een topprioriteit te maken.

Vandaar dan ook de beginnende belangstelling, zij het enkel gecultiveerd door de "happy few", voor kuuroorden en badinstellingen. Afgestemd op het "wel-gevoelen" van bredere lagen van de bevolking waren er de "medische topografieën", waarin met name de storende elementen van het milieu (cf. miasmen als mogelijke ziekteverwekkers) geanalyseerd en opgesomd werden³⁴.

Erg omvattend, zij het misschien nog moeilijker te definiëren, is dan weer de politiek-institutionele ingesteldheid, erop gericht om het populationistisch georiënteerd gedachtegoed bewust te promoten. Tot en met de 16de eeuw was dit nimmer een prioriteit geweest voor de wereldlijke overheid. Het "gaat en vermenigvuldigt u" werd al die tijd enkel door de kerk voorgestaan, niet of nauwelijks door Vadertje Staat. In de 17de eeuw, de eeuw van het centralisme en het mercantilisme, kwam daarin verandering. Evenzeer manifesteerde zich voortaan ook de wereldlijke overheid als een uitgesproken voorstander van populationisme. Meer geboorten, meer mensen werd eenzelve met een sterke staat. Het is een gegeven dat reeds door Jean Bodin werd ingeleid: "*il ne faut jamais craindre qu'il y ait trop de citoyens vû qu'il n'y a richesse ni force que d'hommes*". En om hoeveel mensen het precies ging, wou men alvast weten door er concreet navraag naar te doen. Wat Vauban had ingeleid, werd o.m. door Fénélon nagevolgd: "*savez-Vous le nombre d'hommes qui composent*

33 J. FOURASTIE, "Machinisme et bien - être. Niveau de vie en France de 1700 à nos jours", Parijs, 1962, p. 235.

34 De prelude tot het uitschrijven van (streekgebonden) medische topografieën vinden we in het Frankrijk van de late 18de eeuw en dan meer bepaald in de figuur van Vicq d'Azyr. Zie verder B. BUYLEN, "Over lucht, water en plaatsen. Geneeskundige opvattingen op het einde van het Ancien Régime. Een studie op basis van medische traktaten over dysenterie", onuitgegeven verhandeling, Gent, 1999.

*notre nation... Que dira-t-on d'un berger qui ne saurait pas le nombre de son troupeau?*³⁵.

Het vertaalde zich, zoals eerder aangehaald, in tal van initiatieven om o.m. het sterfterisico terug te dringen. Evenzeer kon het ertoe leiden om de huwelijkssluiting te activeren en, in afgeleide orde, tot meer geboorten te komen³⁶. Het opleggen van een maximum-bedrijfs grootte was er m.a.w. op gericht om tot bedrijfsplitsingen over te gaan, meer "vacatures" te creëren en meer jongeren toe te laten een bedrijf op te starten in plaats van "jarenlang" en ongehuwd als knecht of meid in dienst te gaan. Overduidelijk werd dit hier te lande bijvoorbeeld voorgestaan door o.m. abbé Mann en Nicolas Bacon, daartoe geïnspireerd door Mirabeau (als fysiocraat) en bepaalde Encyclopedisten³⁷.

Tevens dient benadrukt dat het fulmineren van bepaalde Encyclopedisten tegenover de clerus meer dan eens ingegeven was door hun afkeer voor de opgelegde ascetische en m.a.w. steriele levenswandel³⁸.

In afgeleide vorm zal dit populationistisch geïnspireerde gedachtegoed er trouwens toe leiden dat specifieke maatregelen werden uitgevaardigd, zoals met name in de Franse Tijd, om voor de opvang te zorgen van vondelingen en verlaten kinderen³⁹. Vanuit het besef dat zo'n kinderen aan extra hoge sterfterisico's bloot stonden, leek het m.a.w. aangewezen om voor een geëigende opvang te zorgen. Later

35 P. GUILLAUME – J.P. POUSSOU, "Démographie Historique", Parijs, 1970, passim; A. ROUSSEL, "Histoire des doctrines démographiques", Parijs, 1979.

36 C. BRUNEEL, "L'hostilité à l'égard des grandes fermes. Un aspect du populationisme dans les Pays-Bas Autrichiens", Louvain-la-Neuve, 1990; P. HARSIN, "Un économiste aux Pays-Bas au XVIIIe siècle. L'abbé Mann", in "Annales de la société scientifique de Bruxelles", deel LIII, 1933, pp. 149 – 160; H. HASQUIN, "Moyenne culture et populationisme dans les Pays-Bas Autrichiens ou les ambiguïtés du despotisme éclairé", in "Belgisch Tijdschrift Hedendaagse Geschiedenis", 1983; G. VAN PEEL, "Demografische leerstelsels uit de Zuidelijke Nederlanden, 1750-1850", onuitgegeven verhandeling, Gent, 1999.

37 H. HASQUIN, "Les réflexions sur l'état présent du commerce, fabriques et manufactures des Pais-Bas Autrichiens (1765) du négociant bruxellois, Nicolas Bacon (1710 – 1779), conseiller député aux affaires du commerce", Brussel, 1978.

38 Ook het dienstpersioneel en militairen werden regelmatig op de korrel genomen. Verhelderend in dit verband is volgend citaat, komend uit de pen van Montesquieu: "ce métier de continence a anéanti plus d'hommes que les pestes et les guerres les plus sanglantes". De mening van Vincent de Gournay trad dit overigens op overtuigende wijze bij: "notre état militaire, eu égard au mariage et à la culture des terres, n'est pour ainsi dire qu'un couvent de plus".

39 C. VANDENBROEKE, "Vrijen en trouwen. Seks, liefde en huwelijk in historisch perspectief", Brussel, 1986, hoofdstuk 13.

konden ze dan tot nuttige burgers opgroeien, wat hen meteen de titel van “*enfants de la patrie*” opleverde”⁴⁰.

Het betekende o.m. dat ze niet eens voor de loting (conscriptie) opgeroepen, maar gegarandeerd voor een legerdienst van vijf jaar ingelijfd werden. Opteren voor populationisme impliceerde nu eenmaal dat een sterke, volkrijke staat werd vooropgesteld met veel potentiële werkkrachten en soldaten. De ondertonen van het mercantilisme en het imperialisme, eigen aan het einde van het Ancien Régime, deden er alvast voor zorgen om het politiek-institutionele klimaat dermate te laten evolueren dat nu en voor het eerst in de geschiedenis Kerk en Staat elkaar vonden in het promoten van een “volkrijk” ideaal⁴¹.

Aansluitend bij alle reeds aangehaalde beïnvloedingsfactoren is er het interactief gegeven met het sociaal-economisch gebeuren, wellicht één van de meest decisieve elementen ter verklaring van de demografische revolutie. In essentie gaat het terug op het doorgedreven proces van “ruralisatie”, met name een eigenheid van de 18de eeuw en in die zin direct te relateren met de bevolkingstoename tegen het einde aan van het Ancien Régime⁴². Tot zijn essentie herleid was het namelijk zo dat het platteland in de regel gekenmerkt was door een natuurlijk positief accres van een orde van 0,5 tot 1%, dit vanuit het besef dat de geboortecoëfficiënten er zo’n 30 à 40 promille bedroegen en de (normale) sterftecoëfficiënten zo’n 25 à 30 promille⁴³. De steden daarentegen, veelal en met recht en reden omschreven en getypeerd als “*villes tombeaux*” en “*mangeuses d’hommes*”, onderscheidden zich al die tijd door een negatief accres, d.i. met sterftcijfers die in meerdere of mindere mate boven de

40 Omtrent de overlevingskansen van vondelingen, zie o.m. G. WILLEMS, “Gevonden in de rolle. Vondelingen en verlaten kinderen in West-Europa. Onderzoek voor Gent in de 19de eeuw”, onuitgegeven verhandeling Gent, 1985.

41 Cfr. J. SOLE, “L’ amour en Occident à l’ époque moderne”, Parijs, 1976, p. 96.

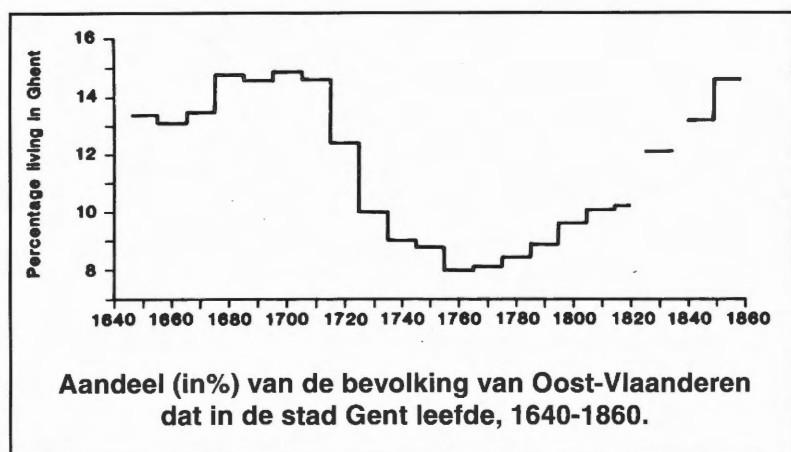
42 P. DEPRez – C. VANDENBROEKE, “Population growth and distribution, and urbanization in Belgium during the demographic transition”, in R. LAWTON-R. LEE (eds.), “Urban population development in Western Europe from the late-eighteenth to the early-twentieth century”, Liverpool, 1989, pp. 222.

43 C. VANDENBROEKE, “Prospectus van het historisch-demografisch onderzoek in Vlaanderen”, in “Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis” Société d’Emulation “te Brugge”, 1976, pp. 1-85.

geboortecijfers uitstegen⁴⁴. Telkens opnieuw leidde het er m.a.w. toe dat het bevolkingssurplus op het platteland weggedraineerd werd (= *push factor*) en afgestoten, richting steden (*pull factor*) waar het dreigend deficit dan omgekeerd opgevangen en eventueel zelfs tot een positieve evolutie werd omgebogen. Letterlijk en figuurlijk leefden de steden bij de gratie van de opgebouwde surplussen op de boerenbuiten, dit zowel voor wat de demografische als de agrarische surplussen betreft⁴⁵.

Aan deze geëigende situatie kwam een einde tijdens de 18de eeuw, toen de gebruikelijke demografische surplussen op het platteland niet langer meer of in elk geval in een veel beperktere mate afgestoten werden (vgl. grafiek 3).

grafiek 3

- 44 Zie R. MOLS, "Introduction à la démographie historique des villes d'Europe du 14e au 18e siècle", Leuven, 1954 ; J. VERBEEMEN, "De werking van de economische factoren op de stedelijke demografie der 17de en 18de eeuw in de Zuidelijke Nederlanden", in "Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis", 1956, pp. 680-700 en 1021-1055.
- 45 Voor een omstandige weergave van de graanaanvoer te Gent, cf. de doctoraatsverhandeling van J. DAMBRUYNE, "Mensen en centen: het 16de-eeuwse Gent in demografisch en economisch perspectief", (verhandelingen HMGOG, 26), Gent, 2001, pp. 289-326.

Voortaan, dit als gevolg van de voortschrijdende ontplooiing van semi-industriële activiteiten op de boerenbuiten, werden namelijk nieuwe en aanvullende tewerkstellingskansen gecreëerd die concreet inhielden dat het afstoten van het gebruikelijke bevolkingsoverschot niet langer meer nodig was⁴⁶. Deze ontwikkeling, veelal getypeerd als een pre-industriële evolutie en waaraan de naam “proto-industrie” gegeven wordt met o.m. een verhoogde activiteitsgraad in het thuis spinnen en weven, deed een soort tweede arbeidscircuit tot stand komen⁴⁷. Het zorgde ervoor dat in tal van gemeenten (in Zuid -, West -, en Oost - Vlaanderen) een kwart tot de helft van de huishoudens geheel of gedeeltelijk voor hun inkomen op huisnijverheid aangewezen waren⁴⁸. Met name in de zogenaamde “dode” maanden van het voor - en najaar, toen de landbouwwerkzaamheden minder om het lijf hadden, werd aldus voor een alternatief dan wel aanvullend inkomen gezorgd. Als vanzelf leidde het tot meer arbeidsplaatsen, waardoor het niet langer nodig was om naar stedelijke centra te migreren⁴⁹.

In relatieve termen bekeken woonde dan ook nooit meer volk op het platteland in verhouding tot de steden dan precies rond het midden van de 18de eeuw, d.i. tot op het moment dat de huisnijverheid de meest optimale ontplooiingskansen genoot⁵⁰. Dit proces van ruralisatie hield derhalve in dat het natuurlijk accres maximaal kon gehandhaafd blijven terwijl meteen voor een stevige ondersteuning van de bevolkingsgroei werd gezorgd.

In die zin is het correct wat F. Mendels en P. Deprez voorhouden omtrent het resultaat van de wisselwerking tussen proto-

46 F. MENDELS, “Industrialization and population pressure in eighteenth - century Flanders”, New York, 1981.

47 C. VANDENBROEKE, “Arbeidsprestaties en seizoenschommelingen : enkele aanvullende beschouwingen”, in “Huldeboek G. Dalle. Getuigen in polderklei”, Veurne, 1990, pp. 165-170.

48 L. JASPERS - C. STEVENS, “Arbeid en tewerkstelling in Oost-Vlaanderen op het einde van het Ancien Régime”, Gent, 1985; C. GYSSELS - L. VAN DER STRAETEN , “Bevolking, arbeid en tewerkstelling in West-Vlaanderen (1796 - 1815)”, Gent, 1986.

49 C. VANDENBROEKE, “Sociale geschiedenis...”, pp. 140 - 142.

50 C. VANDENBROEKE, “Mutations économiques et sociales en Flandre au cours de la phase proto-industrielle, 1650-1850”, in “Revue du Nord”, 1981, pp. 71 - 94.

industrie en bevolkingsverloop, meer bepaald dat regio's met een sterke uitbouw van de huisnijverheid tevens een grotere bevolkingsgroei kennen⁵¹. De oorzakelijkheid van deze relatie dient evenwel zwaar genuanceerd te worden, in die zin dat ze totaal niets te maken heeft met een meer intensief huwelijkspatroon en/of een hogere vruchtbaarheid. Eerder het omgekeerde is waar en zal zich overigens versterkt doorzetten in de 18de - 19de eeuw binnen die streken waar veel huisnijverheid voorkwam⁵². Wel worden er, en dit niettegenstaande een voortschrijdende verarming tegen het einde van het Ancien Régime, vrij lage sterftcijfers voor zuigelingen en kleine kinderen opgemerkt. Zelf is dit een gevolg van de vrij lange zoogtijden van baby's, wat op zich dan weer een lagere intrinsieke vruchtbaarheid impliceert (cf. post partum amenorrhoea)⁵³. Men krijgt er m.a.w. minder kinderen maar hun overlevingskansen liggen merkkelijk hoger dan in streken (zoals o.m. de kustvlakte) waar het zogen van baby's minder gebruikelijk was.

Tot zover een overzicht van de diverse beïnvloedingsmechanismen zoals ze voor de 18de eeuw aanwijsbaar zijn, er telkens op gericht dan wel van aard om de beginnende maar duurzame aanzetten tot bevolkingsgroei te verklaren. Uiteraard had ook het uitblijven van oorlogen in dit kader een decisieve inbreng. Telkens weer leidden oorlogen tot een verhoogde mobiliteit en tot een groter risico op het verspreiden van epidemieën. Met name het feit dat de 18de eeuw een "tachtig jarige vrede" inhield, zorgde in die zin voor een manifest gunstiger situatie dan in de vorige periode het geval was.

Uiteraard is het zo dat het bij het verklaren van de bevolkingsgroei om een bijzonder complexe thematiek gaat, met verklaringselementen die elkaar geheel of gedeeltelijk overlappen maar veelal versterken. Zo was er de populationistische ingesteldheid vanwege de overheid en waarbij bewust voor een toenemende bevolking gekozen werd. Voor

51 F. MENDELS, o.c.; P. DEPRez, "The demographic development of Flanders in the 18th century", in "Population in History. Essays in historical demography", Londen, 1965, pp. 608-630.

52 C. VANDENBROEKE, "Proto - industry in Flanders : a critical review", in S. OGILVIE - M. CERMAN (eds.), "European proto - industrialisation. An introductory handbook", Cambridge, 1995, pp. 1-18.

53 C. VANDENBROEKE, "Zuigelingensterfte...".

tal van maatregelen kan men dit, op directe of indirecte wijze, aantonen. De vereenzelving van "volkskracht" en "staatsmacht" lag nu eenmaal voor de hand. Daarnaast was er de groeiende bewustwording, zich vertalend in een mentaliteitswijziging die er toe leidde dat voortaan meer aandacht uitging naar de modaliteiten van het aardse bestaan. Een beginnende lichaamszorg en een toenemende belangstelling voor hygiëne waren hoe dan ook van aard om het morbiditeitsgegeven minstens partieel te reduceren⁵⁴. Tevens groeide het besef dat men besmettingshaarden en -risico's kon detecteren en afzonderen, al dan niet met gerichte initiatieven en desgewenst met het afkondigen en opleggen van quarantainemaatregelen.

Natuurlijk is het zo dat het daarbij in essentie om kwalitatieve ondertonen gaat, waarvan de precieze impact niet of nauwelijks te preciseren valt. Zo'n kwantitatieve benadering behoort dan wel tot de mogelijkheden voor wat de effecten van de urbanisatie en m.a.w. van ruralisatie in de 18de eeuw betreft. Alleen al door het handhaven van het natuurlijk accres op het platteland in plaats van het zoals eerder gebruikelijk was af te stoten naar de steden, werd een bevolkingsgroei op gang gebracht waarvan het belang op 0,5% en meer per jaar mag worden geraamd. Tevens is er het effect van een verminderde letaliteitsgraad ingegeven door het mildere karakter van de epidemieën (dysenterie en tyfus i.p.v. pest) alsook een afname van het sterfterisico voor bepaalde leeftijdsklassen waaronder de jongeren en de jong -actieven⁵⁵.

Laat het dan waar zijn dat de effecten daarvan op het vlak van de levensverwachting al bij al eerder beperkt bleven, wel deed het er voor zorgen dat de kansen op huwelijksontbinding daalden terwijl omgekeerd het aantal gegadigden op de huwelijksmarkt toenam. Verliep laatstgenoemd proces sneller dan de economische mogelijkheden, zoals effectief gebeurde tegen het einde van het Ancien Régime, dan zal het leiden tot een meer restrictief huwelijkspatroon en dit inclusief een toename van de huwelijksverzaking (definitief celibaat). Vrij uit-

54 Met het begrip morbiditeit wordt de verhouding zieken t.o.v. de bevolking tot uitdrukking gebracht terwijl de verhouding overlijdens t.o.v. het aantal zieken vervat zit in het begrip lethaliteit.

55 Voor een goede synthese omtrent het huwelijkspatroon, cf. I. DEVOS, "Marriage and economic conditions since 1700 : the Belgian case", in "Marriage and rural economy. Western Europe since 1400", Turnhout, 1999, pp. 101 - 132.

gesproken is dit trouwens aantoonbaar voor de eerste twee derden van de 19de eeuw⁵⁶.

Voor het noteren van een wezenlijke toename van de levensverwachting tenslotte is het wel wachten tot de late 19de – begin 20ste eeuw, d.i. tot op het ogenblik dat de medische vooruitgang effectief voor een trendbreuk wist te zorgen⁵⁷. Het deed alvast voor een verdere versnelling van de bevolkingsgroei zorgen waaraan om en rond 1900 zal verholpen worden door op een veralgemeende vorm van geboortebeperving over te schakelen⁵⁸.

Intussen lag de aanvang van de demografische revolutie zo'n twee eeuwen achter de rug. Het resultaat ervan was dat de bevolking in het Vlaamse landsgedeelte van ongeveer 1 miljoen inwoners omstreeks 1700 tot een kleine 6 miljoen was opgelopen tijdens het interbellum. Hen bevoorraden was sinds de transportrevolutie (1860 – 1870) en inzonderheid de groene revolutie (ca. 1900) al lang geen probleem meer. Bovendien hadden de eerste (ca. 1800) en de tweede industriële revolutie (ca. 1900) voor een totaal gewijzigd tewerkstellingspatroon gezorgd⁵⁹. Feit is wel dat deze laatstgenoemde mutaties als volfactoren te betitelen zijn terwijl het de eigenheid van de demografische transitie was om het immobilisme van weleer open te breken en de uitdagingen van een groeieconomie voor te bereiden.

56 P. DEPREZ – C. VANDENBROEKE, o. c., pp. 239 – 246; R. LESTHAEGHE, "The decline of Belgian fertility, 1800 – 1970", Princeton, 1977.

57 I. DEVOS, "Ziekte, een harde realiteit", in "Er is leven voor de dood", pp. 117-129; P. DEPREZ – C. VANDENBROEKE, o. c., pp. 251 – 253; J. BACKX, "Mortaliteitsonderzoek van Gent tijdens tweede helft 19de – eerste helft 20ste eeuw. Opmaak van een sociale differentiatie voor de dood", onuitgegeven verhandeling, Gent, 2000.

58 C. VANDENBROEKE, "Vrijen en trouwen ...".

59 J. BLOMME, "De economische ontwikkeling van de Belgische landbouw, 1880 – 1980. Een kwantitatieve analyse", Leuven, 1988.

Jan du Chelier (1446/47- 1492), opdrachtgever van Hans Memling?

In het museum van het Louvre te Parijs wordt een diptiekje bewaard dat in het algemeen omschreven wordt als het du Chelier-diptiek. Dit werkje wordt toegeschreven aan Hans Memling. De opdrachtgever, die op het rechterluik staat afgebeeld, zou een Brugs burger zijn nl. Jan du Chelier.¹ Zowel het auteurschap van Memling als de identiteit van de opdrachtgever werden in de loop van de tijd betwist.

Maximiliaan P.J. Martens en Hans J. Van Miegroet hebben de zwaarste kritiek tegen het auteurschap van Memling weerlegd.² James Weale van zijn kant heeft als eerste de schenker geïdentificeerd als Jan du Chelier dank zij een klein wapenschildje dat op het diptiek is aangebracht.³ Het wapenschildje zelf heeft echter een controversale doen ontstaan waardoor de identiteit van de schenker weer op de helling werd gezet. Infraroodonderzoek toont immers aan dat het schildje later op het diptiek werd geschilderd.⁴ De argumentering van Martens en Van Miegroet ten voordele van Jan du Chelier als opdrachtgever is heel wat minder overtuigend. Zij schrijven trouwens zelf: "Vooraleer Jan du Chelier met *een redelijke graad van*

1 De schrijfwijze van de naam gebeurt niet altijd op een eenvormige wijze. Wij hebben de volgende varianten genoteerd: de Sellier, le Chelier, du Selier, du Celier, du Cellier, Selier en Sellier.

2 MARTENS M.P.J. EN VAN MIEGROET H.J.: *Nieuwe inzichten omtrent de omschreven du Cellier-dyptiek toegeschreven aan Hans Memling*, in : Gentse bijdragen tot de Kunstgeschiedenis, 26 (1981-1984), p. 59-88.

3 WEALE J.: *Hans Memling*, Londen, 1901, p. 20.

4 VANDEN BERGHE-PANTENS C.: *Problèmes à propos du diptyque dit de Jean du Cellier au Musée du Louvre*, Archivum Heraldicum, nr.1, p. 1-3. Zie ook MARTENS M.P.J. en VAN MIEGROET H.J.: *art.cit.*, p. 66.

*Hans Memling, Portret van Jan du Chelier. Rechterluik van een diptiek
Parijs, Musée du Louvre*

waarschijnlijkheid als opdrachtgever van het hier besproken tweeluik te kunnen aanvaarden...”⁵

De vraag blijft dus bestaan, is Jan du Chelier de opdrachtgever en dus de afgebeelde figuur op het diptiek?

De opzet van deze bijdrage bestaat er dan ook in zoveel mogelijk biografische feiten over Jan du Chelier bijeen te zoeken zodanig dat door het vergelijken van die biografische gegevens met het diptiek de concordantie tussen beide zo groot wordt dat de statistische waarschijnlijkheid dat er in tijd en ruimte nog een tweede persoon zou bestaan waarvan de biografische gegevens op dezelfde wijze zouden overeenstemmen verwaarloosbaar klein tot onbestaande wordt.

Het geboortejaar

Jan du Chelier heeft samen met twee collegae apothekers, klacht neergelegd wegens wanbetaling en oplichterij door een arts, een zekere meester Jacop Damast f. Anthuenis. De klacht wordt op 3 augustus 1485 door de Brugse schepenen Matheus de Brouckere en Jacop van Schooren behandeld en geregistreerd. In de akte wordt genoteerd dat Jan du Chelier op dat ogenblik 38 jaar is, wat dus betekent dat hij in 1446 of 1447 geboren is.⁶

Het sterfjaar

In de rekening van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuw van 1 september 1492 tot 31 augustus 1493 wordt de ontvangst ingeschreven van 3s.10 d. gr. voor de doodschuld en een

5 MARTENS M.P.J. en VAN MIEGROET H.J.: *art.cit.*, p. 67. Van de 20 documenten die Martens en Van Miegroet in bijlage afdrukken gaan er 17 over de betaling van de jaarlijkse pacht van een kruideniersstal in de halle en 1 die de aankoop van de betreffende stal weergeeft zodat het ganse archivalisch apparaat inkrimpt tot slechts 3 documenten met een verschillende inhoud. Hun argumentering wordt in dit verband dan ook vooral gevoerd in termen als “Het is bijgevolg zeker niet verzocht te veronderstellen...” *art.cit.* p. 68. De huidige bijdrage steunt op een 50-tal verwijzingen naar Jan du Chelier die in bijlage worden uitgegeven.

6 Stadsarchief Brugge, (SAB) nr. 119, Procuraties f 11r.

zielenmis van Jan du Chelier.⁷ De broederschap heeft dat jaar 62 leden begraven. Op die lijst staat Jan zevende genoteerd, zodat mag aangenomen worden dat hij nog op het einde van 1492 is overleden. Halfweg maart worden de erfgenamen trouwens reeds aangesproken in verband met de betaling van de huur van zijn stand in de kruideniershalle. Dit wijst er op dat de erfenis reeds geregeld is, iets wat toch ook een zeker tijdsverloop veronderstelt.⁸

Apotheker en kruidenier

In 1473/74 koopt Jan du Chelier een standplaats in de kruideniershalle van Lysbette de weduwe van Boudin Palync, voor de eerder bescheiden som van 2£. gr.⁹ Voor het gebruik van de standplaats in de halle moet huurgeld aan de stad betaald worden.¹⁰ De ene standplaats ligt waarschijnlijk commercieel beter dan de andere, want de stad hanteert tot in het boekjaar 1484-85 verschillende bedragen als huurgeld. De standplaatsen worden jaarlijks door de schepenen uitgeloot waardoor meteen een verklaring gegeven is voor de wisselende bedragen aan standgeld die door Jan du Chelier betaald werden.¹¹ Vanaf 1474 tot in 1489/90 behoudt Jan du Chelier zijn stal in de kruideniershalle. De jaren 1490-92 kennen geen normaal verloop. In de rekening van het jaar 1490/91 wordt de naamlijst van alle kruideniers genoteerd, maar door de troebele oorlogssituatie heeft niemand zijn bijdrage betaald. In de rekening 1491/92 heeft de boekhouder opnieuw de naamlijst van het vorige boekjaar overgeschreven en dit

7 Rijksarchief Brugge (RAB), Kerkfabriek O.-L.-Vrouw, Algemene rekeningen O.-L.-V.-ter- Sneeuw 1467-1499 nr. 1531 f 271r. Ook MARTENS M.: *De opdrachtgevers van Hans Memling*, in : DE VOS D.: Essays Hans Memling, Brugge, 1994, p.21, n.57.

8 SAB, stadsrekening 1492-93, f 10v-11r.

9 SAB, stadsrekening 1474-75, f 23v. Zie ook MARTENS M.P.J. en VAN MIEGROET H.J.: *art.cit.* p.83. Andere dergelijke transacties zijn doorgaans duurder.

10 SAB, stadsrekeningen, *passim*.

11 SAB, wetsvernieuwingen 1468-1501, f 142v. "scepenene ter lotinghe" (2 september 1484). SAB, Hallegeboden 1490-92 f 113r. "Voordt dat alle de ghueene die loten zullen willen ter ouder halle....."(1/10/1492). SAB, stadsrekening 1469-70 f 119r. "Item betaelt Willem Scoutharijnc als ontfanghere vander houder halle over den sallaris van scepenen die te tween stonden binnen desen jare alle de stallen ghefloot hebben inde voors. halle ende voor twee maeltijden 28s."

maal hebben er slechts 10 van de 49 kruideniers het standgeld betaald. Uit notities in de marge kan opgemaakt worden dat een aantal kruideniers later toch nog betaald hebben, maar niet Jan du Chelier.¹²

Het aantal stallen in die halle varieert tussen 45 en 49. Zoals gebruikelijk in die tijd wordt de wettelijke controle op de dagelijkse activiteiten in de halle in eerste lijn waargenomen door een deken en vijf vinders. Dit bestuur omvat vier vertegenwoordigers van de grossiers en twee van de apothekers. Jan du Chelier bezat blijkbaar een zekere beroepsuitstraling binnen zijn nering, want bij de vernieuwing van het bestuur van de kruideniershalle wordt hij vinder op 19 april 1477 en verder nog in september 1481, september 1483 en 30 juni 1485. Bij zijn eerste bestuursmandaat wordt hij omschreven als apotheker en bij de drie volgende als grossier.¹³

In de stadsrekening over het boekjaar 1484/85 betaalt Jan du Chelier ook nog standgeld voor twee stallen in de merseniershalle.¹⁴ Alhoewel dit niet voor alle gevallen na te trekken valt, is het toch tekenend dat de transactie waarbij Jan du Chelier de merseniershallen zou verworven hebben en waarbij de stad recht heeft op 10% van de koop-som, niet geboekt is. Na die ene aantekening komt Jan du Chelier later geen enkele maal meer voor als bezitter van een merseniershalle. Bij een vergelijking van de lijsten van de eigenaars van merseniershallen van het jaar ervoor en erna, blijkt dat de naam Jan du Chelier in de plaats gekomen is van Casin du Thulier. Een verkeerde lezing door de scribent bij het overschrijven van de lijst is dan ook de meest voor de hand liggende verklaring.¹⁵

De beschikbare bronnen geven ook, zij het erg fragmentarisch, een zekere impressie van zijn beroepsactiviteiten. In 1478 is hij het slachtoffer van oplichting en wanbetaling. De klacht neergelegd bij de schepenen van Brugge onthult zekere details in dit verband.¹⁶ De apotheker Jan du Chelier krijgt vanwege een arts een bestelling om een geneesmiddel te bereiden. Dit medicijn wordt in een zilveren beker

12 SAB, stadsrekening 1491-92, f 18r.

13 SAB, wetsvernieuwingen 1468-1501, f 80 r, f 118r, f 137r, f 157r.

14 SAB, stadsrekening 1484-85 f 19r.

15 SAB, wetsvernieuwingen 1468-1501, f 118v. Casin Thulier wordt in 1481-82 verkozen tot bestuurslid van de merseniershalle.

16 SAB, nr. 119 Procuraties f 10v-12r.

door een van de dienaren van Jan naar het huis van de arts gebracht. Hieruit blijkt dat Jan in 1478 minstens twee dienaren in dienst heeft. De dokter maakt van de gelegenheid misbruik en ruilt de zilveren beker in het pandjeshuis voor 14s. gr. in. De reële waarde van de zilveren beker mag waarschijnlijk op een veelvoud van dit bedrag geschat worden. Men kan terloops opmerken dat Jan du Chelier een zilveren beker gebruikt om zijn medicijnen te bezorgen, wat toch wel een bijkomende indicatie van zijn welvaart is.

Bepaalde delen van de boekhouding van de Brugse groothandelaar Jacop Despars zijn bewaard gebleven.¹⁷ In die bewaarde fragmenten komt de naam Jan du Chelier enkele malen voor. Jan heeft als kruidenier een aantal transacties met of via Jacop Despars afgesloten. Zo koopt Jan in 1480 bij Jacop Despars 2368 pond suiker voor een totaal bedrag van 59£. 4s. gr. Jan betaalt 18£. gr. via het wisselkantoor van Willem Roelants. Hij betaalt nog 25£. 15s. gr. contant aan Jan Despars tijdens de afwezigheid van diens broer Jacop, die op dat ogenblik in Portugal verblijft. Verder heeft hij een of andere transactie afgewikkeld met de weduwe van Kessele, die aangeduid wordt als “drapiereghe”, want zij voldoet aan Jacop Despars de resterende 15£. 9s. gr.¹⁸

Op 16 mei 1481 verkoopt Jacop Despars aan Heinric Fustenburch, een Keuls koopman, 30 kisten suiker voor een totaal bedrag van 72£. gr. Ook met die Keulse koopman heeft Jan du Chelier contact gehad, want hij betaalt later op het jaar aan Jacop Despars 8£. gr. van de som die Heinric Fustenburch aan deze laatste verschuldigd was.¹⁹

In oktober 1481 betaalt Jan du Chelier 29£. 9s. 10d. gr. aan Jacop Despars. Dit is een deel van een som geld die verschuldigd was aan Jacop door een Amsterdamse kruidenier Hughe f Jacops voor de aankoop van tien kisten broodsuiker. Er is dus blijkbaar handelscontact geweest tussen Jan en de Amsterdamse kruidenier.²⁰

17 MUS O.: *De Brugse compagnie Despars op het einde van de 15de eeuw*, in : Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis, 101 (1964), p. 5-118.

18 SAB, nr. 305 Register Despars, f 17v-18r.

19 SAB, nr. 305 Register Despars, f 32v.

20 SAB, nr. 305 Register Despars, f 31v-32r.

Verdere handelscontacten zijn er na 1481 in de boekhouding van Jacop Despars niet meer aangetroffen, ofschoon de bewaarde boekhouding nog verder loopt tot in 1499.²¹ Maar zoals hierboven reeds werd opgemerkt, zijn er duidelijke aanwijzingen dat slechts een deel van de boekhouding bewaard is gebleven.

Jan du Chelier is actief als apotheker en hij heeft ook internationale handelscontacten als kruidenier. De omschrijving kruidenier-groot-handelaar is hier zeker op zijn plaats. Immers, de eerste aankoop van maar liefst 2368 pond suiker lijkt toch wel wat veel om in detailhandel verkocht te worden.

Een kapitaalkrachtige burger

Na 1481 zwijgen de bronnen over zijn beroepsactiviteiten, maar alles laat vermoeden dat hij in erg goede financiële doen gebleven is. Hij is immers een van de vaste betalers in de geforceerde leningen en hij wordt ook gesignaleerd als wijnverbruiker, wat wij ook traditioneel associëren met een teken van welvaart.²²

In 1480 vaardigt het stadsbestuur een gebod uit waardoor 875 Brugse inwoners, tijdens de maanden mei, juni, juli en augustus een bedrag moeten voorschieten dat later renteloos zal terugbetaald worden en dat in de bron zelf omschreven wordt als 'lening'.²³ De precieze criteria die het stadsbestuur hanteert om de burgers te selecteren zijn niet bekend maar men kan redelijkerwijze aannemen dat ze in een tijd waarin statistische gegevens ontbreken, gebaseerd zijn op tekenen van uiterlijke weelde.

In de periode tussen juni en augustus 1480 moet Jan du Chelier 4£. gr. bijdragen. Laten we er even aan herinneren dat het feit alleen al dat hij in de lijst van betalers opgenomen is, bewijst dat zijn tijdgenoten vonden dat hij vermogend was. Het is hier niet de plaats om een gedetailleerde analyse van de geforceerde lening van 1480 te maken. Maar om een betere kijk te krijgen op de financiële draagkracht van Jan du Chelier, is het misschien interessant om de finan-

21 MUS O.: *art. cit.*, p 1.

22 SAB, nr. 239 Wijnaccijnsdossiers. Register juni-juli-augustus 1485.

23 SAB, stadsrekening 1480-81, f 188v, f 204v.

ciële inschatting van zijn bezit door de tijdgenoten te confronteren met wat zij dachten over de bezittingen van de andere kruideniers.

Als referentie hebben we de 46 kruideniers genomen die aan de stad huurgeld hebben betaald voor een standplaats in de kruideniers-halle tijdens het overeenstemmende jaar 1480/81.²⁴ Van die 46 kruideniers kunnen we er 30 identificeren als betalers in de gedwongen lening. Op dat moment zijn er zes kruideniersstallen in het bezit van weduwen of erfgenamen. Van hen heeft niemand betaald. Het is mogelijk dat zij buiten de selectiecriteria vielen. Zeven stalhouders hebben niet betaald en van drie kunnen we geen zekerheid hebben omwille van het opduiken van homoniemen. Er hebben minstens 30 stalhouders betaald hetzij 65%, wat een bijzonder hoog percentage is. Die 30 kruideniers hebben samen 182£. 5s. gr. of 43740 d. gr. betaald. De totale opbrengst van de geforceerde lening bedroeg 606360 d. gr. De kruideniers die maar 0,34 % van het totaal aantal getaxeerde uitmaken, hebben 7,21 % van het totale bedrag geleverd, wat dus boekdelen spreekt over de mening van de tijdgenoten i.v.m. de rijkdom van de kruideniers in het algemeen.

Waar moet Jan du Chelier gesitueerd worden in die groep van "rijke" kruideniers met zijn bijdrage van 4£. gr.? In de groep van 30 hebben er acht samen met Jan zelf 4 £. betaald, er zijn er acht die minder maar 13 die meer hebben bijgedragen. Twee van de kruideniers werden zelfs met het viervoud van Jan getaxeerd.

Om de voortdurende oorlogen te kunnen blijven financieren neemt de stad Brugge ook in 1487, 1488 en 1490 zijn toevlucht tot gedwongen leningen. En telkens moet Jan du Chelier betalen, en telkens ook ligt zijn bijdrage boven het algemeen gemiddelde. In 1487 betaalt hij 3£. gr.²⁵ In de oorlogsrekening van 1488²⁶ wordt hij met 5£. gr. aangeslagen en in oktober 1490 nog eens met 3£. gr.²⁷

We zouden kunnen stellen dat Jan du Chelier als Brugs burger zeker tot de financiële bovenlaag behoort, maar dat hij onder de kruideniers-stalhouders een financiële middenmoter is.

24 SAB, stadsrekening 1479-80, f 18v-19r.

25 SAB, stadsrekening 1486-87, f 185r, f 188v.

26 SAB, nr. 17 oorlogsrekening Maximiliaan, f 18r. Zie ook SAB, stadsrekening 1 maart tot 1 september 1488, f 164v.

27 SAB, stadsrekening 2 september 1490- 31 december 1490, f 24r, f 43r-44r. Zie ook MARTENS M.P.J. en VAN MIEGROET H.J.: *art.cit.*, p. 87.

Huiseigenaar

Vanaf 24 juni 1477 bezit Jan du Chelier een huis in de Zwarte Leertouwersstraat waarvoor hij 9s. 4d. gr. grondcijs aan de stad betaalt.²⁸ In het rekenjaar 1475-76 is Jan nog geen eigenaar van dit huis. Het rekenjaar 1476-77 geeft geen uitsluitsel, want in dat jaar werden de ontvangsten van de grondcijs niet genoteerd.

Op 7 februari 1473 had een brand een enorme ravage aangericht in de Witte en Zwarte Leertouwersstraat. De kroniekschrijver spreekt van meer dan 100 haardsteden die verwoest werden, waaronder de kapel van de bakkers.²⁹ Volgens de plaats in de opsomming van de grondcijs kan het huis van Jan du Chelier niet ver van de bakkerskapel gestaan hebben. Kan het scenario er zo uitgezien hebben? De woning die op de plaats van Jan du Cheliers huis stond, is in de brand van 1473 verwoest en Jan heeft als nieuwe eigenaar, het huis herbouwd? Hij blijft de grondcijs betalen tot 23 juni 1480, maar vanaf 24 juni 1480 is het huis overgegaan in handen van de kleermaker Willem Stasin, die nu op zijn beurt de stadcijs betaalt.³⁰

De gedwongen leningen van 1480 en 1490 zijn geregistreerd per zestendeel en zowel in 1480 als in oktober 1490, dus kort voor zijn dood, wordt de bijdrage van Jan du Chelier ingeschreven in het Carmerszestendeel.³¹ Het huis in de Zwarte Leertouwersstraat ligt in het zestendeel van Sint-Donaas. Zeker vanaf 24 juni 1480 bezit Jan het huis in de Zwarte Leertouwersstraat niet langer en afgaande op de geforceerde lening weten we dat hij op dat ogenblik in het Carmerszestendeel woont. Vanaf kerstdag 1484 betaalt hij, eerst nog

28 SAB, stadsrekening 1478-79, f 2r-5r.

29 DESPARS N.: *Chronijcke van den lande ende graefscope van Vlaenderen (405-1492)*, uitg. De Jonghe J., 2de uitg., dl. 4, Brugge, 1842, p. 88. Die mededeling van de kroniekschrijver wordt in heel wat andere bronnen bevestigd. Zo bijvoorbeeld SAB, wezengoederen St. Niklaas 5de boek 1467-1490, f 216v. van 28/4/1483. " ... drie nieuwe steenen husen ... staende deen neffens den anderen inde Zwarte Ledertauwerstrate ande westzijde van diere naesten Jacop sDeckers ... verberrende hofstede wijlen was ... ande westzijde of een zijde ende Margriete Sheerers verberrende hofstede wijlen was ... ande zuudzijde of ander zijde."

30 SAB, stadsrekening 1480-81, f 2r-4v en stadsrekening 1481-82 f 3v.

31 SAB, stadsrekening 1480-81, f 188v, f 204v. en stadsrekening 2 september-31 december 1490, f 24r, f 43r-44r.

een jaar samen met Pieter van Riemslede, en later alleen, grondcijs voor een huis in de Lange Rolweg, gelegen in het Sint-Janszestendeel.³² Hij blijft de cijs betalen, zeker tot op het einde van 1490.³³ Ergens tussen 1 februari 1485 en zijn dood is hij ook de bezitter van een huis in de Grote Heilige Geeststraat.³⁴ Voor dit huis betaalt hij rente aan de armendis van Onze-Lieve-Vrouw. Het initiatief om straten te kasseien werd door het stadsbestuur genomen, terwijl de uitvoering van het werk werd doorgespeeld aan de stadskasseier. De kosten voor de aanleg of heraanleg van een straat vallen in die tijd, voor het grootste deel ten laste van de huiseigenaars in de straat. De financiële tussenkomst van de stad blijft eerder beperkt. In het boekjaar 2/9/1484-1/7/1485 wordt een stuk van 46 en een kwart roeden heraangelegd (= 177,61 meter) in de Korte Zilverstraat voor het huis *De Parijse Halle*. Jan du Chelier betaalt als eigenaar van het huis *De Parijse Halle* voor zijn aandeel in het herkasseien van de straat 8s gr. Dit bedrag komt overeen met de gevelbreedte van het huis nl. vijf en een kwart roeden of 20,16 meter, waardoor we meteen een idee krijgen van de waarde van het huis. *De Parijse Halle* ligt in het zestendeel van Sint-Jacob.³⁵ Geen enkele van de hier aangehaalde huizen lag in het Carmerszestendeel terwijl hij volgens de gedwongen leningen toch in dat zestendeel woonde. Een andere bron die weliswaar een aantal jaren later opgesteld werd, verwijst naar Jan du Chelier als eigenaar van het huis *De Pelikaan* in de Zouterstraat. Dit huis gesitueerd in de huidige Academiestraat, was dus wel binnen het Carmerszestendeel gelegen.³⁶ Tenzij hij binnen het Carmerszestendeel verhuisd is, zou hij reeds in 1480 in *De Pelikaan* gewoond hebben. Het huis *De Pelikaan* kan vrij nauwkeurig gelokaliseerd wor-

32 SAB, stadsrekeningen, passim.

33 SAB, stadsrekening 1 september-31 december 1490, f 1r-v.

34 Archief OCMW Brugge, armendis Onze-Lieve-Vrouw, register 170 renten, pachten en cheinsen f 35v. Het register begint op 1/2/1484 ns. en wordt jaarlijks aangepast als er zich wijzigingen hebben voorgedaan. Die aanpassingen lopen zeker tot 1503 en in sommige gevallen zelfs nog verder, dus zeker tot na het overlijden van Jan du Chelier. In februari 1484 is de weduwe van Stevin de Way eigenares van het huis. Zij heeft de rente betaald op het feest van de H. Johannes d.w.z. op 24 juni 1484. Jan du Chelier is nadien eigenaar geworden, maar er kan niet precies uitgemaakt worden van wanneer tot wanneer.

35 SAB, nr 285 Openbare werken, register 1482-1487 f 172r-v.

36 SCHOUTEET A.: *De straatnamen van Brugge. Oorsprong en betekenis*, Brugge, 1977, p. 12.

den. In de beschrijving van Brugge van 1580, is het huis De Pelikaan het vierde huis vertrekkend van de toenmalige Beurs.³⁷ Het huis *De Pelikaan* was toen reeds opgesplitst in “den grooten Pellicaen” en “den cleenen Pellicaen”, zodat het huis *De Pelikaan* in de tijd van Jan du Chelier waarschijnlijk een erg grote woning was. Jan du Chelier is dus eigenaar geweest van meerdere huizen, zij het niet allemaal terzelfder tijd, nl. het huis in het Carmerszestendeel waar hij verbleef en waar hij door de stad getaxeerd werd en verder een huis in de Zwarte Leertouwersstraat, een in de Lange Rolweg, het huis in de Grote Heilige Geeststraat en tenslotte het huis De Parijse Halle.

Sociaal

Jan du Chelier was getrouwd met Tane van der Woestijne.³⁸ Zij was de dochter van Pieter van der Woestijne en van Margareta van Brugge, de zuster van Lodewijk van Gruuthuuse.³⁹ Jan du Chelier was dus gehuwd met een nicht van Lodewijk van Gruuthuuse. In de literatuur springt men nogal lichtzinnig om met die familierelatie. Zo wordt onder meer aangenomen dat er door die familierelatie ook wel zakelijke relaties zullen geweest zijn tussen de kruidenier Jan du Chelier en Lodewijk van Gruuthuuse, als bezitter van “kruidenopslagplaatsen”.⁴⁰

De heer van Gruuthuuse zou waarschijnlijk zelf het meest verbaasd zijn geweest als hij in het laatste kwart van de 15de eeuw zichzelf had horen omschrijven als “kruidenhandelaar”. Zijn enige binding op dat ogenblik met de gruuut bestond uit het incasseren van

37 *Les registres des “Zestendeelen” ou le cadastre de la ville de Bruges de l’année 1580.* in: Annales de la Société d’émulation pour l’étude de l’histoire et des antiquités de la Flandre, 5e série tome VI, (1893), p. 298.

38 RAB, Kerkarchief O.-L.-V.-kerk, nr 1350, begravingsboeken 1428-1522 f 91v. Gepubliceerd door: GAILLIARD I.: *Inscriptions funéraires et monumentales de la Flandre Occidentale avec données historiques et généalogiques*, Brugge, 1866, p. 217-218. Zie ook MARTENS M.P.J. en VAN MIEGROET H.J., *art.cit.*, p. 86.

39 DE VOS D.: *Hans Memling. Het volledige oeuvre*. Antwerpen 1994, p. 237.

40 MARTENS M.P.J. en VAN MIEGROET H.J., *art.cit.*, p.71. DE VOS D.: *o.c.*, p. 237 deelt die opvatting.

341 £. 13s. 4d. gr. die de stad hem driejaarlijks betaalde als afkoop-
som voor zijn alleenrecht op de verkoop van die gruuft.⁴¹ Lodewijk
had trouwens het leen dat dit alleenrecht regelde, zelf door koop in
zijn bezit gekregen. Lodewijk van Brugge was heer van Gruuthuuse,
graaf van Winchester, prins van Steenhuuse, militair bevelhebber van
Brugge en ridder van het Gulden Vlies. Dit alles maakte hem tot één
van de belangrijkste personen van het Bourgondische rijk.⁴² Die fami-
lierelatie zal ongetwijfeld een zeker sociaal aanzien afgestruald hebben
op Jan du Chelier, alhoewel ook hier voorzichtig moet omgesprongen
worden met voorbarige conclusies. Een voorbeeld kan dit verduidelij-
ken. Na het overlijden van Maria van Bourgondië in 1482 wordt de
heer van Gruuthuuse een van de grote tegenstanders van Maximiliaan
van Oostenrijk. Lodewijk zetelt in de regentschapsraad die zich in de
plaats van Maximiliaan de bestuurlijke voogdij toe eigent over het
graafschap Vlaanderen in naam van de minderjarige Filips.⁴³ Nadat
Maximiliaan in 1485 die strijd om de erfopvolging in zijn voordeel
had beslist, liet hij Lodewijk zelfs gevangen nemen. Maar als ridder
van het Gulden Vlies mocht Lodewijk enkel door zijn mederidders
geoordeeld worden zodat hij weer vrij kwam.⁴⁴ In verband met de
familierelatie of de inname van gemeenschappelijke politieke stand-
punten tussen Jan du Chelier en Lodewijk van Gruuthuuse kan niets
teruggevonden worden in de bronnen. Eén kleine aanwijzing niet te
na gesproken. Op het einde van de eerste conflictfase komt
Maximiliaan van Oostenrijk op 30 juni 1485 persoonlijk in Brugge de
wet vernieuwen.⁴⁵ Op dat ogenblik haalt Maximiliaan de grove borstel
door zijn tegenstanders. Niet alleen wordt Lodewijk van Gruuthuuse
gevangen genomen voor zijn aandeel in de opstand, maar ook wor-

41 SAB, stadsrekening 1491-92 f 44r. Het alleenrecht op de verkoop van gruuft was een leen afhankelijk van het prinselijk leenhof van de Burg van Brugge. Lodewijk had dit leen zelf gekocht.. SAB, nr 518 Leenhof Burg f 3r.

42 Over Lodewijk van Gruuthuuse is bij manier van spreken een ganse bibliotheek volgeschreven. De basisgegevens kan men terugvinden bij WAUTERS A.: *Les seigneurs de la Gruythuuse*, in Biographie Nationale, dl. VIII, 1884-85 kolom 383-387. Zie ook MARTENS M.: *Lodewijk van Gruuthuuse (1427-1492)*, Brugge 1992.

43 BLOCKMANS W.P.: *Autocratie ou polyarchie?* in: Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, 140 (1974), p.339-343.

44 DESPARS N.: *Chronijcke.*, dl.IV, p. 268. Zie ook SAB, cartularium groen onghetteert f 332r-v.

45 SAB, wetsvernieuwingen 1467-1501, f 148v.

den er enkele andere, minder hooggeplaatste leiders van de opstand ter dood gebracht.⁴⁶ Terwijl Maximiliaan lijfelijk aanwezig is in de stad, worden de diverse bestuursorganen uitzonderlijk op 30 juni veranderd.⁴⁷ We mogen aannemen dat er op dat ogenblik wel geen vijanden van Maximiliaan zullen aangesteld of verkozen zijn. Wat nu gezegd van Jan du Chelier die op dat ogenblik wordt verkozen tot bestuurder van de kruideniershalle?⁴⁸ Trouwens, in de periode dat de stad strijd voert met Maximiliaan, wordt Jan du Chelier door de stedelijke overheid tot tweemaal toe tot een geldboete veroordeeld.⁴⁹ Jan du Chelier was dus in tegenstelling tot Lodewijk van Gruuthuuse minstens neutraal in dit conflict, of misschien was hij wel een “monetaan”?⁵⁰ Waar de strijd in 1482/85 een dynastiek karakter had, was de inzet in 1488/90 veel fundamenteeler. Dan wordt de stad Brugge rechtstreeks aangevallen in zijn materiële welvaart en politieke onafhankelijkheid, conflict dat uiteindelijk uitmondt in een letterlijke strijd om te overleven, als de stad wordt uitgehongerd. In die extreme situatie wordt Jan du Chelier gesignaleerd als commandant van een gewapende escorte van acht man die Brugge onderhandelaars van en naar Gent begeleidt.⁵¹ Dit hoeft ons niet echt te verbazen, vermits Jan du Chelier een volwaardig lid was van de kruisbooggilde van Sint-Joris.⁵²

Jan du Chelier was lid van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuw. Hij wordt lid in 1484/85. Voor dit lidmaatschap betaalt hij het eerder bescheiden bedrag van 4,5 d. gr.⁵³ De exclusiviteit van de broederschap mag zeker niet overschat worden, daarvoor

46 SAB, stadsrekening 1485-86, f 156v. gepubliceerd door GILLIODTS-VAN SEVEREN L.: *Inventaire des archives de Bruges. Section première. Inventaire des chartes. Le série XIIe-Xve siècles*, Brugge, 1871-1885 dl. 6, p. 264-265.

47 Het bestuurlijk jaar begint normaal op 2 september.

48 SAB, wetsvernieuwingen 1468-1501, f 157r.

49 SAB, stadsrekening 1484-85, f 34r-v.

50 De Gentenaars hadden Maximiliaan van Oostenrijk, omwille van zijn voortdurende vraag naar geld de bijnaam van “moneta” gegeven. Zie daaromtrent BOONE M., DUMON M. EN REUSENS B.: *Immobilienmarkt, fiscaliteit en sociale ongelijkheid te Gent, 1483-1503*, in: *Standen en Landen* nr 78, (1981), p. 34. Tijdens de opstand in Brugge in 1488/89 werden de aanhangers van Maximiliaan monetaan geheten.

51 SAB, nr. 165 Civiele sententien van de kamer 1487-88, f 108r.

52 VANHOUTRYVE A.: *De Brugse kruisbooggilde van Sint-Joris. Historische schets XIIIe e. - 1872*, Handzame 1968, p. 212.

53 RAB, broederschap van O.-L.-V.-ter-Sneeuw, nr 1531, rekening 1484-85 f 221v.

waren er te veel leden en ze kwamen zowat uit alle lagen van de bevolking. In het jaar 1474/75 hebben er maar liefst 1189 leden de jaarlijkse bijdrage betaald.⁵⁴ De bescheiden lidmaatschapsbijdrage liet ook arme mensen toe lid te worden.⁵⁵ Omdat ook Hans Memling lid was, bestaat de mogelijkheid dat opdrachtgever en uitvoerder van het diptiek elkaar via de broederschap hebben ontmoet.

Ook vrouw Tane was lid van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuw. We hebben haar inschrijving als gildenzuster niet kunnen terugvinden, maar in de rekening van 1486/87 werd voor haar doodschuld 22 d. gr. betaald.⁵⁶ Tane staat als vierde genoteerd van de 36 leden die dat jaar overleden zijn. We mogen ook hier, zoals bij Jan zelf, geredelijk aannemen dat zij nog op het einde van het jaar 1486 gestorven is.

Jan du Chelier en het diptiek

Een eerste correlatie kan natuurlijk gelegd worden tussen de patroonheilige Johannes de Doper die achter de schenker staat afgebeeld, en de voornaam van Jan du Chelier.

Op 1 juni 1482 bestellen en betalen beide echtgenoten du Chelier een begraafplaats in de O.-L.-V.-kerk te Brugge.⁵⁷ De tekst geeft expliciet aan dat Tanne op dat ogenblik zeker in leven is. Zij helpt betalen. De Vos heeft laten opmerken dat de afgebeelde man

54 RAB, broederschap van O.-L.-V.-ter-Sneeuw, nr 1531, rekening 1474-75 f 145r-148v.

55 RAB, broederschap van O.-L.-V.-ter-Sneeuw, nr 1531, rekening 1489-90 f 258v. "Item ontfaen van tloodghelt van een aerne vrouwe ghenaeemt Corneline int Smoutstraetkin."

56 RAB, broederschap van O.-L.-V.-ter-Sneeuw, nr 1531, rekening 1486-87 f 239v.

57 RAB, Kerkfarchief O.-L.-V.-kerk, nr 1350, begravingenboeken 1428-1522 f 91v. "Wij proost ende capitel... hebben gheconsenteerd Jan du Cellier ende joncfrau Tane, de dochter van Pieter van der Woestijne, zijn wijve, te hebbene ende te ghebruckene een sepulture in de voorkerke bij den houtare van Sint Anthuenisende dit mids der somme van drie ponden tien scellinghen grooten vlaemscher munten die wij kerckmeesters ter fabriken behouf ontfaen hebben vanden voors Janne du Cellier ende joncfrau Tanne zijne wive..int jaer duust vier hondert ende twee ende tachtetich, der eerste dach in Wedemaent." Die tekst werd gepubliceerd, zij het met enkele onvolmaaktheden, door GAILLIARD I.: *Inscriptions funéraires*, p. 217-218 en door MARTENS M.P.J. en VAN MIEGROET H.J.: *art.cit.* p. 86.

weduwenaar moet zijn vermits hij alleen op het rechterluik is afgebeeld.⁵⁸ Tanne is inderdaad vóór haar man overleden en de betaling van haar doodschuld toont aan dat zij op het einde van 1486 gestorven is. Dat zij als eerste van de echtgenoten gestorven is, wordt ook door andere gegevens bevestigd. Zo worden, om de huur van de standplaats in de kruideniershalle te betalen, halfweg maart 1493 de "aeldinghers" van Jan aangesproken en niet zijn weduwe.⁵⁹ Als we Jan du Chelier als schenker veronderstellen dan kan het schilderij ten vroegste in 1487, na het overlijden van zijn vrouw, begonnen zijn. Normaal was het afgewerkt op het einde van zijn leven in 1492.

Daar we zowel het geboorte- als sterfjaar van Jan du Chelier hebben kunnen achterhalen, moet de afgebeelde figuur op het diptiek tussen 40 en 46 jaar oud zijn, afhankelijk van het jaar waarin het schilderij werd gemaakt tussen 1487 en 1492. Ofschoon bij een dergelijke materie het subjectieve oordeel niet kan weggecijferd worden, lijkt de afgebeelde opdrachtgever inderdaad aan die leeftijd te beantwoorden.

De identificatie van de schenker vond zijn oorsprong bij het kleine wapenschildje dat op het diptiek aangebracht is en door Weale J. als het schild van Jan du Chelier werd herkend.

Door infraroodonderzoek werd echter aangetoond dat het wapenschildje later op het schilderij werd geschilderd.⁶⁰ Sommigen zagen hierin een argument om Jan du Chelier als opdrachtgever van het diptiek af te schrijven. Waarom zou een schilder nadat het schilderij al af was en misschien al geleverd werd, nog een schildje bijschilderen? Martens en Van Miegroet betogen dat het schildje weliswaar later werd aangebracht, maar dat uit het infraroodonderzoek niets kan afgeleid worden over het tijdstip waarop het werd aangebracht. Volgens hen is het best mogelijk dat Jan du Chelier zelf, iets later, het wapenschildje heeft laten bijschilderen of dat zijn erfgenamen het hebben laten aanbrengen.⁶¹

Maar waarom zou men zoiets doen? De biografische gegevens schuiven een eenvoudige verklaring naar voren. Jan du Chelier is gestorven in 1492. Vermits het diptiek ten vroegste vanaf 1487 werd

58 DE VOS D.: *o.c.*, p.237, noot 7.

59 SAB, stadsrekening 1492-93, f 10v-11r.

60 MARTENS M.P.J. en VAN MIEGROET H.J.: *art.cit.*, p.66.

61 MARTENS M.P.J. en VAN MIEGROET H.J.: *art.cit.*, p.68.

geschilderd, is het best mogelijk dat het enkele jaren later ontstaan is en dat op die manier de voltooiing van het diptiek en het overliden van Jan in 1492 zeer dicht bij elkaar in de buurt lagen of zelfs samenvielen. Hier hebben we een op feiten gebaseerde mogelijkheid om het wat vreemde fenomeen te verklaren dat een schilder na het beëindigen van een schilderij nog een identificatieschildje op het werk aanbrengt. Jan du Chelier kan overleden zijn kort na het beëindigen van het diptiek en zijn erfgenamen hebben opdracht gegeven tot het bij-schilderen van het wapenschild. Als men het vanuit die gezichtshoek bekijkt, dan kan het later bijgeschilderde schildje zelfs ertoe bijdragen om het ontstaan van het diptiekje nog preciezer te dateren, namelijk in 1492. Deze veronderstelling wordt in feite nog ondersteund door de kennis dat Hans Memling in 1492 nog steeds in leven was en dus zowel het diptiek als het wapenschildje heeft kunnen schilderen.

In een poging een iconografische verklaring te geven voor de figuur van Sint-Joris die de draak bevecht en Johannes de Evangelist op het luik waar ook de schenker op staat, verwijst James Weale naar een broer van Jan du Chelier nl. Jooris du Chelier en naar zijn vader Jehan sr.⁶² Omdat bij Weale elke bronverwijzing ontbrak, zowel in het artikel zelf als in zijn nagelaten notities, en omdat ook in de historiografie geen Jooris du Chelier werd opgespit, hebben de kunsthistorici deze hypothese in stilte afgevoerd.

Zonder ons te willen mengen in een iconografisch debat, kunnen we bevestigen dat er in de bewuste periode wel degelijk een Jooris du Chelier leefde. Van de vader Jehan du Chelier, volgens Weale lid van de Raad van Vlaanderen, kon echter geen spoor teruggevonden worden.⁶³ Over Jooris du Chelier daarentegen kan een aanvaardbaar biografisch profiel geschetst worden.

Jooris du Chelier huurt vanaf 1468 tot 1470 een stal in de mutshalle.⁶⁴ In 1473, 1477 en 1488 is hij bestuurder van de "grote ramen" als lid van de poortერი. Hij is in diezelfde periode meerdere malen deelman van het Carmerszestendeel, meer bepaald in 1470, 1472,

62 WEALE J.: *Hans Memling*, Londen, 1901, p. 20.

63 Dr. J. Dumolyn die in zijn onuitgegeven proefschrift de leden van de Raad van Vlaanderen in de bewuste periode behandelt, deelde ons bereidwillig mee dat ook hij geen Jan du Chelier, raadslid, kende. Waarvoor hier onze dank.

64 Zie in de respectieve stadsrekeningen onder mutshalle.

65 SAB, wetsvernieuwingen 1467-1501, passim.

1475, 1479, 1481 en 1483.⁶⁵

Dat Jooris tot de beter gesitueerden van de stad behoort vertaalt zich in zijn aanwezigheid als "geselecteerde" in de geforceerde leningen die de stad uitschrijft. Zo betaalt hij in 1480, 1487, 1488, november 1490 en 24 december 1490.⁶⁶

In 1480 is de lening per zestendeel geregistreerd en staat Jooris onder het Carmerzestendeel. Hij is in die periode trouwens regelmatig deelman in dit zestendeel. De lening van 1487 werd niet per zestendeel omgeslagen, maar bij Jooris staat dat hij in het huis *De Nobel* woont.⁶⁷ In het register van de zestendelen dat natuurlijk van honderd jaar later dateert, is er geen huis meer in Brugge dat *De Nobel* wordt genoemd. Maar op 29 november 1477 kregen 36 biervoerders van de stad nieuwe uniformen en die gebeurtenis grijpt plaats in *De Nobel* in de *Langhe Wijnckel*, de huidige Spanjaardstraat.⁶⁸ In 1487 woont hij dus nog altijd in het Carmerszestendeel.

Op het einde van 1490 is hij gedomicilieerd in het Sint-Janszestendeel, want in de gedwongen lening wordt zijn bijdrage geïnd in dat zestendeel en zoals verder zal blijken woont hij dan in de Lange Rolweg.

Jooris du Chelier is ook regelmatig betaler van de wijnaccijns en hier zijn de bedragen van die aard dat ze privé-consumptie ver te boven gaan, maar toch ook duidelijk lager zijn dan wat omgezet wordt in een echte wijntaverne.⁶⁹

Hij behoort dus tot de poortery, is actief in de muts- en textielhandel, in zijn huis is er een bijeenkomst van biervoerders en hij verschijnt regelmatig in de spaarzaam bewaarde bronnen van de wijnaccijns. Dit alles laat vermoeden dat Jooris du Chelier best eens een waard-makelaar kan geweest zijn.

De hamvraag waar het hier natuurlijk allemaal om draait, is of

66 Zie in dit verband voor de bronverwijzingen naar de betalingen van Jan du Chelier in de gedwongen leningen.

67 SAB, stadsrekening 1486-87 f 200r.

68 CARTON C. (ed.): *Her boeck van al 't gene datter gheschiedt is binnen Brugghe, sichtent jaer 1477, 14 februari tot 1491*, Gent, 1859, p. 3.

69 SAB, nr 239 wijnaccijns 1453-1489, f 4r. (van 1485) en ook nr. 240 in het register van december, januari en februari 1494-95.

Jooris op een of andere manier in verband kan gebracht worden met Jan du Chelier. Ze waren allebei lid van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuw, maar of dit een familierelatie kan aantonen, is meer dan twijfelachtig.⁷⁰ We kennen slechts één gebeurtenis die beide figuren met elkaar verbindt.

In het boekjaar 1 juli 1485 tot 1 september 1486 van de stadsrekeningen staat Jan du Chelier voor het eerst, overigens samen met Pieter van Riemslede, genoteerd als bezitter van een huis in de Lange Rolweg.⁷¹ Zij betalen samen 5 £ gr. ervelijke rente aan de stad. Uit bijkomende nota kan opgemaakt worden dat de betaling plaatsvond op kerstdag 1484. Het daaropvolgende jaar, dus op 25 december 1485, voldoet Jan de rente alleen. Ook op kerstdag 1486 betaalt Jan de rente, maar in de rekeningen 1488/89 en 1489/90 doet zich een anomalie voor. De scribent noteert dat de rente voor het huis in de Lange Rolweg betaald wordt door Jooris du Chelier. Dit betekent dus dat de rente in december 1487 en 1488 door Jooris du Chelier voldaan werd. Maar in de rekening 1490/91, we spreken dus over de betaling op 25 december 1489, is het opnieuw Jan die betaalt. De betaling op 25 december 1490 gebeurt echter opnieuw door Jooris. In de daaropvolgende boekjaren zijn de ervelijke renten niet geregistreerd en nadien zijn zowel Jan als Jooris du Chelier al overleden.

Is er misschien ook hier, zoals hierboven aangetoond, in het geval van Casin du Thulier een schrijffout van de scribent in het spel? Dan zou de naam van Jooris du Chelier verkeerdelijk moeten gebruikt zijn. Dit is nochtans niet zo. Alles wijst er immers op dat Jooris van 1490 af inderdaad in de Lange Rolweg een huis bezit.

70 RAB, broederschap van O.-L.-V.-ter-Sneeuw, nr 1531, rekening 1468-69, f 22r.

71 De gelden worden geïnd tussen 24 juni 1484 en 23 juni 1485, maar de ontvangsten staan ingeschreven in de stadsrekening van 1 juli 1485 – 1 september 1486. Vermits de rente verschuldigd was op kerstdag, brengt dit ons dus op kerstdag 1484, genoteerd in het daaropvolgende boekjaar. Dit soort tijdschema wordt gedurende de ganse periode die wij behandelen, aangehouden.

Hij wordt in het juiste zestendeel getaxeerd voor de geforceerde lening van 1490 en ook een andere tekst laat vermoeden dat hij inderdaad een huis in de Lange Rolweg heeft.⁷²

Is Jooris de broer wiens patroonheilige op het diptiek voorkomt zoals James Weale heeft gesuggereerd? Dit kan. Eén zaak zit nochtans bij Weale wel fout. Jan zou namelijk uit piëteit voor zijn overleden broer diens patroonheilige hebben laten aanbrengen op het diptiek. Dit strookt dan niet met de feiten, want Jan is gestorven in 1492 terwijl de sterfdatum van Jooris later ligt, meer bepaald tussen februari 1495 en januari 1497.⁷³

Kan er nog altijd aan getwijfeld worden dat Jan du Chelier de opdrachtgever van het diptiek is, wanneer zijn wapenschild op het schilderij staat, wanneer zijn voornaam Jan overeenstemt met de afgebeelde patroonheilige Johannes de Doper, wanneer zijn vrouw voor hem is overleden in overeenstemming met de iconografische gegevens, dat de afgebeelde man geschilderd is met de leeftijd die Jan du Chelier op dat ogenblik had en dat zijn overlijdensdatum een mogelijke verklaring geeft voor het later bijgeschilderde wapenschild? Zelfs een iconografische verklaring van een broer Jooris behoort niet per se tot het rijk van de fabelen.

-
- 72 RAB, Kerkfabriek St Jacobs nr. 647, cartularium van den disch f 275v. "...in St Janszestendeel up tlandt ende hofstede daar de huuzen up staen ... liggende ande suutzide inde Carmerstrate bijder Vuldergreppe naasten Pieters van Rijssle ende Jooris Celiers haerlieder beeder huizen ende ecstre ande westzide of een zijde ende Jan de Hamershuuse ande oostzide of andere zide 24s. 8d. par." (2 december 1488.) In de tekst is sprake van huizen en tuinen. Het kan best dat de tuin in de Carmerstraat uitkomt en het huis uitgeeft aan de achterzijde in de Lange Rolweg.
- 73 SAB, nr. 240 Wijnaccijnsdossiers van december, januari en februari 1494-95 en SAB, nr. 205 Voogdenlijsten carmers zestendeel f 226r. "Clays Moer wiltwerkere voogd in de stede van Jooris Celier overleden midst Jan van Waes tevoren voocht van de kinderen van Casin Delavocante per Agniete." (16 januari 1497 ns.)

Documenten

1/ 2 september 1474- 1 september 1475. Jan du Chelier koopt de stal van de weduwe van Boudin Palijnx in de kruideniershalle.

Item van joncvrauwe Lysbette Boudin Palijnx weduwe vander veranderinghe van haren stalle inde voors. cruudhalle staende vercocht Jan du Chelier omme II £ groten. Comt den Xen penning IIII s. groten.

Stadsarchief Brugge (SAB), stadsrekening 1474-75, f 23v.

Gepubliceerd door: *Martens M.P.J. en van Miegroet H.J.: Nieuwe inzichten omtrent de omstreden du Cellier-dyptiek toegeschreven aan Hans Memling, Gentse Bijdragen tot de Kunstgeschiedenis, 26 (1981-1984) p.83.⁷⁴*

2/ Half maart 1475. Jan du Chelier betaalt de stad voor de huur van een standplaats in de kruideniershalle.

Ontfaen vander ouder halle met datter ancleift daer of Lamsin Coene den ontfaenc heift van eenen jare te wetene van half septembre ende half maerte LXXIII.⁷⁵

Vanden crudeniersstallen

Jan de Selier V s.

SAB, stadsrekening 1474-75 f 18v-19v.

Martens en van Miegroet., art.cit. p.83.

3/ Half maart 1476. Jan du Chelier betaalt de stad voor de huur van een standplaats in de kruideniershalle.

Vanden crudeniersstallen

Thenden lote

74 In de publicatie van MARTENS M.P.J. en VAN MIEGROET H.J.: *art.cit.* worden de documenten nr. 1 en 2 verkeerdelijk in de stadsrekening 1473-74 geplaatst. In de rekening 1473-74 betaalt Boudin Palijnx nog zelf de huur van de standplaats terwijl in document nr. 1 Jan du Chelier de stal afkoopt van zijn weduwe. In Brugge hanteert men op dat ogenblik de paasstijl zodat half maart 1474 uit document nr. 2 wel degelijk 1475 nieuwe stijl is.

75 Het huurgeld van de stallen wordt geïnd halfweg maart. SAB, stadsrekening 1480-81 f 18r. "Ontfaen vander ouder halle met datter ancleift van eenen jare ghevallen te half maerte anno 80." (= 1481 n.s.). Zie ook SAB, Stadsrekening 1491-92 f 17r.

Jan du Chelier V s.

SAB, stadsrekening 1475-76 f 19r-v.

Martens en van Miegroet., art.cit. p.84.

4/ Half maart 1477. Jan du Chelier betaalt de stad voor de huur van een standplaats in de kruideniershalle.

Vanden crudeniersstallen

Thenden lote

Van Jan du Chelier V s.

SAB, stadsrekening 1476-77 f 7v-8r.

Martens en van Miegroet., art.cit. p.84.

5/ 19 april 1477. Jan du Chelier wordt tot 1 september 1477 bestuurslid van de kruideniershalle.

Cruudhalle

Jan du Chelier apothecaris.

SAB, wetsvernieuwingen 1468-1501 f 80 r.

6/ 24 juni 1477- 23 juni 1478. Jan du Chelier betaalt de stad grondcijns voor een huis in de Zwarte-Ledertouwersstraat.

Ontfanc. Eerst vander erveliker rente daerof dat Lamsin Coene den ontfanc ghehad heift van eenen jare beghinnende tSint Jansdaghe midzomers M CCCC zeven ende tseventich ende hendende tSint Jansavonde M CCCC achte ende tseventich.⁷⁶

De westzijde vander Zwarte Ledertauwerstrate beghinnende vanden huse te Inghele noordwaert up.

Jan le Chelier IX s. IIII d.

SAB, stadsrekening 1478-79 f 2r-5r.

76 Sint Jan midzomers valt op 24 juni: zie STRUBBE E.I. EN VOET L.: *De chronologie van de middeleeuwen en de moderne tijden in de Nederlanden*, Antwerpen-Amsterdam, 1960, p. 23 en p. 487.

7/ Half maart 1478. Jan du Chelier betaalt de stad voor de huur van een standplaats in de kruideniershalle.

Vanden crudeniersstallen

Van Jan du Chelier V s. VIII d.

SAB, stadsrekening 1477-78 f 8v.

Martens en van Miegroet., art.cit. p.84.

8/ 24 juni 1478- 23 juni 1479. Jan du Chelier betaalt de stad grondcijs voor een huis in de Zwarte-Ledertouwersstraat.

Ontfanc. Eerst vander erveliker rente daerof dat Lamsin Coene den ontfanc ghehad heift van eenen jare beghinnende tSint Jansdaghe midzomers M CCCC achte ende tseventich ende hendende tSint Jansavonde M CCCC neghen ende tseventich.

De westzijde vander Zwarte ledertauwerstrate beghinnende vanden huuse Ten Inghele noordwaert up.

Jan le Chelier IX s. IIII d. johannes

SAB, stadsrekening 1480-81 f 2r-4v.

9/ Half maart 1479. Jan du Chelier betaalt de stad voor de huur van een standplaats in de kruideniershalle.

Van den crudeniersstallen

Van Jan du Chelier VI s. VIII d.

SAB, stadsrekening 1478-79 f 20 r.

Martens en van Miegroet., art.cit. p.84-85.

10/ 24 juni 1479-23 juni 1480. Jan du Chelier betaalt de stad grondcijs voor een huis in de Zwarte-Ledertouwersstraat.

Ontfanc. Eerst vander erveliker rente daerof dat Lamsin Coene den ontfanc ghehad heift van eenen jare beghinnende tSint Jansdaghe midzomers M CCCC neghen ende tseventich ende hendende tSint Jansavonde M CCCC tachtentich.

De westzijde vander Zwarte ledertauwerstrate beghinnende vanden huuse
Ten Ingehele noordwaert up.

Jan le Chelier IX s. IIII d. johannes

SAB, stadsrekening 1480-81 f 2r-4v.

**11/ Half maart 1480. Jan du Chelier betaalt de stad voor de huur van
een standplaats in de kruideniershalle.**

Van den crudeniersstallen

Van Jan du Chelier VI s. VIII d.

SAB, stadsrekening 1479-80 f 18v-19r.

Martens en van Miegroet., art.cit. p.85.

**12/ Tussen mei en augustus 1480 wordt Jan du Chelier door de stad
getaxeed in de verplichte lening.⁷⁷**

Boven tghuend dies voorseyd es zo es de voorseyde stede noch ghelast jeghen
den personen hier naer verclaerst. Ter causen vander leenijnghe bij hemlieden
der stede ghedaen ter hulpe vanden costen vander orloghe binden maenden van
meye, wedemaend, hoymaent ende ougst int jaer tachtentich boven der stede
porcie ende andeel vanden 500.000 die daertoe insghelijcx gheemployert was
ende welke voorseyde leeninghe bij hooftmannen ende dekenen van deser stede
gheconsenteirt es gheweist datmen die weder betalen ende gheven zoude.

Carmers.

Jan du Chelier IIII £.

SAB, stadsrekening 1480-81 f 188v, f 204v.

**13/ Tussen Sinksen (= 21 mei 1480) en Bamesse (= 1 oktober) 1480.
Jan du Chelier koopt suiker aan Jacob Despars.**

Item vercocht Jan du Selier XIX kisten zuckers te VI gr. tpont wegghen bruut
3660/ of voor tare vanden kisten 64 £ / voor de kiste comt 1216 noch voor

⁷⁷ Jan du Chelier heeft niet in mei 1480 betaald. De inning van mei is afzonderlijk in de rekening opgenomen nl. op f 49v-55r en in die lijst is Jan du Chelier niet terug te vinden.

pampier ende bate IIII pont ter kiste comt 76 pont blijfter net 2368 £
comt te 6 gr tpont somme LIX £ IIII s. gr.
dach deen elft inde Sinxemarct a° 80 ende dander reste toot Bamessemarct a° 80.
Ontfanghen par de vidua van Kessele drapiereghe somme XV £ IX s. gr.
Ontfaen noch van Jan du Selier par Willem Roelants somme XVIII £ gr.
Ontfaen noch par Jan Despars te wilen dat ic in Portugaal was XXV £ XV s. gr.
SAB, nr.305 Register Despars, f 17v-18r.

14/ Half maart 1481. Jan du Chelier betaalt de stad voor de huur van een standplaats in de kruideniershalle.

Van den crudeniersstallen
Van Jan du Celier V s. X d.
SAB, stadsrekening 1480-81 f 18r-v.
Martens en van Miegroet., art.cit. p.85.

15/ 2 september 1481. Jan du Chelier wordt bestuurslid van de kruideniershalle.

Cruudhalle
Jan du Chelier groossier
SAB, wetsvernieuwingen 1468-1501 f 118r.

16/ 10 oktober 1481. Jan du Chelier is betrokken bij een handelstransactie tussen Jacob Despars en de Amsterdamse kruidenier Hughe f Jacops.

f 31v.
Item vercocht Hughe f Jacops X kisten brootzokers te VI gr. tpont weghende (in de marge: crudenier van Amsterdamme)

186	tare	3 kisten	————	174
204		4	————	242
170		3 kisten	————	176
236				
174				592
180	noch pampier		————	20
176				————
220	comt als tare			612
182	Dus blijfter net 1286 te 6 gr tpont comt XXXII £ III s.			
<u>170</u>				
1898				

f 32r.

Ontfanghen par mi comt van Pieter Jacops inde Sinxenmarct somme XVI £ VI s. VI d. Item ontfanghen van Hughe voorseid par Jan du Selier, de welke Jehan du Selier voor mi betaelt heeft Michiel clerc van Pieter Baervoet X october par mijn cedula XXIX £ IX s. X d.

f 32v.

Item vercocht 16 majj per Jacop From Andries Gustenoffer als factor van Henric Fustenburch coopman van Cuelne XXX kisten sukers te V gr XVIII miten tpont weghende

208	190	256		
266	230	192		
176	220	242		
174	184	176		
226	192	200		
190	188	154		
216	232	186		
208	250	204		
258	220	166		
<u>206</u>	<u>204</u>	<u>222</u>		
2128	2110	1998	als	6236
tara vande 30 kisten weghende				2010
noch II £ ter kiste van pampier				60
				————
				2070

Dus blijfter nu reste LXXVII £

een cedule van sijnder handt te betalen deen helft in de Bamessemarct de reste Martini

f 33r.

Ontfanghen van hem comt

een bale olivische druvers te X s. VI d. commen met een £ gr dat hij mj gaf in bate XXII £ XII s. VI d.

Ontfanghen noch van Andries Gustenoffer tAndworpe tot Johannes Dotsu XVII £ V s. VIII d.

Noch ontfanghen van idem tAndworpen par Weintin den Jonghen te Johannes De Vleeshaures XX £ III s. III d.

Ontfanghen van Heinric Fustenburch par Johannes Dotsu inde Brugghemarct V £

noch par Michiel van Huckeloy te Johannes Dootsu XVI £ gr.

noch par Johannes Du Selier VIII £ gr.

somme als ontfanghen inde Brugghemarct net XXXVII £ X s.

SAB, nr 305 Registers Despars, f 31v-33r.

17/ Half maart 1482. Jan du Chelier betaalt de stad voor de huur van een standplaats in de kruideniershalle.

Van den crudeniersstallen

Van Jan du Celier V s. X d.

SAB, stadsrekening 1481-82 f 18r-v.

Martens en van Miegroet., art.cit. p.85.

18/ 1 juni 1482. Jan du Chelier koopt samen met zijn vrouw Tane van de Woestijne een grafzerk in de Brugse Onze-Lieve-Vrouwekerk.

Wij proost ende capitel... hebben gheconsenteerd Jan du Cellier ende joncfrau Tane, de dochter van Pieter van der Woestijne, zijn wijve, te hebene ende te ghebruckene een sepulture in de voorkerke bij den houtare van Sint Anthuenis de sepulture van Jan Busse ande zuutzijde, strecken-de metten oosthende aen de sepulture van Jan Zwijn, ende dit mids der somme van drie ponden tien scellinghen grooten vlaemscher munten die

wij kercmeesters ter fabriken behouf ontfanen hebben vanden voors Janne du Cellier ende joncfrau Tanne zijne wive..int jaer duust vier hondert ende twee ende tachtetich, der eerste dach in Wedemaent.

Rijksarchief Brugge, Kerkarchief O.L.V.-kerk Brugge, nr.1350, begravingsboeken 1428-1522 f 91v.

Gepubliceerd door: *Gailiard I., Inscriptions funéraires et monumentales de la Flandre Occidentale avec données historiques et généalogiques, Brugge, 1866, p. 217-218.*

Martens en van Miegroet., art.cit. p.86.

19/ Half maart 1483. Jan du Chelier betaalt de stad voor de huur van een standplaats in de kruideniershalle.

Van den crudeniers stallen

Van Jan du Celier V s. X d.

SAB, stadsrekening 1482-83 f 18r-v.

Martens en van Miegroet., art.cit. p.85.

20/ 2 september 1483. Jan du Chelier wordt tot 1 september 1484 bestuurslid van de kruideniershalle.

Cruudhalle

Jan du Celier grossier

SAB, wetsvernieuwingen 1468-1501 f 137r.

21/ De stad betaalt in het boekjaar 1483-84 aan Jan du Chelier het volledige bedrag van 4£ gr. terug dat hij in 1480 geleend heeft.

Achterstellen betaald van de lening ghedaen in meye, wedemaent, hoymaent ende ougst anno LXXX.

Jan du Chelier IIII £.

SAB, stadsrekening 1483-84 f 54v.

22/ 2 september 1483 - 1 september 1484. Jan du Chelier wordt veroordeeld tot een boete van 10 s. gr.

Ontfaen van submission ghewijst ter camere ende ter vierschare ende ooc van diverssche persoonen ghecomposeert bijden ghecommitteerden binnen desen jare daer an de stede heift de twee darden.

Van Jan du Chelier VI s. VIII d.

SAB, stadsrekening 1483-84 f 36v, f 38r.

23/ Half maart 1484. Jan du Chelier betaalt de stad voor de huur van een standplaats in de kruideniershalle.

Van den crudeniers stallen

Van Jan du Chelier V s. X d.

SAB, stadsrekening 1483-84 f 18r-v.

Martens en van Miegroet., art.cit. p.86.

24/ 2 september 1484- 30 juni 1485. Jan du Chelier wordt veroordeeld tot een boete van 10 s. gr.

Ontfaen van submission ghewijst ter camere ende ter veirschare ende ooc van diverse persoonen ghecomposeert bijden ghecommitteerden binnen desen jare daer an de stede heift de twee darde.

van Jan du Chelier VI s. VIII d.

SAB, stadsrekening 1484-85 f 34r-v.

25/ Jan du Chelier betaalt op Kerstdag 1484 samen met Pieter van Riemslede 5£ gr. ervelike rente voor een huis in de Lange Rolweg.

Ontfanc

Eerst vander erveliker rente daer of dat Jan Coolbrant den ontfaen ghehad heift van eenen jare beghinnende tSint Jansmesse mids zomers MCCCC viere ende tachtentich ende hendende Sint Jansavonde M CCCC vive ende tachtentich.

In Sint Jans zestendeel

Inden Langhen Rollewech

Van Pieter van Riemslede ende Jan de Sellier V£ nat.

SAB, stadsrekening 1 juli 1485-1 september 1486 f 2r.

26/ Half maart 1485. Jan du Chelier betaalt de stad voor de huur van een standplaats in de kruideniershalle.

Vanden crudeniers stallen

Van Jan du Chelier VI s.

SAB, stadsrekening 1484-85 f 18r-v.

Martens en van Miegroet., art.cit. p.86.

27/ Half maart 1485. Jan du Chelier betaalt voor de huur van een standplaats in de meerseniershalle.

Merseniers met twee stallen

Jan du Chelier X s. VIII d.

SAB, stadsrekening 1484-85 f 19r.

28/ 1 juli 1485. Jan du Chelier wordt tot 1 september 1486 bestuurslid van de kruideniershalle.

Cruudhalle

Jan du Celier grossier

SAB, wetsvernieuwingen 1468-1501 f 157r.

29/ 3 augustus 1485. Jan du Chelier legt samen met Colaert Dascous en Pieter vander Heye klacht neer bij de schepenen wegens wanbetaling en oplichting door dokter meester Jacop Dammast f Anthuenis.

f 10v.

Allen naer biedien dat recht wille etc. so eist dat wij als dies verzocht zijnde eernslich etc dat upden datum etc. Jan du Cellier grossier oud XXXVIII jaer, Colaert Dascous oud LVIII jaer ende Pieter vander Heye oud XXXVIII jaer

appotequarissen binder voorseyde stede van Brugghe de welke etc. ende eerst de voorseyde Jan du Cellier dat etc. ende de voorseyde Colaert etc. ende Pietre dat etc.

f 11r.

Jan du Cellier grossier binder stede van Brugghe, oud XXXVIII jaer of daeromtrent verclaerst bij zynen eede dat meester Jacop Dammast f Anthuenis poorter vander stede van Brugghe hem zeggende docteur in medecinen int jaer LXXVIII lestleden quam tsinen huuse binder voorseyde stede van Brugghe mids dat hij depositant aldoo appotequaris binder zelve stede hilt omme eene medecine lacsative ghemaect thebbene ten behouwe van eener joncvrau aldoo cranc wezende binder voorseyde stede. De welke medecine hij depositant bij zynen dienaers dede maken achtervolghende der recepte die de voorseyde meester Jacop ghescreven hadde, ende zand hem die in eenen zelvein croes tsinen begheerte bij een van zynen voorseyde dienaers ten huuse vanden voorseyde meester Jacop die den zelvein croes ontfaen hebbende metten voorseyde medecine zand, also hij depositant vande voorseyde meester Jacop zichtet verstaen heeft, bij zyn broedere inde wouckere binnen deser voorseyde stede ende leende daerup viertien schellinghen groten Vlaemscher munte in zulkerwijs dat zoude de voorseyde depositant zine voorseyde croes ghecreghen, hij moeste diezelve uter voorseyde wouckere lossen ende mids der subtylhede vande voorseyde meester Jacop die hem altyds met schoone woorden stofferende was, wijtende zynen broedere dat de voorseyde croes inde voorseyde wouckere ghedreghen hadde ghezijn, leende hem noch daerboven drie ponden zestien schellinghen groten der voorseyde munte twelke tsamen bedraecht ter somme van vier ponden tien schellinghen groten der zelve Vlaemscher munte daerof hij hem depositant zyne cedulle gaf ende heift de voorseyde meester Jacop daernaer die zelve somme ghewed ende verkend voornoemde cedulle ende weddinge dede scepenen der voorseyde stede dewelke hij toonde wel themwaerts heift, zeyde ende

f 11v.

verclaersde voort de voorseyde depositant dat boven tguend dies voorseyd es de voorseyde meester Jacop hem duechdelic schuldich ende tachter bleven es ter causen van diversschen andre medecinen die hij tsinen huuse heift ghedaen maken diverse cranche menschen ende daerof hij tgheld zelve zonder zynen laste ontfaen heift de somme van twee ponden zeven schellinghen tien penninghen groten ter cause vande welke hij depositant vernomen heb-

bende naer tvertrecken vanden voorseyde meester Jacop van dese voorseyde stede dat hij binder stede van Mechelen was, hij aldaer int jaer LXXXIII laestleden zand eenen zijnen dienaere anden zelve meester Jacop omme betalinghe vande voorseyde schuld thebbene dewelke bedraecht int gheheele ter somme van zes ponden zeventien schellinghen tien penninghen groten die den zelve meester Jacop naer dat hij hem de voorseyde somme uter name vanden voorseyde depositant zinen meester gheheescht hadde aldaer bijden commune meester vander voorseyde stede van Mechelen dede vanghen, de welke meester Jacop ghevanghen wezende den zelve zijnen dienaar de voorseyde schuld ontkende ende dede hem ooc vanghen zeggende dat hij een bouwe, eene bespiere ende de voorseyde depositant zijn meester een verrader was, hem also de betalinghe vande voorseyde schuld tonghre makende, in zulker wijs dat hij hem noch nyemend van zijnen weghe daerof noyt yed betaelt heift noch ooc ghedaen betalen bij yemende anders. Actum ut supra, presentibus eisdem.⁷⁸

f 12r.

Colaert Dascous oud LVIII jaer ende Pieter vander Heyde oud XXXVIII of daeromtrent beede apothecarissen binder stede van Brugghe verclaersen bij huere eeden dat de voorseyde meester Jacop ter causen van diversschen medecinen die hij thuren huuse heift ghedaen maken ten behouwe van diverssche ziecke lieden daerof hij bij subtijheden ende zonder huerlieder last, tgheld ontfien heift duechdelic tachter ende schuldich es te wetene den voorseyde Colaert de somme van drie ende dertich schellinghen groten ende den voorseyde Pieter acht schellinghen acht penninghen groten al Vlaemscher munte ende dat de de (sic) zelve meester Jacop hemlieden depositanten daerof noch in minderinghe van diere bij hem noch yemende anders noyt niet betaelt en heift. Ende al zonder fraude. Actum ut supra presentibus eisdem.

De voorseyde Jan du Cellier grossier, Colaert Dascous ende Pieter vander Heyde apothecarissen consenteren Wouter de Pottere, Claeis Coolman, Aernoud Gillebert, Loys le Blanc ende elken etc. hemlieden gheven vulle macht omme tachttervolghende alzulke schulden ende somme van penninghen als meester Jacop Dammas hemlieden ende elken van hemlieden tachter

78 3 augustus 1485, in aanwezigheid van de schepenen Donckere en Schoore. De tekst is zeer slordig opgesteld. Stukken tekst zijn doorstreept en tussen de lijnen zijn andere zinnen bijgeschreven wat het vlot lezen ernstig bemoeilijkt.

ende schuldich es in ghedinghe etc. traitteren, composeren, ontfæen, quitschelden etc. ende al te doenne etc. Actum ut supra, presentibus eiusdem.

SAB, nr.119 Procuraties 1485-1486 f 10v-12r.

30/ Juni, juli en augustus 1485. Jan du Chelier staat samen met 322 andere inwoners van Brugge op een lijst van diegenen die wijnaccijns moeten betalen.

Jan du Chelier

SAB, nr. 239 Wijnaccijnsdossiers: register juni-juli-augustus 1485.

31/ Jan du Chelier betaalt op 25 december 1485 *ervelike* rente voor een huis in de Lange Rolweg.

In Sint Jans zestendeel
inden Langhen Rollewech
van Jan de Sellier V £ nat.

SAB, stadsrekening 1486-87 f 2r.

32/ Half maart 1486. Jan du Chelier betaalt de stad voor de huur van een standplaats in de kruideniershalle.

Vanden crudeniers stallen
Van Jan du Chelier VI s.

SAB, stadsrekening 1485-86 f 17r-v.

Martens en van Miegroet., art.cit. p.86.

33/ Tussen 1 september 1486 en 31 augustus 1487 werd het doodgeld voor Tane van de Woestijne betaald aan de broederschap van O.-L.-V.-ter-Sneeuw.

doodgheld

Jan de Seliers wijf 5 s. gr.

RAB, Broederschap van O.-L.-V.-ter-Sneeuw, nr 1531, rekening 1486-87 f 239v.

34/ Jan du Chelier betaalt op 25 december 1486 *ervelike* rente voor een huis in de Lange Rolweg.

In Sint Jans zestendeel
Inden Langhen Rollewech
van Jan du Chelier V £ nat.

SAB, stadsrekening 2 september 1487- 28 februari 1488 f 2r.

SAB, stadsrekening 1 maart - 1 september 1488 f 2r.⁷⁹

35/ Half maart 1487. Jan du Chelier betaalt de stad voor de huur van een standplaats in de kruideniershalle.

Van den crudeniers stallen
Van Jan du Chelier VI s.

SAB, stadsrekening 1486-87 f 17r-v.

Martens en van Miegroet., art.cit. p.87.

36/ Juni-juli 1487. Jan du Chelier wordt door de stad getaxeed in de verplichte lening.

Hiernaer volghen de personen die der stede van Brugge leenden bij ordon-
nancie vander camere binden maend van wedemaent ende hoymaent int jaer
LXXXVII ter hulpe vander orloghe daer of dat Jan Coolbrand bij laste van
mijnen heeren vander wet. Present Jan van Saessegheem als raed.

Jan du Chelier III £.

SAB, stadsrekening 1486-87 f 185r , f 188v.

79 Door de breuk in het bestuur van de stad na de gevangenneming van Maximiliaan werd het boekjaar 1487/88 in twee verschillende registers opgesplitst. De *ervelijke* renten werden in allebei geregistreerd terwijl het duidelijk is dat de inkomsten op dezelfde inningperiode slaan.

37/ Half maart 1488. Jan du Chelier betaalt de stad voor de huur van een standplaats in de kruideniershalle.⁸⁰

Van den crudeniers stallen

Van Jan du Chelier

SAB, stadsrekening 2 september 1487-28 februari 1488 f 16r.

Van den crudeniers stallen elc gheeft VI s.

Van Jan du Chelier VI s.

SAB, stadsrekening 1 maart- 1 september 1488 f 16r.

Martens en van Miegroet., art.cit. p.87. (Zij splitsen de rekening niet op in twee delen.)

38/ 28 mei 1488. Jan du Chelier als aanvoerder van 8 krijgslieden bij een begeleidingsopdracht.

Noch ten voornoemde 28ten daghe van meye 88 belooft Janne Nutin tesorier vander orloghe te doen passerene in zijne rekeninghe de betalinghe die hij bij ordonnance vande voorseyde college ten diversschen stonden ende diverschen personen gedaen hadde inder manieren hier naer verclaerst. Te wetene Jan le Sellier voor acht ghesellen die gheconvoiert hadden de ghecommiteerde van deser stede van Ghend toot Brugghe zestien scellinghen.

SAB, nr 165, civiele sententiën 1487-88 f 108r

39/ Juni, juli en augustus 1488. Jan du Chelier betaalt in de oorlogsbelasting.

Andren ont fanc ghedaen bij mij Jan Nutin ghecommitteert als vooren vanden penninghen gheordonnert ter oorloghe. Ende dit van alzo vele penninghen als de poorter ende eenighe inwonende vander voorseide stede elc bijzonde-

80 Door de opstand tegen Maximiliaan van Oostenrijk en de daarmee gepaard gaande vervanging van het stadsbestuur en de tesoriers, werd de rekening over het boekjaar 2 september 1487- 1 september 1488 in twee registers opgetekend. In het eerste register had de scribent al op voorhand de lijsten met stalhouders genoteerd, maar niemand heeft zijn standgeld betaald, wat logisch is vermits normaal slechts halfweg maart betaald wordt. In het tweede register worden de lijsten met standhouders identiek overgenomen uit het eerste register maar nu wel met de ontvangen bedragen.

re anderwaerf gheleent hebben, omme die te oorboorne inde affairen vander
voorseide jeghenwoordiger oorloghe. Ende dit inde maenden van wedema-
ent, hoymaent ende oustmaent int jaer duust IIIIe achte ende tachtentich.

Jan du Celier V £.

SAB, nr. 17 oorlogsrekening Maximiliaan, f 18r.

Dezelfde belasting is ook opgenomen in: *SAB, stadsrekening
1 maart tot 1 september 1488 f 164v.*

**40/ Half maart 1489. Jan du Chelier betaalt de stad voor de huur van
een standplaats in de kruideniershalle.**

Van den crudeniers stallen

Van Jehan du Chelier VI s.

SAB, stadsrekening 1488-89 f 16 r.

Martens en van Miegroet., art.cit. p.87.

**41/ Jan du Chelier betaalt op 25 december 1489 *erfelike* rente voor een
huis in de Lange Rolweg.**

Ende eerst ontfant vander erfvelicker rente. In Sint Jans zestedeel

Inden langhen Rollewech

van Jan du Celier V £ nat.

SAB, stadsrekening 1 september 1490- 31 december 1490 f 1r-v.

**42/ Half maart 1490. Jan du Chelier betaalt de stad voor de huur van
een standplaats in de kruideniershalle.**

Vanden crudeniersstallen

Van Jan du Chelier VI s.

SAB, stadsrekening 1489-90 f 16r-v.

Martens en van Miegroet., art.cit. p.87.

43/ Oktober 1490. Jan du Chelier betaalt in het Carmerszestendeel de gedwongen lening door de stad opgelegd.

Es te wetene dat inde maendt van octobre anno duust CCCC vierhondert negentich naer dat biden ghenon die hemlieden doe droughen capitain ende gouverneurs metten neghen leden vander voors stede van Brugghe vertooght ghezijn hadde dat van noede was haestelic penninghen te vindene omme temployerne int fait vander oorloghe ende betalinghe vanden volke ende ruters van orloghe. So was doe gheconsenteirt biden wetene ende consente vanden ghe-meenen inzetene vande voirseide stede datmen innen ende ontfaen zoude up de poorters ende inzetene der zelve stede bij manieren van ommestellinghen zulke sommen van penninghen als men goedelicx zoude connen heffen ende ghecrighen ende datmen den zelve leeners gheven zoude te huerlieder verzekerthede brieven van hemlieden te rembourserne van huerlieder voorseide leeninghe.... Andren ontfaen ghedaen volghende den voirseide consente in scarmers zestedeel danof den ontfaen ghehadht heeft als daertoe ghecommitteert Jan Scoudharinc de Jonghe..
Van Jan du Celier III £.

SAB, stadsrekening 2 september 1490 – 31 december 1490 f 24r, f 43r-44r. Martens en van Miegroet., art.cit. p.87.

44/ Half maart 1492. Jan du Chelier heeft niet betaald voor zijn standplaats in de kruideniershalle.

Van de crudeniersstallen

Van Jan du Chelier niets.⁸¹

SAB, stadsrekening 1491-92 f 18r.

45/ Einde 1492 wordt de doodschuld voor Jan du Chelier voldaan bij de broederschap van O.-L.-V.-ter-Sneeuw.

Rekeninghe ende bewijs van alden ontfanghe ende huutghevene bij mij Clais Pagant als deken vande gilde...beghinnende 1/9/1492 en hendende 31/8/1493. Ontfaen van dootscult ende zielemissen ende lijcken.

81 De boekhouder heeft de namen van de eigenaars van een stal bij voorbaat opgetekend. Van de 49 eigenaars hebben er maar 10 het huurgeld betaald. Uit aantec-

Jan du Cellier 3s 10d

RAB, broederschap van O.-L.-V.-ter-Sneeuw, nr 1531, rekening 1492-93 f 271r

Martens M.: De opdrachtgevers van Hans Memlinc, in: De Vos D.: Essays Hans Memling, Brugge, 1994, p; 21 (noot 57).

46/ Half maart 1493. De erfgenamen van Jan du Chelier hebben de standplaats in de kruideniershalle niet betaald.

Van den crudeniers

Van Jan du Chelier aeldinghers neant.

SAB, stadsrekening 1492-93 f 10v-11r.

47/ 21 januari 1494. Jan du Chelier wordt als voogd van het kind van Jan vanden Busghe vervangen.

Dit naervolghende zijn alle de voochden bij Jacop Becke clercq van weezen inne ghescreven in carmers sestendeel beghonnen XXVI in septembre anno duust vierhondert drie ende neghentich.

Jan Selier verlaten van de voochdee van Joorkin tkindt van Jan vanden Busghe ex (naam niet ingevuld) uxor juris tutor Joris Boykin dobberer midts Mattheeux Denijs te voren voocht. Actum XX lauwe anno XCIII presentibus scepenen Ridtsaert en Dhondt f tscheer Jans

SAB, nr. 205 Wezerij voogdij 1485-1497 f 224r

48/ 11 maart 1521. Jan du Celier heeft in het huis De Pelicaen in de Academiestraat gewoond.

11/3/1521 ns. Een huus gheheeten den Pelicaen wijlen toebehoorende Jan du Celier in de Zouterstrate.

SAB, Wezengoederen Sint-Niklaas 6de boek f 233v.

keningen in de marge kan opgemaakt worden dat een aantal later toch betaald hebben, maar Jan du Chelier is daar niet bij.

49/ Jan du Celier bezit een huis in de Grote Heilige Geeststraat.
(Tussen 24/6/1485 en zijn dood).

Inde Groote Helich Gheestrate.

Vidua Stevin de Way johannes. III s. obool gr.

eadem johannes. V s. III d. gr.

Jan Sellier

Daneel vander Muelne

up een huus aldaer ande oostzijde vande strate.

*Archief OCMW, armendis Onze-Lieve-Vrouw, register 170,
renten, pachten en cheinsen f 35v.⁸²*

50/ Jan du Chelier is eigenaar van het huis De Parijse Halle in de Korte
Zilverstraat.

f 172r-v

Item betaelt Christiaen Quareyt calsiere van dat hij te cort ontfan heift van
een calsie bij hem ghemaect inde strate voor de Parissche halle streckende
vande Zilverstrate tot in Sint Amandstrate.

Eerst voor meester Cornelis Refins ghecalsiert 4 roeden te xx gr de roede comt
6s 8d betaelt....

Item voor de Parissche Halle 5 roeden een quaert comt 8s 9d daer betaelt bij
Jan Sellier ter cause vanden voors. huuse 8s gr. Dus hier betaelt voor de stede
9gr. Comt al tsamen 46 roeden een quaert, commen in ghelde te 20 gr de
roede 3£ 17s 1d g daer up dat de vors Christiaen ontfan heift vanden ghe-
buers zo hier vooren ghescreven staet 2£ 7s gr. Dus hier betaelt vander stede
weghe 30s 1d gr.

82 Het register start op 1/2/1484 ns. en wordt jaarlijks aangepast als er zich wijzigingen hebben voorgedaan. Die aanpassingen lopen zeker tot 1503 en in sommige gevallen zelfs nog verder, dus zeker tot na het overlijden van Jan du Chelier. In februari 1484 is de weduwe van Stevin de Way eigenares van het huis. Zij heeft de rente betaald op het feest van de H. Johannes d.w.z. op 24 juni 1484. Jan du Chelier is nadien eigenaar geworden, maar er kan niet precies uitgemaakt worden over welke periode.

Opgang en verval van een Spaanse koopliedenfamilie in Vlaanderen: de Matanca (16de-18de eeuw)

Inleiding

De hier behandelde familie de Matanca was van Spaanse oorsprong en telde in Vlaanderen een vijftigtal naamdragers tussen 1513 en 1768. Hoewel de familie best een interessante rol speelde in de geschiedenis van de stad Brugge, werd ze eerder stiefmoederlijk behandeld in de werken van de 19de-eeuwse Brugse genealogen Van Dycke en Gailliard. Beide auteurs hielden wellicht rekening met de potentiële kopers van hun boekwerken en waren in de eerste plaats geïnteresseerd in vooraanstaande families, maar dan liefst als deze families zich (eventueel langs een vrouwelijke lijn) hadden kunnen handhaven. Dit was de familie de Matanca niet gelukt.

Binnen deze familie waren in de eerste twee generaties succesvolle ondernemers actief en behield de derde generatie financieel het status-quo en verwierf zij een adellijke titel. In de vierde generatie ging het mis en dit liep uit op een faillissement. De meeste mannelijke leden van de vijfde generatie emigreerden naar Spanje. Een inzicht verwerven in de opgang en ondergang van deze familie vormt het onderwerp van deze bijdrage.

De hier behandelde familie kwam zich vanuit Burgos in Castilië te Brugge vestigen in het begin van de 16de eeuw. De eerste generaties waren betrokken in de wolhandel en om optimaal zaken te doen in de Nederlanden concentreerden ze hun activiteiten te Brugge, dat het stapelrecht voor Spaanse wol bezat. Hierdoor diende al deze wol verplicht via de Brugse haven te worden ingevoerd. Brugge had vroeger ook stapelrechten gehad voor tal van andere producten, maar was die positie geleidelijk verloren ten voordele van Antwerpen.

Reeds eerder waren Spaanse handelaars actief geweest te Brugge. De eerste vermelding van Iberiërs te Brugge betreft Biskajers met een vracht Franse wijn in 1250. In 1330 stichtten de Catalanen te Brugge een handelsconsulaat. De Castilianen kwamen wat later en genoten vanaf de vroege 15de eeuw gastvrijheid in het minderbroedersklooster. De contacten werden frequenter in de 15de eeuw toen Spaanse wol relatief goedkoper werd dan de Engelse wol. In 1428 verenigden de Castiliaanse handelaars zich in een handelsnatie. De Castilianen bleven zich evenwel op commercieel vlak richten op een eigen handelsorganisatie in het moederland: de *Universidad de la Contratacion de los Mercaderes de Burgos*. In 1483 betrok de Castiliaanse handelsnatie een eigen huis in de Spanjaardstraat. Toen de stad Brugge in 1488 in opstand kwam tegen Maximiliaan van Oostenrijk, verplichtte zij de vreemde naties te verhuizen naar Antwerpen. De meeste handelsnaties kwamen naderhand kortstondig terug naar Brugge, maar alleen de Castiliaanse zou hierna definitief te Brugge blijven. Gedurende de volledige 16de eeuw verbleven er ongeveer 40 à 60 Castiliaanse handelaars in de stad. Ze waren verantwoordelijk voor de import van gemiddeld een 2.000 ton wol per jaar. De leden van de Spaans-Castiliaanse natie verkozen uit hun midden elk semester drie consuls om de natie te vertegenwoordigen en te besturen. De consuls hadden ook een juridische bevoegdheid waar het de Spaanse ingezetenen betrof. Na de val van Sluis in 1578, definitief in 1604, kwam de activiteit van de handelsnatie nooit meer op niveau. De laatste consuls ontbonden de natie in 1705.¹

De hier behandelde familie de Matanca was zeker te Brugge aanwezig vanaf 1513. Nochtans zijn er reeds vroegere vermeldingen van de familienaam zonder dat een familieband kan bewezen worden. Een eerste vermelding is terug te vinden in een uit 1697 daterende kopie van een Spaans archiefstuk uit 1478, vermoedelijk voor genealogische doeleinden gebruikt door de Spaans-Brugse familie de Cuellar. Dit stuk is in feite een lijst van Spanjaarden die in dat jaar naar

1 J. MARECHAL, "La Colonie Espagnole de Bruges du XIVe au XVIe siècle", in *Revue du Nord*, 35 (1953), p. 5-40; A. VANDEWALLE, "De Spanjaarden te Brugge, de trouwste vreemde kolonie", in *Het Sint-Franciscus-Xaveriusziekenhuis*, Brugge, 1985; A. VANDEWALLE, "Brugge en het Iberisch schiereiland", in *Brugge en Europa*, Antwerpen, 1992.

Vlaanderen kwamen, gevolg van een handelsovereenkomst met de hertog van Boergondië. Op die lijst staan verschillende naamdragers de Matanca: in april, op het Engelse schip *Sint-Joris*, dat vertrok naar Rotterdam:

- Juan de Matanza, ridder in de orde van Alcantara, en erfelijk *regidor* van Burgos;
- Antonio de Matanza van Burgos; in mei, op het Engelse schip *Esperton*, dat vertrok naar Antwerpen;
- Diego de Matanza van Aguilar del Campo; in juni, op het Vlaamse schip *Sint-Filip*, dat vertrok naar Oostende;
- Diego de Matanza van Burgos.²

Op donderdag voor Pinksteren (7 juni) 1492 verschenen de gebroeders Pedro en Juan de Matanca voor de schepenen van het Brugse Vrije. Ze verzochten Mathys van de Vagheviere dat hij met hun broer Jacques de Matanca *gane soude totte stede van Burgos in Spaegnen* en beloofden hem hiervoor 4 ponden groot per dag, waarvan de helft zou betaald worden *na sijne weder comste*. Jacques de Matanca overleed in Valladolid, enkele maanden na zijn aankomst in Spanje. Omdat Van de Vagheviere onvoldoende geld had om over zee terug te komen, nam hij de pelgrimsroute over land en kwam begin juli 1493 te Brugge aan. Hij werd er evenwel van beschuldigd Jacques de Matanca te hebben doen verdwijnen en werd gedaagd voor de grootbaljuw van het Brugse Vrije. Hij kon echter vlug zijn onschuld aantonen.³

De Spaanse familie de Matanca komt naar Brugge

Uit het testament van Juan de Matanca, opgesteld te Brugge tussen 1558 en 1562, weten we dat hij afkomstig was van Burgos en een zoon was van Ferdinand de Matanca en Beatrix de Miranda. De familie zou oorspronkelijk afkomstig zijn van het stadje Salas de la Bureba nabij Burgos, waarna ze zich te Burgos vestigde. Het wapen van de familie de Matanca is nu nog te zien op enkele grafmonumen-

2 Brugge, Stadsarchief (SAB), Oud archief, 530, Familiearchief Salamanca.

3 E. VANDEN BUSSCHE, *Flandre et Portugal, mémoires sur les relations qui existèrent autrefois entre les Flamands de Flandre et les Portugais*, Brugge, 1874.

ten in de kerk van de benedictijnenabdij San Juan in Burgos. Het wapen wordt als volgt beschreven: *un leon rampante en campo de plata con orla azul en que estan ocho veneras doradas.*⁴

Ferdinand de Matanca en Beatrix de Miranda kregen minstens twee kinderen.

Juan de Matanca (ca. 1495-1563)

Juan was de eerste die zich blijvend in Vlaanderen vestigde. Over hem wordt verder behandeld.

Garcia de Matanca

Garcia was lid van de Castiliaanse handelsnatie in Brugge en werd er *deputado* in 1513, 1516 en 1517. Van Garcia vinden we na 1517 geen vermeldingen meer te Brugge. Omstreeks die periode moet hij zijn teruggekeerd naar Burgos, waar hij een handelscompagnie oprichtte. Vermoedelijk was Garcia hiervan slechts mede-eigenaar; de andere partner was Pedro de Valencia. Na het overlijden van Garcia, kort voor 1557, werd de compagnie gerund door Pedro de Valencia als *procurador* van Garcia's weduwe Ana de la Cadena. Nog later waren de eigenaars Garcia's zoon Ferdinand de Matanca en Alonso de Valencia.

In 1559 kreeg Garcia's weduwe Ana de la Cadena nog achterstallige sommen uit het sterfhuis van de Spaanse Bruggeling Diego de

4 SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, testament van Juan de Matanca, 13 februari 1558 met bijkomend codicil dd. 2 februari 1562; V. DAVILA JALON, *Nobiliario de la ciudad de Burgos*, Madrid, 1955, II, p. 347 en 430: volgens het informatiedossier voor de opname in de Orde van Montesa van Alonso de Salamanca, achterkleinzoon van Ferdinand, zou de voornaam van Ferdinands echtgenote Barbara geweest zijn; F. VAN DYCKE, *Recueil Héraldique*, Brugge, 1851: het wapen wordt beschreven als volgt: *d'argent, au lion de pourpre, à la bordure d'azur, chargée de huit coquilles d'argent. Cimier: un lion naissant de pourpre*. Van dit wapen bestaan varianten: *de sinople au lion d'arg. arm. et lamp de gu. à la bord du sec. ch. de huit coquilles du troisième* of *d'argent au lion de gu. à la bord. de sin., chev. de six coquilles* (J.B. RIETSTAP, *Armorial général précédé d'un dictionnaire des termes du blazon*, Gouda, 1884-1887).

Tordomar.⁵ Diego was gedurende meer dan 25 jaar agent van de compagnie van Garcia de Matanca in de Nederlanden. Hij was gehuwd met Clara Yanez en had drie kinderen. Garcia's broer, Juan de Matanca, trad op als voogd van die kinderen na Diego's overlijden in 1557. In 1547 was dezelfde Juan de Matanca reeds getuige geweest op het huwelijk van Clara Yanez' zuster Maria met Juan de la Pena.⁶

Diego de Tordomar had een broer Nicolas en ook bij deze kwam de band met de familie Matanca duidelijk naar voor. In 1553 stelde hogergenoemde Juan de Matanca zich borg voor Nicolas, toen student te Leuven, voor het betalen van een jaarlijks pensioen aan Erasmus Heems, professor aan die universiteit, om deze te kunnen opvolgen als kanunnik van de 23ste prebende in de Sint-Donaaskerk te Brugge. Nicolas de Tordomar volgde kort daarop, in 1555, Karel Perrenot de Granvelle op als deken van het Sint-Donaaskapittel. In 1563 werd Nicolas voogd van de kinderen van Juan de Matanca. Nicolas overleed te Brugge op 26 oktober 1568.⁷

Diego de Tordomar had nog een zuster, Maria Lopez de Tordomar, waarvan enkel geweten is dat ze religieuze was in het klooster van Castel de Lences in Spanje.⁸

5 SAB, Archief van de Spaanse Handelsnatie, Libro de ayuntamientos generales, 1502-1522, en, Registers de Paredes, 1559-1560, f° 135-140. Octave Delepierre situeerde de handelsactiviteit van de Matanca's tussen 1200 en 1500 (O. DELEPIERRE, "Extraits curieux de pièces inédites", in *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, 3 (1841), p. 255).

6 SAB, Archief van de Spaanse Handelsnatie, Reg. de tutorias, 12 sep 1559 en Reg. de Paredes, 1549-1550: beide zusjes Yanez waren dochters van Fernand Yanez, die in Antwerpen verbleef; Brugge, Rijksarchief (RAB), Oorkonden met blauw nummer, 5409.

7 RAB, Oorkonden met blauw nummer, 10403; SAB, Archief van de Spaanse Handelsnatie, testament van Juan de Matanca. Charles Perrenot was de broer van kardinaal Antoine Perrenot de Granvelle. Inzake Nicolas de Tordomar: zie A. DE SCHREVEL, *Histoire du séminaire de Bruges*, Brugge, 1895 en J. GAILLIARD, *Inscriptions funéraires et monumentales de la Flandre Occidentale*, I, Brugge, 1861.

8 SAB, Spaanse handelsnatie, registers de Paredes, 1557-1558, f° 61. Castel de Lences ligt 40 km ten noorden van Burgos.

Garcia de Matanca en Ana de la Cadena kregen zeker drie zonen.

Hieronimo de Matanca

Hij was *alcalde mayor* van Burgos en vertegenwoordigde later zijn stad als *procurador* in de *Cortes*. Hij trouwde met Beatriz de Astudillo, maar het koppel kreeg geen kinderen. Hieronimo overleed rond 1582. Hij werd door Silvester, kleinzoon van de hierboven vermelde Juan, in 1623 opgegeven als referentie voor het bekomen van open brieven van ridderschap. De vermelding van Hieronimo ondersteunde de bewijsvoering over de deugdelijkheid van Silvesters familiale afkomst.⁹

Ambrosio de Matanca

Hij was *familiar del Santo Oficio de la Inquisicion*. Op latere leeftijd trad hij in bij de predikheren in het klooster van San Esteban te Salamanca en op 22 oktober 1558 werd hij *colegial* en later rector van het Colegio de San Gregorio te Valladolid.¹⁰

Ferdinand de Matanca

Van Ferdinand weten we dat hij handel dreef in *sacas de lana* en een vrij belangrijke exporteur was naar Vlaanderen. Hij deed vooral zaken met zijn neef Ferdinand, zoon van de hogergenoemde Juan de Matanca te Brugge. In 1560 exporteerde hij zo 550 balen wol naar Brugge. In de staat van goed van de *Brugse* Ferdinand de Matanca, opgesteld in 1591, staat nog een uitgavenpost aan zijn neef Ferdinand de Matanca in Spanje.¹¹

Ferdinand was *regidor* van Burgos en was voogd van het plaatselijke hospitaal. Toen de H.-Theresia van Avila een klooster stichtte te Burgos, de *glorioso San José de Santa Ana*, kreeg ze hiervoor van

9 V. DAVILA JALON, *o.c.*, p. 195; Gent, Rijksarchief (RAG), Raad van Vlaanderen, 11783.

10 V. DAVILA JALON, *o.c.*, p. 195, 431.

11 SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, registers de Paredes, 1559-1560, f° 176; SAB, Staten van goed, 2de reeks, 15738 (staat van Ferdinand de Matanca).

Ferdinand twee kamers en een keuken toegewezen in het hospitaal. Ferdinand deed haar in 1582 gift van nog twee kamers voor het inrichten van een spreekkamer.¹²

Ferdinand was *familiar del Santo Officio de la Inquisicion* en overleed rond 1593. Hij kreeg twee zonen: Antonio, kartuizermonnik in Miraflores nabij Burgos, en Fernando, die *regidor* werd van Burgos. Deze huwde Casilda de San Martin en uit dit huwelijk is één zoon bekend: Fernando. Deze Fernando de Matanzas y San Martin was eveneens *familiar del Santo Officio de la Inquisicion* en huwde Francisca Gallo Gutierrez. Opnieuw is één zoon bekend: Fernando de Matanza y Gallo, gedoopt in de parochiekerk van San Gil te Burgos op 21 juli 1622. Hij werd op 17 maart 1650 voorgedragen voor de militaire orde van Alcantara.¹³

Fernando de Matanca y Gallo werd in 1658 bij hallegebod te Brugge gedagvaard door oud-burgemeester Andries de la Coste *om er te purgieren zeker arrest door de la Coste om afstand te doen van zekere pretentien causa uxoris*. In Brugge kende men op dat ogenblik *nyet sijne residentie*. In het familiearchief Salamanca bestaat wel een vermelding van Pedro de Salamanca-Cereso, gehuwd met Casilda Maria de Matanza y Corduera, dochter van Fernando de Matanza-Gallo, ridder van de orde van Alcantara en poorter van Burgos.¹⁴

Juan de Matanca (ca 1495-1563): de eerste generatie in Vlaanderen

Juan de Matanca (of Jean de Matanche) is de stamvader van de Vlaamse tak van de familie. In zijn testament verklaarde Juan dat hij geboren was te Burgos. Zijn geboortjaar valt te situeren omstreeks 1495. Juan vestigde zich omstreeks 1518 te Brugge, waar hij lid werd van de Spaanse handelsnatie. Het was wellicht de bedoeling dat hij er

12 TERESA VAN AVILA, T. DE AHUMADA Y CEPEDA (ed.), *Obras completas, Las Fundaciones*, hoofdstuk 31, alinea 28.

13 V. DAVILA JALON, *o.c.*, p. 195.

14 SAB, Hallegeboden, 1654-1670, f° 65 en 67 (met dank aan Jan D'hondt van het Brugse Stadsarchief); SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, Familie Pedraza-Salamanca.

de zaken van zijn broer Garcia overnam, nadat die was teruggekeerd naar Burgos. Juan werd in 1519 voor het eerst vermeld in de verslagen van de Spaans-Castiliaanse handelsnatie te Brugge: dit was twee jaar na de laatste vermelding van zijn broer Garcia te Brugge.¹⁵

Op 23 oktober 1521 trouwde Juan te Brugge met Barbara Pardo. Op zijn huwelijksfeest was ook de bekende Brugse humanist van Spaans-Joodse oorsprong, Juan Luis Vives aanwezig.¹⁶ De families Pardo en de Matanca waren beiden afkomstig van Burgos en betrokken bij de wolhandel. In 1470 was Anselm Adornes vertegenwoordiger voor Brugge van de handelsmaatschappij *Societas de Pardo*. In 1484 kwam Silvester Pardo zich definitief te Brugge vestigen, maar het gezin Pardo-Cisneros te Burgos bleef aan het hoofd van het familiebedrijf. Silvester Pardo huwde te Brugge met Josine Lopez en het koppel kreeg er verschillende kinderen. Een zoon werd kanunnik van het Sint-Donaaskapittel. Een dochter, Barbara, werd uitgehuwelijkt aan Juan de Matanca, en een andere dochter aan Juan Lopez Gallo, de latere baron van Male en *factor major* van de Spaanse koning. Het gezin Pardo kocht in 1492 de Driekoningenkapel in de Sint-Donaaskerk als grafkapel. Silvester Pardo overleed te Brugge op 8 februari 1538 en Josine Lopez op 23 oktober 1540.¹⁷

Ongetwijfeld betekende Juan de Matanca's huwelijk met een Pardo een springplank voor zijn zakencarrière. In de volgende jaren werd Juan *deputado* en in 1523 werd hij *scriptor* van de Spaanse handelsnatie te Brugge. Hij dreef ook handel met diverse leden van de handelaarsfamilie Pardo: in 1528 kocht hij zo 130 balen pastel van Olivier Pardo in Rouen en gaf hem hiervoor een obligatie die kon

15 SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, testament van Juan de Matanca; SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, registers de Paredes, 1544-1545: Juan de Matanca *de edad de cinquante anos poco mas o menor*... Volgens dezelfde registers was hij 60 jaar oud in 1557; SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, Libro de ayuntamientos generales, 1502-1522. F. VAN DYCKE, *o.c.* vermeldt dat Juan in 1546 naar Brugge kwam; dit jaartal kwam overeen met Juan's aankoop van het ammansleen in Dudzele.

16 E. VANDEN BUSSCHE, "Luiz Vives, célèbre philosophe du XVe siècle", in *La Flandre*, 8 (1876), p. 310.

17 Josina Lopez was een dochter van Juan Lopez. Ze had nog twee zusters: Clara, gehuwd met Gomes de Soria, en Catharina, gehuwd met Pedro de Castillo (zie SAB, Procuraties, dd. 28 augustus 1518); A. DE WITTE, "De societas de Pardo 1470", in *Biekorf*, 93 (1993), p. 195; R. JACOBS, *Brugge, een stad in de geschie-*

worden uitbetaald op de Pinksterfoor te Antwerpen. Op 12 september 1534 kocht hij het huis *Het Ey* op het Beursplein te Brugge. Het huis was centraal gelegen in de stad, naast de Genuese en Florentijnse Loge, en in de nabijheid van de Waterhalle, stadskraan en Poortersloge. Honderd meter verderop was de Spanjaardstraat met het Castiliaanse Natiehuis. *Het Ey* lag in het hart van de 16de eeuwse Brugse zakenwereld en de aankoop was een blijk van het succesvol ondernemerschap van Juan de Matanca. Pieter Wils, de toenmalige kassier van Juan de Matanca, verklaarde zelfs dat Juans kassa de belangrijkste was van de hele Spaanse handelskolonie te Brugge.¹⁸ In de periode 1552 tot 1553 importeerde Juan voor 29.352 ponden en exporteerde voor 2.688 ponden.¹⁹ Bij gebrek aan een goed verzekeringswezen bracht de handel grote risico's mee.

Zelfs bij de rijkste kooplieden was geen sprake van spilzucht. Zij woonden wel in comfortabele herenhuizen en de interieurs bevatten pronkstukken in zilver en goud, maar dit werd in de eerste plaats als een solide belegging beschouwd. De familieleden droegen kledingstukken in sombere kleuren van een Spaanse voornaamheid. Het uitnodigen van familie, vrienden en zakenrelaties op dopen en bruiloften was gericht op het verwerven van status.²⁰ In 1543 werden enkele muzikanten uit Ieper en Poperinge veroordeeld omdat ze als niet-Bruggelingen hadden gespeeld op een banket ten huize van Juan de

denis, Brugge, 1997, p. 86; V. VERMEERSCH, *Grafschriften te Brugge voor 1578*, Brugge, 1976; L. DE WOLF, *De familie Pardo in de 16e eeuw*, onuitgeven licentiaatsverhandeling, Leuven, 1979. In de grafkapel hing een anonieme *Vlaamse Primitief*, "De Aanbidding der Driekoningen". Dit schilderij wordt traditioneel gedateerd in het eerste kwart van de 16de eeuw. Er kan dan ook worden verondersteld dat Silvester Pardo zich heeft laten portretteren als een van de drie koningen. Het schilderij wordt bewaard in het Groeningemuseum. Een portret van Juan Lopez Gallo, geschilderd door Pieter Pourbus in 1568, wordt eveneens bewaard in het Groeningemuseum. Dit portret vormt het linkerluik van een triptiek. De pendant, het portret van Catharina Pardo, was in 1954 in het bezit van de "Association de la Noblesse de Belgique" te Brussel.

18 SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, notulenboek 1522-1548; SAB, Staten van goed, 2de reeks, 5738 (staat van Ferdinand de Matanca); SAB, Procesdossiers, 2592; SAB, Procuraties, dd. 11 februari 1550; L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Cartulaire de l'ancien Grand Tonlieu de Bruges*, Brugge, 1908, p. 590.

19 L. BRIL, *Handel tussen de Nederlanden en het Iberisch schiereiland*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent, 1962.

20 H. SOLY, "Sociale relaties in Antwerpen tijdens de 16e en 17e eeuw", in *Catalogus Antwerpen, verhaal van een metropool*, Antwerpen, 1993, p. 37-47.

Matanca. In 1547 werd Juan de Matanca getaxeerd op het slachten van 2 koeien, 8 schapen, 7 kalveren, en 3 lammeren *midts dat hy hadde in sijn kinderen bruloft*.²¹

Juan werd verschillende keren verkozen tot consul van de Spaanse handelsnatie in Brugge, namelijk in 1523, 1527, 1532, 1537, 1543 en 1546. Als consul hield hij in 1543 voor het Brugse stadsbestuur een pleidooi voor het behoud van belastingvrijstelling voor de Castiliaanse handelsnatie.²² Juans commerciële successen werden verzilverd door de aankoop van leengoederen. Op 22 april 1540 kocht hij het leengoed *Arzeele*, gehouden van de Burg van Brugge. Het goed was 72 gemeten groot en gelegen in het ambacht Lissewege. In 1546 verwierf hij het ammansleen te Dudzele. Later kocht hij een leengoed van 45 gemeten binnen de parochie Lapscheure, gehouden van het Kasteel van Sluis. In 1560 kocht hij het *Grote Leen* te Loppem, 45 gemeten groot, en in 1562 een leen van 45 gemeten te Dudzele gehouden van het leenhof van de Burg van Brugge. In 1562 tenslotte verwierf hij de heerlijkheid *Edewalle*, gehouden van het Hof van Wijnendale, groot 121 gemeten en gelegen te Kortemark. *Edewalle* had 18 achterlenen en een eigen recht-spraak met zeven schepenen.²³

Barbara Pardo overleed op 13 oktober 1548. Na haar overlijden liet Juan op 15 september 1550 een graf oprichten in de Sint-Jozefskapel van de Sint-Donaaskerk, sindsdien Matancakapel genaamd. De grafsteen weerspiegelde het zelfbewustzijn van de 16de eeuwse koopman, die door het nageslacht als *mercator* of *negociator* wilde herinnerd worden. Er werd een verheven grafmonument vervaardigd met beeldhouwwerk in albast. De kariatidenfiguren beeldden allegorieën uit. De inventaris van de kapel bevatte een

21 L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Les menestrels de Bruges*, Brugge, 1912, p. 93: misschien ging het om het huwelijk van Jeanne de Matanca met Melchior Knaux; SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, Diversen.

22 H. CASADA ALONSO, "La nation et le quartier des Castellans de Bruges (XVe et XVIe siècles)", in *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, 133 (1996), p. 61; D. CARMELO DE ECHEGARAY, *Indice de documents referentes a la historia vasca que se contienen en los archivos de Brujas*, San Sebastian, 1929.

23 SAB, Staten van goed, 2de reeks, 15738 (staat van Ferdinand de Matanca); M. COORNAERT, *Dudzele en Sint-Lenaert*, Dudzele, 1985, p. 365; A. VERVENNE, *Geschiedenis van Loppem*, Loppem, 1974, p. 34 en R. CROIS, "De baljuw treedt op in het Noord Vrije", in *Rond de Poldertorens*, (16) 1974, p. 199.

eindelozelijst van tapijten, kazuifels, fluwelen kussens en gordijnen. Het pronkstuk was een *casule van goud met steenen ende peerlen* met de wapens van de Matanca en Pardo. Ook stichtte Juan een fundatie met een eeuwige rente op zijn ondertussen verworven leen *Ter Walleken* te Sint-Kruis.²⁴

Juan de Matanca bleef nog enkele jaren actief als handelaar. In de Roeselaarse stadsrekening uit 1553 werd een uitgave vermeld voor presentwijn aan *Jean de Matanche, coopman van lijnen laken*. Zijn succes als ondernemer opende de deur voor sociale contacten: op Kerstdag 1554 werd Juan lid van de Brugse kolveniersgilde van Sint-Barbara. Vanaf 1558 trok hij zich meer en meer terug uit de zaken en liet deze over aan zijn zoon Ferdinand. Op 13 januari 1559 was hij getuige bij het opstellen van het huwelijkscontract tussen Francisco de Salamanca en Josine Pardo.²⁵ Juan liet zijn testament opstellen op 13 februari 1558 en liet er een codicil aan toevoegen in februari 1562. Hij overleed te Brugge op 3 februari 1563 en werd bijgezet naast zijn vrouw. Op het gedenkschrift op zijn wandgraf stond volgende tekst: *...magnificus et prudens vir D. Joannes de Matance, hispanus civitatis Burgensis...*²⁶

-
- 24 A. SCHOUTEET, "De gedenksteen uit het grafmonument van J. de Matanca", in *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, 104 (1967), p. 230-235; L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *L'Obituaire de Saint Donatien de Bruges*, Brussel, 1889; V. VERMEERSCH, *Brugge, 1000 jaar kunst*, Antwerpen, 1981; J. GAILLIARD, *Ephémérides Brugeoises*, Brugge, 1847, p. 117 (de auteur vermeldt de grafkapel van Jean de "Mantua"); V. VERMEERSCH, *Grafmonumenten te Brugge voor 1578*, Brugge, 1976. De gedenksteen van het grafmonument kwam na de afbraak van de Sint-Donaaskerk in 1799 terecht in een huis aan de Augustijnenrei. Hij werd er bij verbouwwerken in 1967 ontdekt en overgebracht naar het Europ-Hotel; RAB, Oud notariaat, 436, f° 283.
- 25 N. FAVOREL, *Zantingen XXIII*, pro manuscripto, 1988, p. 23; SAB, Kolveniers Sint-Barbara, doodschuldenboek; A. de Behault de Dornon situeert het intreden van Juan bij de kolveniers in 1550 (A. DE BEHAULT DE DORNON, *Bruges séjour d'exil des rois d'Angleterre Édouard IV et Charles II*, Brugge, 1931); SAB, Procesdossiers, 2592; L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Cartulaire de l'ancien consulat d'Espagne*, Brugge, 1902, p. 378.
- 26 SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, testament van Juan de Matanca; V. VERMEERSCH, *Grafmonumenten te Brugge voor 1578*, Brugge, 1976; L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *L'Obituaire de Saint-Donatien de Bruges*, Brussel, 1889; J. FINOT, "Relations commerciales et maritimes entre la Flandre et l'Espagne au moyen âge", in *Annales du Comité Flamand de France*, 25 (1899), p. 1-360; W. D. PHILLIPS, "Local integration and long distance ties: the castilian community in 16th century Bruges", in *Sixteenth century Journal*, 17 (1986), p. 33-49.

Dertig jaar later schreef de Brugse poorter Zegher Van Male in zijn *Lamentatie* het volgende: *ick hebbe noch ghesien ende gheweten datter niemant en was in Antwerpen die coste een stuck wit lijwaets ploeyen, noch Hollants, noch Vlaems. Want van onser lijwaetploeyers die saten van achter dat Ey op der Buers in een huysen twelcken den ouden Juan de Matanca van de stede van Brugge vercreegh. Den welcken sieur de Matanca mackte daerof eene garderobe. Ende twee van dese lijwaetploeyers ghynghen op die marckten van Berghen op Zoom ende sonderlynghe tot Antwerpen omme aldaer te ploeyen.*²⁷

Juan de Matanca had een buitenechtelijk kind, Jeanne, en uit zijn huwelijk met Barbara Pardo vier dochters en twee zonen.

Johanna de Matanca

Johanna de Matanca werd in Juans testament betiteld als zijn kind. In een 18de-eeuws genealogisch schema van de familie Pardo staat Johanna de Matanca nochtans niet vermeld bij de kinderen van Juan de Matanca en Barbara Pardo. De oplossing voor dit probleem ligt in de verklaringen van kassier Pieter Wils tijdens zijn proces tegen Juans zoon Ferdinand de Matanca. Wils liet er geen twijfel over bestaan dat Johanna een bastaarddochter was van Juan de Matanca.²⁸ Ze is dan ook wellicht geboren vóór 1521. Ze trouwde in 1543 met Juans kassier Melchior Knaux. Er werd op 15 januari 1543 een huwelijkscontract opgesteld en als getuigen waren aanwezig: haar vader Juan de Matanca, en haar ooms Pierre, Jan en Diego Pardo. Voor haar man Melchior Knaux trad Zacharius van den Broecke, abt van de abdij Zoetendale in Maldegem, op als getuige. Melchior Knaux (of *Canaos* zoals hij in Spaanse teksten wordt genoemd) was weduwnaar uit een eerste huwelijk met Elisabeth van den Ende. De begrafeniskosten van Elisabeth staan genoteerd in de rekening van de kerk van Sint-Gillis

27 A. DE WITTE, *Lamentatie van Zegher Van Male*, Brugge, 1977; CH. DE SCHIETERE DE LOPPEM, "Les lamentations de Siger van Maele", in *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, 7 (1845), p. 296; P. BEAUCOURT DE NOORTVELDE, *Beschrijving van den opgank, voortgank en ondergank van den Brugschen Koophandel*, Brugge, 1775.

28 SAB, Oud archief, 530 : familiearchief, familie Pardo, 4 portefeuilles, niet gefoliceerd; SAB, Procesdossiers, 2592.

op augustus 1542. Er was een uitgave van 6 schellingen voor 't groote geluut.²⁹

In een stedelijke taxatie op slachtingen uit 1547 staat Melchior vermeld bij de Spaanse inwoners van Brugge.³⁰ Johanna de Matanca kreeg met Melchior Knaux drie kinderen: Jean, Melchior en Barbara. Op 5 februari 1545 vestigde het koppel een rente op een huis in de Langestraat nabij het predikherenklooster. Johanna overleed enkele jaren later want op 20 februari 1550 was er al een akkoord over de verdeling van haar sterfhuis. Haar wezerijakte werd op 17 juli 1550 opgesteld. Het koppel was eigenaar van een stuk grond met een huis en tuin *pres la veste de ceste ville entre la porte du Dam et la porte de Sainte Croix*. Ook was het koppel in het bezit van een huis in de Sint-Jansstraat *La Licorne*, en een huis op de Sint-Jansplaats *Le Paradis*. Verder waren er nog verschillende renten op huizen in de stad. Op 11 februari 1550 werd Melchior door Juan de Matanca aangesteld als zijn procureur en *messenger especial*.³¹

Melchior Knaux hertrouwde op 9 maart 1552 met de toen 23-jarige Louise Halle, waarmee hij nog twee kinderen kreeg: Margaretha en Anna. Melchior Knaux overleed vóór 1559.³² In 1565 erfden de kinderen van Johanna de Matanca van hun grootvader Juan de Matanca 200 ponden, in jaarlijkse termijnen te betalen door hun oom Ferdinand. Anna Knaux (*Cnausius*) ontving nog in 1631 een rente van 6 ponden per jaar van de afstammelingen van Jan Pardo Cisneros, uitgeschreven in Sint-Omaars in 1585. Margaretha Knaux trouwde met Jan Auxtruyes, raadsheer bij de Grote Raad te Mechelen en woonde te Mechelen. Jan overleed in 1586 en Margaretha hertrouwde met rentmeester-generaal Rombaut van Mansdale uit Antwerpen. Jean Knaux huwde met een zekere Margaretha van de Camere.³³

29 Pierre Pardo was licentiaat in de rechten en werd kanunnik van het Sint-Donaaskapittel. Hij was houder van de 28ste prebende vanaf 1540. Hij overleed op 13 augustus 1568; RAB, Familiearchief, 3210 en 3215; J. WEALE, "Comptes de la fabrique de l'église de Saint-Gilles à Bruges", in *La Flandre*, 1 (1867-68) p. 374.

30 SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, VI, C, Diverse, 2de portefeuille.

31 SAB, Private oorkonden, I, III, 1186, en Wezerij, Carmers, boek 6 (1524-1584), f° 208, en Procuraties, dd. 11 februari 1550; RAB, Familiearchief, 3212.

32 RAB, Familiearchief, 3211 en 3213, en Oorkonden met blauw nummer, 3862; SAB, Private oorkonden, reeks 1, III, 1205.

33 SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, testament van Juan de Matanca; RAB, Oud notariaat, 390, 429; RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 1ste reeks, 21161.

Ferdinand de Matanca (vóór 1525-1591)

Over deze oudste zoon wordt verder gehandeld.

Clara de Matanca

Clara huwde met Francisco de Bejar, misschien in 1547 *midts dat Jean de Matanche hadde in sijn kinderen bruloft*. Francisco de Bejar was een zoon van Blasius, Spaans koopman uit Burgos, overleden te Brugge in 1525, gehuwd met Clara de Soria, overleden te Brugge in 1517. Francisco had voor zijn huwelijk met Clara de Matanca een onechte dochter gehad, Françoise, geboren te Rouen in 1545, die later abdis werd van de Spermalicabdij te Brugge. Clara zelf bleef kinderloos. Het koppel woonde in het *Hof van Gistel* in de Naaldenstraat.³⁴

Op 13 maart 1548 trad Francisco de Bejar op in naam van Juan de Matanca als eiser in een proces. Op 1 september 1550 werd Francisco de Bejar voogd over de kinderen van Jeanne de Matanca, na haar overlijden eerder dat jaar en in 1552 was hij getuige bij het derde huwelijk van Melchior Knaux.

Francisco was zoals zijn schoonvader betrokken in de wolhandel. Zo exporteerde hij in de periode 1552-1553 voor 8.349 ponden naar Spanje. Hij werd consul van de Spaanse handelsnatie te Brugge in 1566, doch is vermoedelijk in hetzelfde jaar overleden. Zijn weduwe betaalde in dat jaar een lijfrente op naam van Françoise de Bejar, ingetreden in het klooster van Spermalie. Francisco was voogd geweest over de kinderen van zijn broer Blasius (of Velasco), overleden in 1555, en op 22 januari 1567 verklaarde diens zoon Blasius junior dat Clara geen schulden meer had aan het sterfhuis van zijn vader. Clara de Matanca overleed op 25 september 1568. Haar broer Ferdinand erfde een helft van het *Hof van Gistel* te Brugge, samen met een rente certijds gekocht door Maria Cisneros. Ferdinand vereffende Clara's

34 SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, Diverse; V.VERMEERSCH, *Grafmonumenten te Brugge voor 1578*, Brugge, 1976; E. STRUBBE en L. MILIS, "Abbaye de Spermalie à Slijpe, puis à Sijsele, ensuite à Bruges", in *Monasticon Belge*, deel III, vol. II, Luik, 1960, p. 466-468.

sterfhuis en betaalde 75 ponden uit aan kapitein Jan Lopez de Molina, gehuwd met Marguerite de Bejar.³⁵

Op 8 juli 1570 moesten Clara's broers Ferdinand en Juan verschijnen op het proces tegen haar ingesteld door Francisco de Salamanca. Het proces kende volgende voorgeschiedenis. In 1529 had Pedro de Salamanca de Piëta-kapel in het augustijnenklooster te Brugge gesticht. Het patronaatsrecht moest overgaan naar de dichtste, in Brugge verblijvende familie. Eerst waren Pedro's neef Alonso de Santagadea en later zijn andere neef Gonzales de Salamanca aangesteld als patroon van de kapel. Nog later werd het patronaatsrecht gemandateerd aan Clara de Matanca. Vermoedelijk liet Clara in deze tijden van beeldenstorm de kunstvoorwerpen bij haar thuis in bewaring brengen. In 1567 overleed Josina Pardo, echtgenote van Francisco de Salamanca, en Francisco ontdekte dat hij eigenlijk recht had op het patronaatschap. Clara weigerde hem de eigendomstitels, de kunstvoorwerpen, het liturgisch vaatwerk en de priestergewaden af te staan, waarna hij tegen haar een proces instelde. Francisco de Salamanca verloor in 1568 in eerste instantie het proces voor de rechtbank van de Spaanse handelsnatie, maar ging in juli 1570 in beroep voor de Brugge schepenbank.

De kunstvoorwerpen waren niet van de geringste. Vooreerst was er een piëta in bas-reliëf van verguld koper, gemaakt door Pieter Wolfganck. Verder was er een triptiek, geschilderd door Jan Gossaert. Vermelden we in dit kader nog het bestaan van een triptiek van Pieter Claeissens de oude met op de zijpanelen afbeeldingen van Francisco de Salamanca en Josina Pardo. Toen in 1578 Brugge onder calvinistisch bestuur kwam, werd de augustijnenkerk aan de protestanten toegewezen. Francisco de Salamanca, rekening houdend met zijn ouderdom, bleef in tegenstelling tot de andere Spanjaarden in Brugge wonen en bewam de toelating om de retabels en priesterge-

35 L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Cartulaire de l'ancien consulat d'Espagne*, Brugge, 1902, p. 343; SAB, Private oorkonden, reeks I, 1205; SAB, Klerken van de vierschaar 71, f° 44; SAB, Staten van goed, IIde reeks, 15698 en 15738; RAB, Familiearchief, 3211 en 3213; RAB, Oud notariaat, 429; RAB, Oud Kerkarchief, 447, f° 15v; L. BRIL, *o.c.*; H. CASADA ALONSO, art. cit.; A. DE BEHAULT DE DORNON, "Notice sur une chapelle dédiée à St Landry à Neder-over-Heembeek", in *Annales du Cercle archéologique de Mons*, 1892: Blasius de jonge werd later burgemeester van Antwerpen.

waden naar zijn woning te verhuizen. De piëta-kapel werd op 7 juni 1580 verwoest. Hierop voegde Francisco een codicil toe aan zijn testament, waarbij hij expliciet de wens uitdrukte in een katholieke kerk te worden begraven en dat, zo mogelijk, de bidplaats van zijn familie moest worden hersteld. Hij overleed op 20 december 1581 en werd voorlopig begraven in de Sint-Jacobskerk.³⁶

Judoca de Matanca

Mogelijk is Judoca geboren in 1529. In 1547, op de tweede zondag na Pasen, trouwde ze te Antwerpen in de Onze-Lieve-Vrouwekerk met Pedro Lopez.³⁷ De familie Lopez was afkomstig uit Calataiud. De stamvader was een zekere Mayer Paçagon, een Spaanse jood. Deze Spaanse jodenfamilies waren in het begin van de 15de eeuw voor de keuze gesteld: emigreren of zich bekeren. In dat laatste geval werden ze *nieuwe-christenen* of marranen genoemd. Toen de familie Paçagon zich bekeerde tot het katholicisme werd hun familienaam gewijzigd in Lopez de Villanova, naar de joodse wijk Villanueva te Calataiud. Pedro's vader Martin Lopez, geboren te Zaragoza, had een verzorgde opvoeding genoten en bezat een grondige kennis van Latijn. Hij was een neef van Anthoinette Lopez, de moeder van de Franse schrijver en filosoof Michel Eyquem de Montaigne. Voor 1520 had Martin Lopez te Londen gewoond, waar hij de zaakgelastigde was van zijn broer Antoine te Bordeaux. In 1520 huwde Martin te Antwerpen Quintijne de Splinter. Hij richtte er een handelsvennoot-

36 De piëta bevindt zich nu in het museum van de Sint-Salvatorskathedraal in Brugge. Van de triptiek van Gossaert bevindt het centrale gedeelte zich in het Hermitagemuseum in Sint-Petersburg en zijn de zijpanelen in het Toledo-museum in Toledo (USA). De triptiek van Claeissens wordt bewaard in het Groeningemuseum in Brugge; L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Cartulaire de l'ancien consulat d'Espagne*, Brugge, 1902; J. MARECHAL, "De kapel gesticht door Pedro de Salamanca, poorter van Burgos, in het Augustijnenklooster te Brugge (1513-1805)", in *Europese aanwezigheid te Brugge*, Brugge, 1985, p. 129-155. Francisco de Salamanca was een zoon van Pedro de Salamanca en Theresia de Cisneros en was 57 jaar toen hij op 23 januari 1561 trouwde met de 37-jarige Josina Pardo. Ze kregen 4 kinderen. Josina Pardo was een nicht van Clara de Matanca (zie SAB, Handschrift 30).

37 Antwerpen, Rijksarchief, Parochieregisters Antwerpen.

schap op, samen met zijn broer Louis te Middelburg en zijn oom Pedro te Antwerpen. Van die oom kocht Martin in 1528 het *Hof van Berchem* te Antwerpen. Hij exporteerde onder andere peper naar Italië en verscheepte schilderijen naar Spanje in opdracht van Mencia de Mendoza, echtgenote van graaf Hendrik III van Nassau. Hij zette ook financiële operaties op voor prins Filips, de latere koning Filips II. De Spaanse vertaling in 1555 door Juan Martin Cordero van Erasmus' *Flores Senecae* werd aan hem opgedragen. Martin Lopez bestelde voor zichzelf een grafmonument in een kapel bij de karmelieten te Antwerpen.³⁸

Bij zijn eerste vrouw Quintijne de Splinter kreeg Martin naast de hogergenoemde Pedro Lopez, gehuwd met Judoca de Matanca, nog vier dochters: Eleonora, Isabella, Maria (gehuwd met Anthoine de Dielbeeck), en Anna (gehuwd met Jan de Mol). Eleonora trouwde met Anthonio del Rio, heer van Cleydaal en Aartselaar. Anthonio del Rio bezat een huis op de Meir te Antwerpen, waar Filips II en Anna van Oostenrijk logeerden in 1570. Anthonio del Rio overleed in Lissabon in 1586; Eleonora in 1602 en werd begraven bij de karmelieten te Antwerpen. Anthonio en Eleonara lieten een grafmonument oprichten in de kerk van Aartselaar, maar ze zouden er nooit begraven worden.

Pedro Lopez' vader hertrouwde met Barbara Berwouts en kreeg te Antwerpen nog twee zonen: Ferdinand, de latere gouverneur van Kerpen, en Martin. Martin was in 1566 volgens de Franse ambassadeur te Madrid *un banquier espagnol très pécunieux*. Uit dit tweede huwelijk was er nog een dochter Ursula. Ursula was geboren te Antwerpen in 1537 en trouwde in 1555 met Marc Perez. Deze was eveneens van Spaans-joodse origine en speelde een belangrijke rol tijdens de Reformatie.³⁹

38 B. VERMASEREN, "De Antwerpse koopman Martin Lopez en zijn familie in de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw", in *Bijdragen tot de geschiedenis*, 1973, p. 3-76; elders waren de Lopez' afkomstig van de Kanarische eilanden (I. PRINS, *De vestiging der Marranen in Noord-Nederland in de zestiende eeuw*, Amsterdam, 1927); V. VAZQUEZ DE PRADA, *Lettres marchandes d'Anvers*, Parijs, 1960.

39 Een volledig overzicht met uitgebreide bronvermelding bij B. VERMASEREN, *art.cit.*; J. GAILLIARD, *Bruges et le Franc*, V, p. 228; J. DE AZEVEDO, *Généalogie de la famille Vander Noot*, 1771; J. DE AZEVEDO, *Généalogie de la*

Pedro Lopez zelf moet geboren zijn rond 1521-1522. Hij werd in juni 1546 te Leuven als student ingeschreven. Hoogstens haalde hij de graad van *magister artium*. Op 24 november 1552 werd Pedro aangesteld tot algemeen erfgenaam van zijn vader en werden hem het ouderlijk huis en acht aangrenzende woningen toegewezen. Zijn zusters lieten hun bruidsschat in de zaak.⁴⁰

Judoca de Matanca was in 1553 in Antwerpen meter bij de doop van Nicolas L'Hermitte, zoon van Simon L'Hermitte.⁴¹ Van Pedro Lopez weten we dat hij voor 879 ponden exporteerde in de periode 1552-1553. Hij was blijkbaar geen onbekende in hogere kringen: toen in 1564 ingebroken werd in het huis van zijn schoonbroer Ferdinand de Matanca, schreef Margaretha van Parma aan haar broer Filips II dat de inbrekers hadden *saccaigé la maison d'un marchand de Bruges, nommé Mantanza, beau-frère de Pierre Lopez*.⁴²

Pedro Lopez was *secretaris en employé dans les bureaux du gouvernement*. Pedro bleef tijdens de godsdienststroeblen trouw aan het katholicisme en lag in ruzie met zijn halfbroer Martin Lopez en zijn schoonbroer Marc Perez, die beiden waren overgegaan naar het calvinistische kamp (en in 1568 zelfs het leger van Willem De Zwijger hielpen uitrusten). Beiden werden later verbannen. Marc Perez overleed te Bazel, waar hij betrokken was bij het vertalen van de bijbel in het Spaans. Op het hoogtepunt van de godsdienststroeblen

famille de Coloma, s.d.; E. POULLET, *Correspondance du cardinal de Granvelle, 1565-1586*, Brussel, 1877, deel II; J. A. GORIS, *Etudes sur les colonies marchandes méridionales à Anvers de 1488 à 1567*, Leuven, 1925, p. 584. Antonio del Rio's zoon Martin Antoine del Rio werd gedoopt te Antwerpen in 1551, studeerde rechten, en kende een korte administratieve carrière in de Nederlanden. Op 29-jarige leeftijd trad hij in bij de Jezuïeten te Valladolid. Later doceerde hij theologie te Leuven, Mainz, Douai en Luik. Hij overleed te Leuven in 1608. Justus Lipsius noemde hem "aevi nostri miraculum" (A. DELVIGNE, *Mémoires de Martin Antoine del Rio sur les troubles des Pays-Bas*, Brussel, 1869); Marc Perez is geboren te Middelburg in 1527. Elisabeth Lopez de Villanova, dochter van Pedro's halfbroer Martin, huwde Jean Zacharie de Rochow: dit koppel was gereformeerd, maar hun zoon Otto bekeerde zich in 1659 tot het katholieke geloof en bekwam in 1668 het maarschalkambt bij de Duitse Orde in Alden Biesen.

40 B. VERMASEREN, *cart.cit.*, p. 29.

41 Simon L'Hermitte was heer van Bettisart (of Betinsard) en schepen van Antwerpen. Hij overleed in 1567.

42 L. BRIL, *o.c.*; L.P. GACHARD, *Correspondance de Philippe II sur les affaires des Pays-Bas*, Brussel, 1851, deel 1, p. XXIX; A. DE SCHREVEL, *Histoire du séminaire de Bruges*, Brugge, 1895.

verstuurde Pedro Lopez op 20 april 1566 een brief aan Granvelle waarin hij suggereerde dat welbepaalde toegevingen de opstandige gemoederen zouden kunnen bedaren. Op 20 april 1566 schreef protonotarius Castillo vanuit Brussel aan Granvelle: *el senior Pedro Lopez parte manana sabado por Espana y haste descontento con todos los hermanos*. Pedro's opdracht in Spanje bestond uit het verstrekken van inlichtingen uit de eerste hand over de toestand in de Nederlanden aan koning Filips II. Men veronderstelde dat hij vlot toegang zou krijgen tot de koning omwille van de vriendschapsbanden die hadden bestaan tussen Filips en Pedro's vader Martin. Bovendien had Pedro de reputatie van *dict fort bien et de bonne grâce*.

Na Pedro's vertrek naar Spanje hield zijn vriend Morillon hem op de hoogte van de situatie in de Nederlanden. Zo schreef Morillon op 26 mei lovende woorden over Egmont aan Pedro, waarschijnlijk met de bedoeling dat Pedro dit zou doorgeven aan Filips II. Of Pedro hierin gelukt is, is onduidelijk: hij kon de koning er ook niet van overtuigen de Nederlanden te bezoeken. Daarentegen werd hij wel bij de infante don Carlos ontboden om over het overlopen van zijn halfbroer verslag uit te brengen. Pedro Lopez overleed te Madrid in april 1567. Morillon beschreef hem als *un vertueux et bon seigneur et grand ami du cardinal* (Granvelle).⁴³

In 1568 tekende zijn weduwe Judoca de Matanca bij notaris van Leeuwe in Brussel een schuldbekentenis van 400 ponden ten voordele van haar broer Ferdinand de Matanca. Op 26 november 1568 tekende ze een kwitantie waarbij ze verklaarde 400 guldens ontvangen te hebben uit de nalatenschap van haar oom kanunnik Pardo en in 1572 kreeg ze nog 72 ponden uit deze nalatenschap. Judoca de Matanca participeerde op 4 februari 1572 samen met haar broer Ferdinand en haar zuster Barbara in een staatsobligatie of *juro* van 300.000 reis ten laste van de koning van Portugal op *de contractatie van Indien*. In 1574 lieten Pedro's zussen beslag leggen op het huis en de acht aangrenzende woningen te Antwerpen. Op 11 februari 1578 was er een

43 B. VERMASEREN, *art.cit.*; E. POULLET, *o.c.*, deel 1, p. 49 en 220; V. VAZ-QUEZ DE PRADA, *o.c.*; L.P. GACHARD, *Don Carlos et Philippe II*, Brussel, 1863, p. 366. Van welke instelling Pedro secretaris was is niet bekend; wel zijn van zijn hand 26 brieven aan kardinaal Granvelle bewaard. Maximilien Morillon (1516-1586) was secretaris en vertrouwensman van kardinaal Granvelle, en vicaris-generaal van het aartsbisdom Mechelen.

schatting van de meubelen van Judoca. Hiervan bewaarde haar broer Ferdinand een dubbel exemplaar, teruggevonden in zijn nagelaten papieren in 1591. Misschien was hij in deze zaak opgetreden als executeur-testamentair? (Het sterfhuis van) Judoca had na het overlijden van Ferdinand nog 331 ponden schulden *bij den bouck van de overledene aen gheleende ghelden*.⁴⁴

In het testament van Judoca's vader Juan uit 1562 staat vermeld dat het koppel Lopez-Matanca op dat ogenblik vier kinderen had: Martin, Carlos, Anthonia en Ana. Bovendien was er een Franciscus Lopez, bastaardzoon van Pedro.⁴⁵ Judoca's dochter Anthonia Lopez de Villanova werd geboren rond 1558. Ze trad circa 1575 in als religieuze in het klooster van de *Groenen Briel* in Gent, alwaar ze in 1615 priorin werd. In het kalendarium van het klooster staat dat ze op 8 februari 1640 op 80-jarige leeftijd overleed. Van de twee zonen is geen spoor. Misschien gaat een latere vermelding door Silvester de Matanca, zoon van Judoca's broer Ferdinand, over deze zonen. Silvester vermeldde dat twee neven gestorven waren in Spaanse dienst: de ene was gesneuveld bij het beleg van Maastricht in 1579 en de andere was gesneuveld tijdens de tocht van de Armada in 1588.⁴⁶

Barbara de Matanca

Barbara werd geboren vóór 1538. In het testament van haar vader Juan uit 1562 staat ze vermeld als echtgenote van Geronimo de Salamanca bij wie ze vier kinderen had: Alonso, Juan, Maria en Ana. Geronimo's vader Alonso de Salamanca woonde omstreeks 1549 in Burgos. Alonso de Salamanca had een broer Francisco, *alcalde mayor de Galicia*, en een broer Gabriël, die om zijn militaire verdiensten in

44 SAB, Staten van goed, 2de reeks, 15738; SAB, Fonds van Caloen, 27, nr. 26; B. VERMASEREN, *art.cit.*, p. 35.

45 SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, testament van Juan de Matanca; SAB, Oud archief, 530, Familiearchief, Familie Pardo, 4 portefeuilles: hier staat een zekere Anna de Matanca vermeld als echtgenote van Pedro Lopez; J. DE AZEVEDO, *Généalogie de la famille de Coloma*, s.d.; J. DE HERCKENRODE, *Nobiliaire des Pays-Bas et du Comté de Bourgogne*, Gent, 1868.

46 V. VAN DER HAEGHEN, *Het klooster en de abdij van den Groenen Briel*, Gent, 1888 en RAG, Archief klooster Groenenbriel, reg. 5: kalendarium; RAB, Oud notariaat 440, f° 134.

de adelstand verheven was tot *conde de Ortemberg en Alemania*.⁴⁷

Op 5 maart 1550 verbleef Geronimo te Brugge. Hij stelde er Pedro de Salamanca en Pedro de Melgar aan als zijn procureurs en *messagers especiaux*. Op 11 augustus 1551 kreeg hij van zijn schoonvader Juan de Matanca volmacht om *pourchasser de Jacques Le Gillon demourant à Anvers et Jehan Le Gillon, son frère, demourant à Armentiers, certaines lettres de changes montans à la somme de 3.279 ducats d'or qu'ils sont tenus et redevables à payer en Espagne en la feste de may devrant passer en la ville de Medina del Campo*. In 1553 werd hij in deze zaak nog vermeld in een vonnis van de Grote Raad te Mechelen.⁴⁸

Vanaf 1552 verbleef Geronimo te Antwerpen en stond er aan het hoofd van een handelscompagnie. Hij exporteerde voor 34.289 ponden en importeerde voor 6.429 ponden in de periode 1552-1553. In 1555 werd hij over enkele financiële kwesties aangeschreven door koning Filips II en vanaf 1560 trad hij als financier op voor landvoogdes Margaretha van Parma. Hij wilde haar *servir par des faits et non par des paroles*. In 1556 ondertekende hij een voorstel voor hervorming van het maritieme verzekeringswezen van de Piëmontees Feruffini.⁴⁹

Op 13 september 1560 trad Geronimo's schoonbroer Ferdinand de Matanca voor hem op als borg. Geronimo de Salamanca *espagnol demourant en la dicte ville d'Anvers* werd toen beleend met een feodaal goed *Echevinage au Beure*.⁵⁰ In 1560 wou Geronimo een huis kopen om er een zeepziederij *à la façon d'Espagne* op te richten. De Antwerpse stadsmagistraat was hiervoor niet te vinden en daarop

47 SAB, Archief van de Spaanse Handelsnatie, testament van Juan de Matanca, en Registers de Paredes, 1549-1550, f° 12; V. DAVILA JALON, *o.c.*; Gabriël de Salamanca werd kanselier van Tirol in 1522 en Generalschatsmeister in 1523. Hij werd graaf van Ortenburg in Karinthië in 1524 en overleed in 1544.

48 SAB, Procuraties, dd. 3 maart 1550, en dd. 11 augustus 1551; J.TH. DE SMIDT, *Chronologische lijst van de geëxtendeerde sententiën in de Grote Raad van Mechelen*, deel 5, 1551-1563, Brussel, 1987.

49 L. BRIL, *o.c.*; M. VAN DURME, *Les archives générales de Simancas et l'histoire de la Belgique*, tome 1: *Secretariat de estado, negociacion de Flandes*, Brussel, 1964; J. DENUCE, *Inventaire des Affaitadi banquiers italiens à Anvers de l'année 1568*, Antwerpen, 1934; Geronimo was *correspondant de la cour*, J.A. GORIS, *o.c.* Leuven, 1925.

50 Antwerpen, Stadsarchief (SAA), Certificatieboek 16, f° 263 r°.

vroeg Geronimo een octrooi op een huis in het nieuwe Brouwerskwartier. Hieraan moest dan wel een vrijstelling op de wijn- en bieraccijnzen worden gekoppeld, maar opnieuw stond de Antwerpse stadsmagistraat weigerachtig tegenover het project. Toen hij uiteindelijk dreigde naar Brugge te verhuizen, gaf de Antwerpse stadsmagistraat toe.⁵¹

Over Geronimo de Salamanca schreef Margaretha van Parma op 27 februar 1563 aan haar broer Filips II het volgende: *Monseigneur, j'eusse bien désiré plus tost satisfaire aux lettres de Vostre Majesté apportées par ce courrier,...,concernant le mis en avant de Hieronimo de Salamanca sur le sel des salines que Vostre Majesté a aux quatre ports d'Andelouzie; et me fût esté facile de satisfaire à ce que concerne ledict mis en avant dudict de Salamanca, puisque... il se voyt clèrement... que sondict mis en avant serait de grand préjudice à Vostre Majesté et de nul prouffit: retirant, par les assignations qu'il demande en Espagne, plus de commodité et prouffit que n'est ce qu'il offre à Vostre Majesté...* Margaretha van Parma had het niet voor Geronimo de Salamanca, want in 1563 steunde ze een zekere Mathias Biliotti in een proces tegen Geronimo.⁵² Tenslotte bekwam Geronimo in 1563 toch *la ferme des salines espagnoles*, samen met enkele Genuezen.

Maar de zaken keerden: op de oktoberfoor van Medina del Campo 1569 werd Geronimo insolvel verklaard. Hij moest 400.000 *écus* betalen aan diverse Genuese bankiers en zijn failliet bracht de Antwerpse firma *Giustiniani et Spinola* in moeilijkheden. Volgens de Antwerpse handelaar Simon Ruiz had Geronimo *pas la réputation d'un honorable commerçant*.

Dit failliet betekende evenwel niet het einde van Geronimo's financiële activiteiten. Barbara de Matanca participeerde op 4 februari 1572 samen met haar zuster Judoca in een *juro* van 300.000 reis op de *contractatie van Indiën*. Geronimo bleef nog de zoutrechten van Castilië beheren tot minstens in 1577. Hij verbleef later te Madrid, *député de cette ville aux Cortès*. Geronimo werd zelfs nog thesaurier

51 J.A. GORIS, *o.c.*

52 L.P. GACHARD, *Correspondance de Marguerite d'Autriche duchesse de Parme, avec Philippe II*, Brussel, 1867; J.A. GORIS, *o.c.*; J. DENUCE, *o.c.*; de Florentijn Mathias Biliotti was agent van Margaretha van Parma in Antwerpen. Hij was berucht voor het mislukken van de loterij (Biliotti-loterij) in 1564.

van koningin Isabella. Toen zijn kleinzoon in 1616 in Burgos voorgedragen werd voor de militaire orde van Calatrava, werd geïnformeerd naar zijn voorouders. Een getuige vermeldde dat Geronimo de Salamanca als bijnaam "de rijke" had. Volgens de getuige woonde Geronimo in Madrid in het huis dat later zou toebehoren aan de hertog van Infantado. Getuige had enkele keren gesproken met Barbara de Matanca na het overlijden van Geronimo te Madrid, maar wist te vertellen dat ze in tegenspraak tot het voorgaande in grote armoede leefde. Na het overlijden van haar broer Ferdinand in 1591, bleek Barbara nog 196 ponden schuldig te zijn *haer gheleent ende ter hand ghestelt*.⁵³

Hun zoon Alonso werd opgenomen in de militaire orde van Montesa, en sneuvelde later in Vlaanderen. Misschien was hij eerst in dienst geweest bij de Spaanse infanterie van het tercio van don Inigo de Borgo. De andere zoon, Juan, werd page van keizer Maximiliaan II en verbleef later in Burgos.⁵⁴

Juan de Matanca (1541-1601)

Over deze tweede zoon wordt verder gehandeld.

Catharina de Matanca

Catharina werd geboren rond 1543. In 1562 staat ze nog als minderjarige opgetekend in het testament van haar vader.⁵⁵ Catharina bleef ongehuwd. In 1576 schreef ze in op een lening van de Vier Leden van Vlaanderen bestemd *pour le licensiment des soldats allemands*. Haar broer Ferdinand betaalde haar een jaarlijkse rente, voor haar deel in de erfenis van haar vader. Catharina woonde bij Ferdinand in, maar moest hiervoor *tafelkosten* betalen. Bij de publie-

53 V. VAZQUEZ DE PRADA, *o.c.*; SAB, Staten van goed, 2de reeks, 15738 (staat van Ferdinand de Matanca); V. DAVILA JALON, *o.c.*, p. 194 en 430; de hertog van Infantado: Inigo Lopez de Mendoza (1536-1601), ridder van het Gulden Vlies in 1593.

54 V. DAVILA JALON, *o.c.*, p. 430; RAB, Oud notariaat, 440, f° 134.

55 SAB, Archief van Spaanse handelsnatie, testament van Juan de Matanca.

ke verkoop van de inboedel van Ferdinand in 1591 kocht ze enkele stukken op. Op 6 april 1594 schonk ze een *juro* van 50.000 maravedis aan haar nicht Catharina de Matanca. In 1595 was ze getuige bij het opstellen van het huwelijkscontract tussen haar nicht Catharina de Matanca en Karel Filips van Oss en op 22 februari 1596 schonk ze een bijkomende *juro* aan haar nicht.⁵⁶

In de staat van goed van Maria Pardo, weduwe van Ferdinand de Matanca, was bepaald dat Catharina mocht blijven wonen in het huis *Het Ey* op het Beursplein te Brugge zonder dat ze hiervoor huur te betalen. Catharina bekwam op 16 juli 1600 van haar andere broer Juan een rente van 12 ponden. Op 22 juni 1602 liet ze haar testament opstellen.⁵⁷ In juli 1602 bevestigde ze in een notariële akte dat Louis Brusset, heer van Inghelbert, en gehuwd met Anna de Tordomar, geld had ontvangen van wijlen haar broer Ferdinand.⁵⁸

Uit het necrologium van de Brugse annunciaten bleek dat Catharina één van de tien *vrienden* van dit klooster was. Catharina overleed op 14 oktober 1602 en werd in de Sint-Donaaskerk begraven. Ze was 59 jaar op het ogenblik van haar overlijden. De executeur van haar testament werd Karel Filips van Oss. Er waren vooral renten te verdelen, onder andere een rente op de kasselrij Kassel uit 1539 op naam van Josine Lopez, weduwe van Silvester Pardo, haar grootmoeder. Catharina schonk 50 gulden aan de Spermalieabdij.⁵⁹

56 RAB, Oorkonden met blauw nummer, 3678; RAB, Oud notariaat, 445, f° 130; SAB, Staten van goed, 2de reeks, 15738; en SAB, Private oorkonden, 1ste reeks, III, 1011.

57 SAB, Staten van goed, 2de reeks, 15415; RAB, Oud notariaat, 435, f° 136, en 440, f° 30.

58 RAB, Oud notariaat, 437, f° 164; Louis Brusset was *commis de la ville de Bourbourg* en baljuw van de kasselrij Sint-Winoksbergen.

59 Brussel, Koninklijke Bibliotheek (KBB), ms. II, 3643: Necrologium Annunciaten; RAB, Oud Kerkarchief, 478, Necrologium Spermalieabdij; RAB, Oud notariaat 444, f° 335, en 439, f° 133.

De tweede generatie tussen koopmansleven en adellijke stand: Ferdinand (vóór 1525-1591) en Juan (1541-1601)

Ferdinand de Matanca en zijn kinderen

Ferdinand werd geboren vóór 1525. Rond 1550 stond hij vermeld als eigenaar van het huis de *Ijzeren Leene* in de Spanjaardstraat.⁶⁰ Zoals zijn vader was hij handelaar en lid van de Spaanse handelsnatie. In 1553 exporteerde hij voor 3.932 ponden. Vanaf 1559 nam hij meer en meer de zaken van zijn vader over. Samen met zijn broer Juan en met Christoffel Pesquier richtte hij een handelscompagnie op waarvan beide Matancas zes achtsten in portefeuille hadden met een kapitaal van ongeveer 7.200 ponden.⁶¹

Op 13 september 1560 stelde Ferdinand de Matanca zich borg voor zijn schoonbroer Geronimo de Salamanca in Antwerpen. In 1561 en 1562 was Ferdinand met zijn kassier Pieter Wils aanwezig op de Kerstmarkt in Antwerpen en in 1563 en 1566 werd hij consul van de Spaanse handelsnatie te Brugge.⁶²

Ferdinand werd na het overlijden van zijn vader beleend met de leengoederen *Edewalle* in Kortemark en *Ten Walle* in Lissewege. Hij erfde ook het huis *Het Ey* op het Beursplein en het *Ijzeren Leen* in de Spanjaardstraat.

De maandag na Driekoningen 1564 raakte Brugge in opschudding door een overval op Ferdinand's huis *Het Ey*, waarbij een veertigtal rovers betrokken waren. *Ils ont, en la nuycy, assailly et saccaigé par force la maison. Et, combien que ceulx de la maison criassent au feu, les complices qu'ilz avoient repartis aux carrefours, renvoioient ceulx qui venoient au secours, disans que tout estoit fait et le feu esteint. Et, comme la rivière estoit gelée, se sauvarent par-dessus icelle hors la ville.* Vier van de rovers konden enkele dagen later in Aalst worden

60 G. VAN RENYNGHE DE VOXVRIE, "Spaans-Brugse geslachten", in *Het Sint-Franciscus-Xaveriusziekenhuis*, Brugge, 1985, p. 41.

61 L. BRIL, *o.c.*; SAB, Procesdossiers, 2592; SAB, Staten van goed, 2de reeks, 15738; L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutumes du Bourg de Bruges*, Brussel, 1883.

62 Stadsarchief Antwerpen (SAA), certificatieboek 16, f° 263 r°; SAB, Procesdossiers, 2592; H. CASADA ALONSO, *arr.cit.*

aangehouden. Een van de dieven bekende onder tortuur dat hij behoorde tot de compagnie van Jacob Geeraerts en gaf ook toe dat hij in 1563 had deelgenomen aan de plundering van de loterij in Antwerpen en van het klooster van Herkenrode in het prinsbisdom Luik. De dief werd veroordeeld en op de Burg levend verbrand *met cleene viere*, vastgebonden aan de paal waarmee hij de deur van het huis van Ferdinand de Matanca had geforceerd. Bij deze overval zal naast religieuze motieven zeker ook de slechte economische situatie een rol hebben gespeeld.⁶³

Van zijn zuster Clara erfde hij in 1568 het huis *Hof van Gistel*. Op 28 juli 1571 was hij te Dampvilliers in Lotharingen (tussen Verdun en Virton) getuige bij het opstellen van het huwelijkscontract tussen zijn neef Juan Lopez Gallo en Diane d'Aspremont. Op 4 februari 1572 tekende hij in op een staatsobligatie van 531.000 reis op de *contractatie van Indiën* ten laste van het koninkrijk Portugal.⁶⁴

Ferdinand de Matanca huwde zijn nicht Maria Pardo in 1573. Zij was dochter van Silvester Pardo en Adriana Pesquier. Silvester Pardo was overleden in 1558 en was een broer van Barbara Pardo, Ferdinands moeder. Adriana Pesquier was de zuster van Ferdinands handelsvennoot Christoffel Pesquier. Het huwelijkscontract werd opgesteld op 21 april 1573. Maria Pardo bracht verschillende renten in, onder meer op de kasselrijen Ieper en Kassel, de stad Gent en de staten van Zeeland. Ze was ook nog in het bezit van een hofstede in Beernem en een huis in Brugge.⁶⁵

Ferdinand was steeds meer *versaeckende de coopmanscepe* en investeerde zijn geld in heerlijkheden, landen en renten. Tijdens de godsdienststroeibelen kochten vele kooplieden uitgestrekte landerijen, die wegens de oorlog fel in waarde waren verminderd. Toen de pacht-

63 A. SCHOUTEET, *Beschrijving van de Bogardenschool te Brugge omstreeks 1555 door Zegher van Male*, Brugge, 1960; J. DECAVELE, *De dageraad van de reformatie in Vlaanderen (1520-1565)*, Brussel, 1975; A. DE SCHREVEL, *Histoire du seminaire de Bruges*, Brugge, 1895; L.P. GACHARD, *Correspondance de Philippe II sur les affaires des Pays-Bas*, Brussel, 1851; L. VANDAMME, "Het Calvinisme te Brugge in beweging (1560-1566)", in *Brugge in de Geuzentijd*, Brugge, 1982, p. 102-121.

64 SAB, Procesdossiers, 2592; KBB, handschrift 21757 (Marius Voet), f° 13; SAB, Fonds van Caloen, 27, nr. 26.

65 J. GAILLIARD, *Bruges et le Franc*, Brugge, 1857, II, p. 293; SAB, Private oorkonden, reeks 1, III, 1010; en SAB, Staten van goed, 2de reeks, 15738.

prijzen later omhoog gingen, was het lucratiever van de opbrengst van het grondbezit te leven, met als gevolg dat ze zich uit de handel terugtrokken. Ferdinand kocht de heerlijkheid Tillegem op 16 oktober 1573. Bij een proces omtrent de *naerhede* van de verkoop omschreef Ferdinand zichzelf *als weesende een vremdelinck en een afzetene deser stede*. De heerlijkheid Tillegem was ongeveer 307 gemeten groot en werd gehouden van de heerlijkheid Voormezele, in bezit van zijn neef jonkheer Juan Lopez Gallo, baron van Male. Dit verklaart waarom de heerlijkheid de keuren en de *costumen* van de kasselrij Ieper volgde. Er waren 7 schepenen, een griffier, een baljuw en een amman. De heer had recht op de tiende en vijftiende penning, gruutrecht, vleesrecht, recht van vrije jacht, zwanerie, etc... Het kasteel vertoonde een vierzijdig grondplan met vierkante hoektorens en een walgracht. Buiten de gracht stond een kapel op de plaats waar volgens de overlevering Thomas Becket, aartsbisschop van Canterbury (1118-1170), een mis had opgedragen. Vermelden we tenslotte de stallingen, wagenschuur, duiventoren, en een renaissancecetuin met centraal paviljoen. Pieter Wils' functie evolueerde van kassier tot ontvanger van pachten en renten. De ontvangsten gaf hij in handen van zijn heer *ende naer zijn huwelijck in handen van zijn huysvrouwe*.⁶⁶

Op 20 maart 1578 werd Brugge door een staatsgezinde, anti-Spaanse legerbende uit Gent ingenomen. Verscheidene kerken werden in beslag genomen voor de uitoefening van de protestantse religie en de meeste kloosterorden moesten de stad verlaten. Op Allerheiligen 1578 haalden soldaten priesters weg van voor het altaar en ontstonden er vechtpartijen. Op 14 november 1578 werd in de stad omgeroepen dat alle vreemdelingen *voor sonnen onderganck* zich moesten begeven buiten de stad. Ferdinand de Matanca, zijn broer

66 RAB, Heerlijkheid Tillegem, 22: Ferdinand koopt de heerlijkheid van Jan de Burggraave en zijn echtgenote Elisabeth Oudaert. Vermoedelijk is het deze Oudaert waar Van Dycke naar verwijst als hij spreekt van verwantschap tussen de families Matanca en Oddaert. (F. VAN DYCKE, *o.c.*); M. VANDERMAESEN, "Tillegem en zijn heren", in *Het kasteel van Tillegem te Brugge*, Brugge, 1989, p. 25: hier wordt de koopdatum gesteld op 3 december 1573; RAB, Familiefonds, 1100: het foncier werd overgedragen op 8 februari 1573; SAB, Procesdossiers, 1824 en 2592; L. DEVLIEGHER, "Ikonografie", in *Het kasteel van Tillegem te Brugge*, Brugge, 1989, p. 33-45.

Juan, Christoffel Pesquier, Blasius de Bejar, de weduwen van Diego de Astudillo en van Diego de Tordomar en hun families vluchtten hals over kop uit de stad.⁶⁷

Toen Ferdinands zoon Silvester in 1623 open brieven van ridderschap verkreeg, werd als motivatie opgegeven dat Ferdinand *pour n'avoyr voulu adherer aux rebelles et jurer contre son prince, aurait esté envoyé hors la ville de Bruges. A cause d'avoyr fidèlement suivy son party on luy aurait bruslé ses maisons*. Ook Tillegem, een belangrijk bolwerk langsheen een grote invalsweg naar Brugge en versterkt met een beperkt garnizoen, werd zelfs enige tijd bedreigd met afbraak om zo potentiële belegeraars een goede uitvalsbasis te ontnemen.⁶⁸

Na Ferdinands overlijden vonden zijn erfgenamen enkele missiven betreffende zijn residenties in Calais en Sint-Omer, waar hij zich ongetwijfeld had teruggetrokken. In die bewuste periode kocht hij staatsobligaties voor een bedrag van 100.000 maravedis op *het accroisen* van de tollens of *alcanales* van Valladolid en 100.000 maravedis op de zoutrechten of *salinas* van Ruiscio Aunona y Canacon in Oud-Castilië.⁶⁹

Op 14 juni 1580 begon Pieter Wils te Brugge een proces tegen Ferdinand wegens achterstallen van loon. Pas in 1584 werd Brugge heroverd op de calvinisten en konden de gevluchte Spanjaarden terugkomen. Op 2 juli 1584 werd Ferdinand lid van de Brugse kolveniersgilde van Sint-Barbara. Op 10 december 1584 is hij opnieuw te Sint-Omaars waar hij getuige is bij het opstellen van het huwelijkscontract tussen Bernard de Cuellar en Catharina de Salamanca.⁷⁰

Na de godsdiensttroebelen verbleef Ferdinand vooral op Tillegem. Hij had zijn vaste kerkstoel in het koor van de kerk van Sint-Michiels.

67 M. CLOET, *Karel Philips de Rodoan en het bisdom Brugge tijdens zijn episcopaat (1602-1616)*, Brussel, 1970; CH. CUSTIS, *Jaer-boecken der stadt Brugge behelende de gedenckeerdigste geschiedenissen*, Brugge, 1765, deel III, p. 47; A. DE WITTE, *Lamentatie van Zeghere van Male*, Brugge, 1977; P. BEAUCOURT DE NOORTVELDE, *Beschrijving van den opgank, voortgank en ondergank van den Brugschen Kooophandel*, Brugge, 1775.

68 RAG, Raad van Vlaanderen, 11783; M. VANDERMAESEN, *art.cit.*, p. 25.

69 SAB, Fonds van Caloen, 27, nr. 26; en SAB, Staten van goed, 2de reeks, 15738.

70 SAB, Processossiers, 2592; SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, familiearchief Cuellar, en Archief van de Spaanse handelsnatie, diverse, 5; SAB, Kolveniers van Sint-Barbara, Doodschuldenboek; verkeerde datumopgave bij A. DE BEHAULT DE DORNON, *o.c.*

Op 25 juni 1588 was Ferdinand te Brugge getuige bij het opstellen van het huwelijkscontract tussen Anna de Tordomar en kapitein Jean de Ribera.⁷¹

Uit zijn handelaarsperiode bleken de gebroeders Franciscus en Pedro de Malvenda uit Madrid hem nog 500 ponden schuldig te zijn. Ferdinand zelf had schulden aan zijn neef Ferdinand de Matanca in Spanje. Hubertus Goltzius, de bekende Brugse drukker, had een schuld van 41 ponden voor *weddinghe* van een huis op de Biskajerplaats, hoewel dezelfde Goltzius beweerde niets schuldig te zijn *ter occasie van diverse servituden hem verzwegen int ghifte gheven van voorseyde huysse*.

Ferdinand overleed op 12 maart 1591. Zijn testament had hij twee dagen eerder gedictieerd aan notaris Franciscus de Aranda.⁷²

Maria Pardo overleed op 20 mei 1597, nadat ze haar testament had laten opstellen op 28 april 1597. Zij had verschillende stukken grond en hofsteden geërfd van haar oom Christoffel Pesquier na diens overlijden in 1590, onder meer in Lichtervelde. Aan de schilder Pieter Claessens betaalde ze 7 ponden voor het schilderen van de blazoenen van haar man Ferdinand en haar oudste zoon Jan. Bovendien schonk ze aan Juan de Matanca-Astudillo, haar petekind, een som van 25 ponden *omme daermede te maecken een juweel thaerder memorie*. Ze was ook meter van Mathias van Oss, haar kleinkind. Ze had voor 3 ponden gekocht op de venditie van het sterfhuis van Pardo-Frémicourt. In haar testament had ze te kennen gegeven dat ze wilde begraven worden in Sint-Donaas naast haar man. Ze gaf schenkingen aan de vier bedelorden binnen Brugge, de jezuïeten, de armenscholen, en aan haar nicht Anthonia Lopez, religieuze in de abdij *Groenen Briel* te Gent. Uit haar staat van goed blijkt verder dat ze lid was geweest van de gilden van Sint-Franciscus, Sint-Cornelius, Sint-Ghelein en Sint-Hubrecht, alle in de Sint-Donaaskerk.⁷³

Ferdinand en zijn vrouw Maria Pardo hadden vijf kinderen.

71 SAB, Fonds van Caloen, 27, nr. 26; en SAB, Klerken van de vierschaar, 848.

72 SAB, Staten van goed, 2de reeks, 15738 en RAB, Oud notariaat, 429.

73 M. BOUSSAUW, "Kohier van de Vde penning van de laten van Izegem te Lichtervelde", in *Vlaamse Stam*, 5 (1969); SAB, Staten van goed, 2de reeks, 15415.

Johannes (Juan) de Matanca

Johannes werd geboren circa 1576 en was bijgevolg nog minderjarig toen hij in 1591 heer van Tillegem werd. Zoals hoger vermeld verhef zijn oom en voogd Juan de Matanca dit leen. Zijn pedagoog Cabaillau werd in het testament van Johannes' vader bedeed met een som van 2 ponden groot. Als heer van Tillegem begon Johannes in 1594 een proces tegen de baljuw van zijn heerlijkheid Tillegem. In 1595 was hij getuige bij het opstellen van het huwelijkscontract tussen zijn zuster Catharina en Karel Filips van Oss.⁷⁴

Op 18 januari 1597 werd in de Sint-Donaaskerk een dienst opgedragen voor Johannes de Matanca *dominus de Tilleghem defunctus et sepultus vero Ingolstadii in Bavaria*. Johannes was in de omgeving van Ingolstadt overleden op 22 november 1596. Uit notariaatsdocumenten blijkt dat hij *murio menor de edad despues mancebo en la jornada qu'el admirante d'Arragon hizo en el ano 1596 al reyno de Polonia par orden de su Maj.* ("dat hij minderjarig en als vrijgezel overleed gedurende de reis naar het koninkrijk Polen van Francisco de Mendoza, admiraal van Aragon, in 1596 in opdracht van zijne Majesteit"). Francisco de Mendoza was door Filips III afgevaardigd om aanwezig te zijn op de doop van het kind van de Poolse koning Sigismund te Warschau. Dit was tegelijk een goede gelegenheid om Mendoza enige tijd van het politieke toneel in de Nederlanden te laten verdwijnen. Hij kon zich bovendien nuttig maken door diplomatieke contacten te onderhouden aan de hoven van keizer Rudolf II en van prins Ferdinand, aartshertog van Stiermarken. Bovendien moest hij enkele financiële transacties afsluiten met de Fuggers in Augsburg.⁷⁵

Johannes de Matanca begeleidde op deze missie zijn neef Ferdinand Lopez de Villanova, gouverneur van Kerpen. De groep

74 J. DE JOIGNY, *Manuscrit relatif aux seigneuries de Flandre*, Oudenaarde, 1935: hier wordt een Ferdinand filius Ferdinand de Matanca vermeld; RAB, heerlijkheid Tillegem, 5; RAB, Oud notariaat, 442, f° 224; en SAB, Staten van goed, 2de reeks, 15415; SAB, Private oorkonden, 1ste reeks, II 521, III, 1011.

75 SAB, Parochieregisters Brugge; RAB, Oud notariaat, 446, f° 203; Francisco de Mendoza, admiraal van Aragon, veroverde in 1598 Orsoy en Rijnberk, deed in 1599 een aanval in de Bommelerwaard, werd in 1600 gevangengenomen als aanvoerder van de Spaanse troepen te Nieuwpoort. In 1602 werd hij voor een losgeld vrijgelaten. Hij overleed in 1623.

vertrok op 14 november 1596. De eerste dag werd 40 kilometer afgelegd, van Enns tot Wels. Mendoza klaagde over de *rigor del tiempo* en benadrukte dat hij gezien zijn leeftijd dergelijke reizen alleen nog deed op expliciet verzoek van de Spaanse koning. In Innsbruck bezocht Mendoza aartshertog Mathias. Zoals hoger vermeld overleed Johannes de Matanca op 22 november. Over de omstandigheden van het overlijden zijn geen bijzonderheden bekend. In de briefwisseling van Mendoza wordt ook niet verwezen naar het overlijden van Johannes de Matanca. Op 5 december was Mendoza in Augsburg en daarna ging de tocht naar Regensburg om er over de Donau naar Wenen te trekken. Op 18 januari vertrok hij vanuit Wenen, om via Olmutz en Krakau op 1 maart in Warschau aan te komen.⁷⁶

Pieter Claeissens schilderde het blazoen van Johannes de Matanca en zijn wapenkabinet werd opgehangen in de Matancakapel in de Sint-Donaaskerk. In 1611 verscheen Johannes' vroegere dienaar Mathias van Wante voor de Brugse notaris Spronckholf om er te verklaren dat Johannes wel degelijk overleden was, want dat hij getuige was geweest van Johannes' *enterro, honras y exsequio*.⁷⁷

Catharina de Matanca

Catharina was de oudste dochter van Ferdinand. Op 20 oktober 1578 kocht haar vader een lijfrente op haar naam. Vermoedelijk is zij geboren rond 1576 vermits ze in 1591 verklaarde 15 jaar oud te zijn *poco mas o menor*. Op dat ogenblik verbleef ze in Bergen in Henegouwen in het huis van Françoise de Noyelles, kanunnikes van de kerk van Sint-Waltrudis.⁷⁸

76 T. SAILLY, *Brevis narratio legationis excel. D. Francisci de Mendoza ad caesarea Ma. ac ad Seren. Arciduces ...*, Brussel, 1598: "...D. Ferdinandus Lopez de Villanova gubernator Carpensis, qui cum nepote suo D. de Tylegem..."; Ferdinand Lopez de Villanova was de halfbroer van Pedro Lopez, gehuwd met de tante van Johannes de Matanca. Zie over de correspondentie van de admiraal van Aragon in die periode: *Collecion de documentos ineditos para la historia de Espana*, tome 41, Madrid, 1862, p. 421 en J. PAZ, *Catalogo de la colleccion...*, Madrid, 1930-1931; F. HURTADO DE MENDOZA, *Relatio legationis suae ad Caesarem Majestatem ...*, Brussel, 1679.

77 SAB, Staten van goed, 2de reeks, 15415; RAB, Oud notariaat, reg. 446, f° 203.

78 SAB, Staten van goed, 2de reeks, 15738, SAB, Fonds van Caloen, 27, 26, en

Catharina trouwde met Karel Filips van Oss, heer van Waterdijk en Philippine. In het huwelijkscontract uit 1595 staat vermeld dat hij ook heer was van Over- en Nederheembeek. Bij het opstellen van het contract waren aanwezig: haar oom Juan de Matanca, haar moeder Maria Pardo, haar tante Catharina de Matanca, haar broer Juan de Matanca, Juan Lopez Gallo en Jan van Schore. De inzegening gebeurde in de Sint-Donaaskathedraal op 6 januari 1596. Karel Filips van Oss was de zoon van Antoine van Oss, amman, schepen (1560, 1570) en burge-meester (1566-1568) van Brussel. Karels moeder was Jacomina de Bergues, vrouw van Waterdijk en Philippine, verwant aan de familie Laurin van Watervliet. Antoine van Oss en Jacomina de Bergues waren in 1571 te Mechelen getrouwd. Karel Filips was nog minderjarig toen hij in 1589 zijn overleden vader opvolgde als kastelein van het kasteel van Vilvoorde. Hij had nog een broer Maximilien, *maistre des comptes* te Brussel, en een zus Catharina gehuwd met Gregorius Hopperus, heer van Dalem. Karel Filips werd lid van de Brugse gilde van Sint-Cecilia in 1599.⁷⁹

Het koppel kreeg minstens drie kinderen: Mathias, Maximiliaan (gedoopt op Sint-Anna op 6 maart 1600) en Guillaume (gedoopt op Sint-Jacobs op 3 maart 1607 en vermoedelijk jong gestorven).⁸⁰

Karel Filips was uitvoerder van het testament van Catharina de Matanca, tante van zijn vrouw. Hij bleek ook zeer geïnteresseerd in de

RAB, Oud notariaat 429. Françoise was de dochter van Adrien de Noyelles en Françoise de Lille. Ze was ingetreden in 1571. Over de familie de Noyelles: zie B. D'URSEL, «de Noyelles», in *Le Parchemin*, 1976, p. 251 en J. DE SAINT GENOIS, *Monumens anciens essentiellement utiles à la France...*, Parijs, 1782

79 SAB, Private oorkonden, 1ste reeks, III, 1011; SAB, Parochieregisters Brugge; KBB, handschrift 21757 (Marius Voet): volgens deze auteur zou de huwelijksdienst hebben plaatsgehad op 21 november 1595 voor de getuigen Vincent Seghers en Catharina Reyvaert; SAB, Staten van goed, 2e reeks, 15415 (staat van Maria Pardo): "...rente van 20 pond per jaar... gegeven in advanchemente van huwelijke aen Jonck Karel Filips van Oss ende heeft doverledene ontfaen de achterstellen tot ende met november 1595..."; ARA, Familiearchief Overschie de Neeryssche, 700. Over de familie Van Oss, zie: H.C. VAN PARIJS, "Sweder d'Abcoude, seigneur de Gaesbeek et sa descendance", in *Intermediaire*, 1952, p. 71: Karel Filips was verwant met Joachim Hopperus (°Sneek 1523, + Madrid 1576), lid van de Grote Raad en Raad van State; E. COPPIETERS-STOCKHOVE, "La confrérie de Ste Barbe et Ste Cecile aux Augustins à Bruges", in *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, 67 (1924), p. 196-212. Waterdijk was een heerlijkheid van 1.100 gemeten en was eigenlijk de zetel van de haven van Boekhoutte.

80 SAB, Parochieregisters Brugge.

genealogie van zijn moeder Jacomina de Bergues en in 1604 kreeg hij een stamboom opgestuurd van Jean Scohier uit Doornik. In 1616 gaf het koppel volmacht aan Françoise Laurin, vrouw van Watervliet, om een stuk grond te verkopen in de Passegeulepolder. Begin 1617 deed Karel Filips aan ruilverkaveling in Lichtervelde om zo een groter aaneenliggend geheel te bekomen voor zijn hofstede aldaar. Op 27 januari 1617 gaf hij volmacht aan Pieter Van Damme, zijn griffier in Waterdijk, om een rente te innen in Watervliet.⁸¹

Catharina overleed op 20 februari 1617 en werd begraven in de kerk van het annunciatenklooster in Brugge, waar haar zuster Barbara religieuze was.

In 1618 was Karel- Filips Van Oss zijdelings betrokken in het heksenproces van Magdalena Deghels en Mayke de Brauwere. In mei 1617 betrapte Maykes man beiden op een zolderkamertje in het huis van de heer van Waterdijk in Sint-Margriete. Niet alleen hun relatie maar ook het vervaardigen van vruchtafdrijvende middelen door Magdalena werden ten laste gelegd. Magdalene overleed tijdens de ondervraging onder tortuur; Mayke de Brauwere werd voor tien jaar uit Brugge verbannen.⁸²

Karel Filips overleed op 8 oktober 1649 en werd begraven naast zijn vrouw in het Brugse annunciatenklooster.⁸³

Hun kinderen Matthias en Maximiliaan werden *capiteyns van elck een compaignie voetvolck* of *capitan di una compagna infanteria valona del tertio del conde de Meghem*. Mathias werd tot kapitein benoemd in 1632 en overleed ongehuwd in 1660. Ook Maximiliaan bleef vrijgezel. Hij was onder andere gekazerneerd in Grevelingen (1644) en overleed als laatste naamdrager van Oss; op 22 augustus 1671 werd hij begraven met zijn wapens.⁸⁴

81 ARA, Familiearchief Overschie de Neeryssche, n° 705; RAB, Oud notariaat 390 en 439, f° 133. Jean Scohier (°Beaumont 1530-+Doornik 1609) was kapelaan van de hertog van Aarschot en auteur van "La g n cologie et descente de la très illustre maison de Croy" (Doornik, 1589).

82 G. VAN DE PITTE, "Van Heksen en de boze vijand", in *Rond de Poldertorens*, 24 (1982), p. 129

83 CH. VAN RENYNGHE DE VOXVRIE, "L'Epitaphier de Bruges", in *Tablettes de Flandre*, Brugge, 1950, deel 3; J. GAILLIARD, *Bruges et le Franc*, Brugge, 1857, II.

84 "El conde de Meghem" is wellicht te identificeren met Albert François de Croy; SAB, Archief van de Spaanse Handelsnatie, Diverse, en ARA, Familiearchief

Na het overlijden van Maximiliaan in 1671 waren er aan zijn moederlijke zijde twee staken erfgenamen, met name de families Matanca en Reyngoudt. Het woonhuis van Maximiliaan in de Nieuwe Gentweg in Brugge werd verkocht en de gronden en de renten verdeeld. Een paar zilveren kandelaars waarop het wapen van de familie Matanca stond gegraveerd ging naar Margaretha Reyngoudt-de Matanca. Aan de vaderlijke zijde was er enkel Maximiliaans volle neef Joachim Hopperus. Zijn huwelijk met Louise de Boschhuysen was kinderloos gebleven zodat de zeer talrijke afstamming van de groot-tantes van Oss diende opgespoord te worden.⁸⁵

Op het laatst verscheen een baron van Spangen op het toneel, een verre verwant van de Boschhuysens. Hij beweerde recht te hebben op Joachim Hopperus' erfenis en verwees hiervoor naar enkele clausules in Hopperus' huwelijkscontract. Het gevolg was een langdurig proces gevoerd voor de Raad van Brabant. Dit proces duurde minstens tot 1720!⁸⁶

Barbara de Matanca

Barbara is vermoedelijk geboren kort na 1576. Op 6 oktober 1601 trad ze in bij de annunciaten in Brugge en de volgende dag deden de consuls van de Spaanse natie haar *wettelijk uit curatele*. Ze verdeelde haar eigendommen onder haar broers en zussen, die op hun beurt gehouden waren een rente op een som van 200 ponden ten voordele van de annunciaten te bezetten *ten daeghe van haer cleedynghe* en nog eens op een som van 400 ponden *ten daeghe van haer profes*. Verder bezetten ze op 13 mei 1602 een losrente van 6 ponden op het huis *Het Ey*, opnieuw ten voordele van het annunciatenklooster. Op 7 december 1602 tenslotte vestigden ze een lijfrente van 100 guldens op Barbara. Zij van haar kant schonk ondermeer vijf dozijn *cristalijnen noppen met goud gestoffeert* aan haar zus Catharina en acht stukken *guademeci* om een kamer mee te behangen aan haar broer Silvester.

Overschie de Neerysche, 702. Over de praktijk van het begraven met de wapens: zie L. VAN ACKER, "Gebroken en begraven wapenschilden in Vlaanderen", in *Biekorf*, 87(1987), p. 5-32.

85 ARA, Familiearchief Overschie de Neerysche, 697 en 703; RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 1ste reeks, 13722.

86 ARA, Familiearchief Overschie de Neerysche, 703.

Barbara werd in het klooster *boursierighe* (econome) en overleed op 30 oktober 1621. In het necrologium van de annunciaten staat vermeld dat ze veel weldaden had gedaan aan het convent: *in ornamenten voor de kercke, in gelt om te beginnen het gebouw van de eerste dormitoir, en in renten al te samen meer als 1.000 pond. Requiescat in pace.*⁸⁷

Filips Silvester de Matanca (1580/81-1638)

Over deze zoon wordt verder gehandeld.

Clara Christina de Matanca

Clara, de jongste telg, is geboren tussen 11 september 1582 en 10 februari 1583. Op 18 augustus 1584 vestigde haar vader een lijfrente op haar naam ten laste van de Keurheren van Veurne-Ambacht. Het is niet bekend waar ze werd opgevoed na het overlijden van haar ouders.⁸⁸ Op 23 december 1602 werd ze, evenals haar broer Silvester, meerderjarig verklaard.

Clara Christina bleef ongehuwd. In officiële stukken staat ze vermeld met haar juridisch statuut: suppooste van de Spaanse handelsnatie. Van haar vader had ze een hofstede van 24 gemeten te Dudzele in het ambacht van Groot Reygaertsvliet geërfd.

Ze was een druk gesolliciteerde meter: in 1607 van haar neef Guillaume van Oss, in 1616 van een andere neef, Karel Filips de Matanca, en in 1640 en 1641 van de kinderen van Karel Filips.

In 1607 en 1612 gaf ze samen met haar broer en zus volmacht aan kanunnik Francisco de Matanca om een *juro* van 500.000 *reis* te verkopen. Ze schonk een velum voor het tabernakel bij de stichting van het kapucijnenklooster te Brugge.⁸⁹

87 RAB, Oud notariaat 436, f° 279: *...profession en el monasterio de las anonciadas en esta ciudad de Brujas...*; SAB, Klerken van de vierschaar, 584, f° 142; RAB, Cumulus ecclesiasticus, 1057; RAB, Oorkonden met blauw nummer, 5899; SAB, Registers van de zestendelen, Sint-Niklaaszestendeel, f° 168 en 178; KBB, ms. II, 3643, necrologium annunciaten.

88 RAB, Oud notariaat, 439, f° 215; SAB, Staten van goed, 2e reeks, 15738.

89 RAB, Oud notariaat 439, f° 215 en 442, f° 309; SAB, Parochieregisters Brugge;

Clara overleed op 12 november 1642. In haar testament (9 november 1642) stipuleerde ze dat ze wou begraven worden in het hoogkoor van de Sint-Jacobskerk, in de *sepulture* van haar oom Christoffel Pesquier. Ze fundeerde missen in de kloosterkerken van de geschoeide en ongeschoeide karmelieten in Brugge. Ze liet een som na aan haar *carossier* en haar kamerdienster. Een wandtapijt met de wapens van de familie Matanca schonk ze, samen met een rente van tien ponden, aan haar achternicht Clara Ernestina, dochter van Karel Filips de Matanca.

Ze bezat nog een rente van 25 ponden ten laste van haar schoonbroer Karel Christian de Rodoan, baron van Fontaines-l'Eveque en heer van Beerlegem (Munkzwalm). Die rente schonk ze aan haar andere schoonbroer Jan de Croeser, heer van Denenbreucq. Verder bezat ze een rente op de watering van Vladslo en op de vaart Duinkerken-Plassendale (daterende van 17 april 1641).

In Clara's staat van goed werden twee staken vermeld: de kinderen van haar broer Silvester en van haar zus Catharina. Clara kreeg nog 400 ponden van de kinderen van Silvester voor het openhouden van zijn sterfhuis. Ook waren er tafelkosten, vermoedelijk voor Clara's verblijf op Tillegem, waarvan op 16 februari 1643 en afzonderlijke staat werd opgemaakt.⁹⁰

Juan de Matanca en zijn kinderen

Johannes of Juan is geboren in Brugge tussen 1 januari en 26 oktober 1541. In 1559 werd hij lid van het jonghof van de Brugse Sint-Jorisgilde.⁹¹ Juan trouwde met Catharina de Astudillo en het huwelijkscontract werd te Brugge opgesteld op 8 november 1565. Catharina was de dochter van de Spaanse Bruggeling Diego de

J. RAES (Pater Hildebrand), *De Kapucijnen in de Nederlanden en het prinsbisdom Luik*, Antwerpen, 1952.

90 SAB, Parochieregisters Brugge; RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 1ste reeks, 18857 en 19001; SAG, Familiepapieren, 5210: de Rodoan

91 L.GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Cartulaire de l'ancien grand tonlieu de Bruges*, Brugge, 1908, tome V, p 273: *Jean de Matanche ... âgé de 51 ansz...*; RAB, Oud notariaat, 435, f° 201: 59 jaar op 26 oktober 1600; A. VANHOUTRYVE, *De Brugse kruisbooggilde van St.-Joris*, Handzame, 1968.

Astudillo, overleden in 1549, en van Maria Cisneros. Catharina's broer Franciscus werd provinciaal overste van de minderbroeders in Vlaanderen.⁹²

In 1569 woonde het koppel in een huis in de Spanjaardstraat. Op 6 juli 1571 was Juan te Dampvilliers (tussen Verdun en Virton) getuige bij het opstellen van het huwelijkscontract tussen zijn neef Juan Lopez Gallo en Diane d'Aspremont. Twee jaar later, in 1573, was Juan te Brugge getuige op het huwelijk van zijn broer Ferdinand met Maria Pardo.⁹³ Samen met Ferdinand en met Christoffel Pesquier was hij oprichter-eigenaar van een handelsfirma te Brugge. Christoffel was een zoon van Gregoire Pesquier en Isabeau de Salinas, en dus verwant aan de familie Matanca.⁹⁴

Juan de Matanca ontvluchtte de stad Brugge tijdens de Calvinistische Republiek (1578–1584). Vermoedelijk verbleef hij in die periode te Sint-Omaars. Evenals zijn broer tekende Juan in die jaren in op *jurors* op de tollén van Valladolid en de zoutrechten van Oud-Castilië. Op 10 december 1584 was hij te Sint-Omaars samen met zijn broer Ferdinand getuige bij het opstellen van het huwelijkscontract tussen Bernard de Cuellar en Catharina de Salamanca. In 1590 was Juan te Brugge peter bij de doop van hun zoontje Francisco.⁹⁵

92 SAB, Klerken van de vierschaar, 584, f° 296; RAB, Oud Kerkarchief, 478, Necrologium Spermalicabdij: Maria Cisneros overleed op 5 december 1593 en schonk aan de Spermalicabdij 200 guldens voor een rosmolen. Ze was verwant aan de familie Pardo; RAB, Oorkonden met blauw nummer, 5552; A. HEYSE, "Necrologium conventuum Brugensium Fratrum minorum (1247-1807)" in *Analecta Franciscana*, 8 (1946): François de Astudillo overleed te Brussel in 1592.

93 L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, "La levée du Xe et du XXe denier à Bruges 1571-1583", in *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, 60 (1910), p. 327; KBB, ms. 21757 (Marius Voet), f° 13; SAB, Private oorkonden, 1ste reeks, III, 1010.

94 SAB, Staten van goed, 2de reeks, 15738; Archief van de Spaanse handelsnatie, Libro de tutorias.

95 A. DE WITTE, *Lamentatie van Zeghere van Male*, Brugge, 1977, p. 91; SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, Familiearchief de Cuellar, portefeuille, niet genummerd; SAB, handschriften, 30: Catharina de Salamanca is geboren op 12 oktober 1566. Haar moeder was Josina Pardo, tante van Juan de Matanca. Catharina trouwde te Sint-Omaars op 22 januari 1585 met Bernard de Cuellar. Ze kregen 10 kinderen, geboren te Sint-Omaars, Brugge en Antwerpen. Bernard de Cuellar overleed in Spanje op 7 januari 1605 en werd begraven in Sevilla bij de minderbroeders in het graf van zijn broer.

Bij het overlijden van zijn broer Ferdinand in 1591 werd Juan voogd *paterneel* over Ferdinands kinderen. Als voogd verhief hij in 1591 de heerlijkheid Tillegem in naam van zijn minderjarige neef Jan de Matanca, zoon van Ferdinand.⁹⁶ Na Ferdinands overlijden werd hij ook hoofd van de compagnie *Jan de Matanche en Christoffel Pesquier*. Juan de Matanca was *deputado* en ook meermaals consul van de Spaanse handelsnatie te Brugge, namelijk in 1589, 1595, 1599 en 1600. Hij werd ondertussen eigenaar van de helft van het huis *Hof van Gistel* in de Naaldenstraat en van een tweede huis aan de overkant in de Naaldenstraat, waar hij vanaf 1571 verbleef. Zijn vennoot, Christoffel Pesquier, overleed op 22 april 1590 en werd begraven in de Sint-Jacobskerk. Christoffels weduwe Eleonora de Valencia trok zich terug in de Sint-Trudo-abdij en overleed er 18 jaar later op 15 juni 1611.⁹⁷

Op 13 juni 1597 kregen Juan en zijn vrouw toestemming om de lichamen van Francisco de Cisneros (gestorven in 1543), Maria de Salinas en Diego de Astudillo over te brengen van de oude kloosterkerk van de annunciaten (gelegen buiten de vesten van de stad en vernietigd tijdens de godsdiensttroebelen) naar de nieuwe kloosterkerk *intra muros*. De lichamen werden opnieuw begraven voor het altaar van Sint-Jan.⁹⁸

Juan werd voogd *paterneel* na het overlijden van Maria Pardo, weduwe van zijn broer Ferdinand de Matanca, in 1597. Ook in 1597 werd hij aangesteld als administrateur van de goederen van Ferdinand de Cuellar te Antwerpen. Ferdinand was *jadis agent de Jehan en la ville d'Anvers* geweest.⁹⁹

96 RAB, Heerlijkheid Tillegem, 5.

97 G. VAN RENYNGHE DE VOXVRIE, "Spaans-Brugse geslachten", in *Het Sint-Franciscus-Xaveriusziekenhuis*, Brugge, 1985, p. 25-60 : de auteur situeert consul Juan de Matanca verkeerd als zoon van Ferdinand; H. CASADA ALONSO, *art.cit.*; CH. VERSCHELDE, "Etude sur les noms de rues et des maisons de la ville de Bruges", in *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, 29 (1875), p. 397; A. DUCLOS, *Bruges, Histoires et souvenirs*, Brugge, 1913, p. 549; A. DE WITTE, *o.c.*; SAB, Familiearchief, portefeuille Salamanca: Eleonora was dochter van Pedro de Valencia en Clara de Sambitores.

98 CH. VAN RENYNGHE DE VOXVRIE, "L'épithaphier de Bruges", in *Tablettes de Flandre*, Brugge, 1950, III, p. 338.

99 SAB, Staten van goed, 2de recks, 15415; RAB, Oud notariaat, 432, f° 81.

Juan was lid van de confrérie van Sint-Barbara in het augustijnenklooster en op 15 oktober 1597 was hij er als delegatielid samen met Jean de Gros en Juan Lopez Gallo aanwezig bij de fusie met de Sint-Ceciliaconfrérie.¹⁰⁰

In 1598 werd Juan verzocht executeur-testamentair te zijn van het sterfhuis van zijn vriend Francisco de Soria in Brussel. Hij verklaarde zich niet in staat dit te doen en gaf volmacht aan zijn zoon om deze opdracht tot een goed einde te brengen. In 1600 werd Melchior d'Espinosa executeur van dat sterfhuis, maar Juan de Matanca ondernam wel nog enkele reizen naar Brussel voor de verdere afhandeling. Juan gaf later volmacht aan Juan Castro de la Pena om hiervoor een geldsom te ontvangen van Melchior d'Espinosa.¹⁰¹

Juan de Matanca kocht op 12 maart 1598 de *Palinczate* in Slijpe. Hieraan was een erfelijk redenaarschap van het Proostse verbonden. Juan schonk een geldsom aan cisterciënzerinnen van Spermalie ter ondersteuning van hun aankoop van het Duinenhof in de Snaggaardstraat in Brugge op 26 augustus 1600. Tijdens de graancrisis van de late 16de eeuw had hij de Spermalieabdij reeds financieel bijgesprongen.¹⁰²

Op 14 mei 1601 maakte Juan zijn testament. Hij overleed op 5 september 1601. De Spermalieabdij werd bedacht met een rente van 8 pond en zijn drie dienstmeiden met elk een geldsom. Ook aan Juan Knaux liet hij zes pond na. In het necrologium van de minderbroeders staat hij als volgt: *nobilis ac generosus dominus nostri instituti fautor ac benefactor praecipuus nostris suffragiis non indignus.*¹⁰³

Zijn weduwe werd nog meermaals en tot in 1615 in akten genoemd. Volgens het obituarium van de Spermalieabdij overleed ze op een 30 december, en staat ze vermeld als schenkster van de *witte siede gordynen*. Volgens het necrologium van de annunciaten overleed ze op 29 december 1625. Ze werd begraven in de annunciatenkerk

100 E. COPPIETERS-STOCKHOVE, *art.cit.*

101 RAB, Oud notariaat, 433, f° 119 en f° 175, en reg. 435, f° 234.

102 L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutumes de la prévôté de Bruges*, Brussel, 1887, p. 94; W. GOETGHEBEUR, *Spermalie, één grote familie*, Tielt, 1984; L. VANDAMME, "Huishoudboekje van abdis Francesca de Bejar", in *Catalogus 800 jaar Spermalie*, Brugge, 1986, p. 540.

103 SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, Familiecarchief Pedraza-Salamanca; A. HEYSE, *art.cit.*

onder een witte grafsteen voorzien van de wapens de Matanca, Pardo, de Astudillo en Cisneros.¹⁰⁴

Juan de Matanca en Catharina de Astudillo kregen zes kinderen.

Juan de Matanca (ca. 1573-1613)

Over deze oudste zoon wordt verder gehandeld

Judoca de Matanca

Volgens het handboek van haar vader werd Judoca geboren op 2 juni 1575. Rond 1601 werd ze in de notariële akten vermeld met de naam Josina of Justa en omschreven als suppooste van de Spaanse handelsnatie. Vanaf 1617 was ze in het bezit van een rente van 42 gulden per jaar ten laste van haar schoonbroer Justus Damandt op voorwaarde dat deze rente zou overgaan op haar neef Nicolas de Matanca *en cas que ladicte Justa ne se marie pas*. Judoca diende bij haar schoonbroer Justus Damandt rekeningen in voor de tafelkosten van haar andere neef Franciscus de Matanca voor de periode tussen 1618 en 1620.¹⁰⁵

In het jaar 1623, na de genezing van haar zuster Maria de Matanca (zie verder), reisde Judoca naar haar vriendin, gravin de Noyelles, te Brussel. De gravin was diep bedroefd omdat haar kindje ernstig ziek en *van de doctooeren verlaeten was*. Judoca vertelde wat haar zus overkomen was en de gravin beloofde bij genezing van haar zoontje een bedevaart naar de Spermalieabdij te doen. Toen ze opnieuw in Spermalie was, bleek het kind te zijn genezen. *Soo is sij sonder vertouwen met het kint vertrocken naar Brugghe. Hier ghecomen sijnde heeft sij begheert dat het kint sou opclimmen naar het beelt met op de arm eenen mantel, den welcken dat kint moest dragen met den woorden: O Sainte Vierge, je Vous rend grace tres humble de ma guerison miraculeuse et en reconnaissance je Vous offre ce manteau.*¹⁰⁶

104 RAB, Oud Kerkarchief, 478, necrologium van Spermalie; KBB, ms., II 3643: necrologium Annunciaten; CH. VAN RENYNGHE DE VOXVRIE, *art. cit.*, p. 350.

105 RAB, Oud notariaat, 436, f° 257; Rijksarchief Kortrijk (RAK), Stad Kortrijk, Staten van goed, reg 71: Jonghen Bouck, f° 2v.

Op 27 oktober 1628 schreef Judoca in op een erfrente op de impost van de maalterij bestemd voor het graven van het kanaal Gent-Oostende. Op 6 december 1653 werd ze meter bij de doop van haar verre nicht Catherine Maximilienne Reyngoudt, dochter van Robert Reyngoudt en Margaretha de Matanca.¹⁰⁷

Op 14 maart 1654 stelde Judoca haar testament op. Daarin liet ze haar zwarte *laken* mantel aan Anthonette Bultynck, althans indien ze in Anthonettes huis zou overlijden. Aan de minderbroeder en neef Johannes de Matanca schonk ze het *schilderijken met al de beeldekens en relieken* en aan Isabeau van der Heyde het geschilderd portret van haar zusters. Aan “meneer” van Oss gaf ze de stoel waarin het wapen van de familie Cisneros was ingelegd. Aan haar nicht Theresia Reyngoudt liet ze *een silveren lijfrienken met twee hangende ketens tot buerse ende sleutel*. Bovendien schonk ze diverse sommen aan het clarissen- en jezuïetenklooster in Brugge. Haar nicht Josine de Cuellar-Salamanca moest haar testamentuitvoerder worden. Het Sint-Donaas-kapittel werd tenslotte bedacht met een som van 72 ponden om de Matanca-fundatie te ondersteunen.¹⁰⁸

Judoca overleed op de Sint-Jacobsparochie op 30 mei 1654 en werd begraven in het Brugge annunciatenklooster. In augustus 1669 betaalde Josine de Cuellar 72 ponden aan Cornelius Franciscus de le Flye, kanunnik van Sint-Donaas voor de uitvoering van Judoca's testament. Later werd een steen bijgezet in de Matanca-kapel met volgende tekst: *Haec fundatio augmentata est per dominam Judocam filiam Joannis de Matanca ad tres liberas magnas annue denario 24.*¹⁰⁹

106 H. STALPAERT, *Marialegenden van Brugge Mariastad*, Brugge, 1976, p. 81; W. GIRALDO, *1000 jaar mirakels in Vlaanderen*, Brugge, 1995, p. 117.

107 RAB, Oorkonden met blauw nummer, 5590; KBB, ms. 21757 (Marius Voet).

108 RAB, Oorkonden met blauw nummer, 5590; SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, familiearchief Pedraza-Salamanca; “nichte Perase” is Clara de Cuellar, zuster van Josine de Cuellar, gehuwd met een Pedraza.

109 SAB, Parochieregisters Sint-Jacobs; SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, familiearchief Pedraza-Salamanca; J. GAILLIARD, *Inscriptions funéraires et monumentales de la Flandre Occidentale*, Brugge, 1861, p. 220.

Maria de Matanca

Maria werd te Brugge geboren op 2 juli 1576. Ze genoot onderwijs in de abdijschool van Spermalie. Tot het onderricht in dergelijke scholen behoorde ook handwerk. In 1599 vervaardigde ze een benedictievelum met de *arma christi*, de instrumenten van de passie, en het wapen van de familie de Matanca, gemaakt in netwerk en kloskant.¹¹⁰

Maria werd in 1601 moniale bij de cisterciënzerinnen van Spermalie. Abdis op het ogenblik van haar intrede was Françoise de Bejar, geboren te Rouen in 1545 als een onechte dochter van Francisco de Bejar, oom van Maria.¹¹¹

Toen de Spermalieabdij in 1579, tijdens de godsdiensttroebelen, vernield werd, kozen de monialen voor een verblijf in de Brugse binnenstad. De gemeenschap verhuisde naar het Hof van Kaaster aan de Garenmarkt. Ondertussen, in 1580, had Françoise de Bejar een school geopend te Sint-Omaars. De abt van de plaatselijke cisterciënzerabdij Clairmarais installeerde haar in 1584 als abdis van Spermalie. Daartoe had ze, als onechte dochter, pauselijke legitimatiebrieven bekomen. Onder impuls van Françoise verhuisden de zusters naar Sint-Omaars terug naar Brugge (het *refugium* Magerzo in de Ganzenstraat). In 1600 kocht de gemeenschap tenslotte het *refugium* van de Duinenabdij in de Snaggaardstraat. Dit werd mogelijk gemaakt door financiële steun van Maria's vader Juan de Matanca. In de eerste helft van de 17de eeuw werd het Duinenhof omgebouwd tot een nieuwe abdij. Bij haar aftreden als abdis in 1606 probeerde Françoise haar nicht Maria de Matanca te laten benoemen als haar opvolgster. Dit mislukte. Françoise overleed in het Sint-Jansgasthuis in Damme in 1608. Haar lichaam werd begraven in de kapittelzaal van de Spermalieabdij.¹¹²

Vanaf 1619 verbleef Maria verlamd te bed. In een zetel werd ze naar de kerk gedragen met haar hoofd op haar rechter schouder rustend en

110 A.M.L., "Benedictievelum met de instrumenten van de passie", in *Catalogus 800 jaar Spermalie*, Brugge, 1986, p. 317. Het velum wordt nu bewaard in het Brugse Gruuthusemuseum (inventarisnummer 0.6 XIX).

111 J.L. MEULEMEESTER, "Het beeld van Onze-Lieve-Vrouw van Spermalie", in *Catalogus 800 jaar Spermalie*, Brugge, 1986, p. 106; SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, Familiearchief Pedraza-Salamanca; RAB, Oud notariaat, 444, f° 42: hier staat als intrededatum 1602 vermeld.

112 W. GOETGHEBEUR, *Spermalie, één grote familie*, Tielt, 1984; N. GEIRNAERT

de rechter lichaamshelft verlamd. Ze had elke vorm van medicatie stopgezet. Tijdens de misdienst van 2 juli 1623 werd ze plots gekweld door hevige pijnen, en kon ze met de hulp van een medezuster opstaan. Na acht dagen was ze volledig genezen. Op 30 augustus 1623 verzamelde een aartspriester op verzoek van bisschop Denijs Stoffels getuigenissen over deze plotselinge genezing. Na haar genezing werd Maria *portierighe*, en bijgevolg verantwoordelijk voor het ontvangen van de aalmoezen.¹¹³

Op verzoek van de aartshertogin Isabella ging Maria de Matanca in 1626 met enkele andere zusters naar de Onze-Lieve-Vrouw-Munsterabdij in Roermond. Ze dienden er het monastieke leven een nieuwe elan te geven. Een medezuster uit Spermalie, Susanna Pardo, werd er in 1627 als abdis aangesteld. Susanna overleed er in 1642.

In 1630 erfde Maria 300 reales bij het overlijden van haar broer Francisco. Ze werd priorin in Roermond, vervaardigde er *fraeye werken voor de kercke* en overleed er van *een kleynen kortse* op 9 maart 1654. Haar zuster Judoca had geen weet van haar overlijden toen ze Maria nog op 14 maart 1654 in haar testament bedacht met een *cleen tafereelken met deurkens*.¹¹⁴

In 1665 leverde bisschop Robert de Haynin na een kanoniek onderzoek een officieel attest af waarin het bovennatuurlijke karakter van Maria's genezing in 1623 werd aanvaard. Ongetwijfeld kwam deze erkenning op het goede ogenblik; de zusters kampten met geldgebrek voor het afwerken van de nieuwe abdijkerk.¹¹⁵

en L. VANDAMME, "600 jaar abdi, de historische wortels van Spermalie te Brugge", in *Catalogus 800 jaar Spermalie*, Brugge, 1986, p. 48-50.

113 J.L. MEULEMEESTER, *art.cit.*; L. VANDAMME, "Onderzoeksdossier van de mirakuleuze genezing van Maria de Matanca", in *Catalogus 800 jaar Spermalie*, Brugge, 1986, p. 539; E. STRUBBE en L. MILIS, *art.cit.*; de meeste gegevens komen uit P.F. TAISNE, *Onse Lieve Vrouwe van Troost, een oudt mirakuleus beeldt van het vermaert vrouwen-clooster...*, Brugge, 1666; L. VANDAMME, "Huishoudboekje van abdis Francisca de Bejar", in *Catalogus 800 jaar Spermalie*, Brugge, 1986, p. 540.

114 N. GEIRNAERT en L. VANDAMME, *art.cit.* en L. VANDAMME, *art.cit.*; SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, Familiearchief Pedraza-Salamanca.

115 J.L. MEULEMEESTER, *art.cit.*; R. BEAUCOURT DE NOORTVELDE, *Brugge en omstreken*, Gent, 1907; H. STALPAERT, *o.c.*, p. 51; H. STALPAERT, *Brugse devotieprenten van Onze-Lieve-Vrouw*, Sint-Andries-Brugge, 1976, p.191;

Francisco de Matanca

Hij werd geboren tussen 15 september 1578 en 14 mei 1580. Op 5 september 1595 was Francisco getuige toen zijn vader Juan de Matanca volmacht gaf aan Philip Marouckx om op te treden in een juridische kwestie.¹¹⁶

In 1598 betaalde Francisco twee ponden groot bij zijn intrede in de confrérie van Sint-Cecilia in het augustijnenklooster. In 1602 gaf zijn moeder volmacht aan Juan de la Pena om te Brussel Francisco's meerderjarigheid te bekomen. In november 1605 werd hij *resident à l'université en Pont Mosson en Lorraine*. Op 7 december 1605 benoemde bisschop Karel-Filips de Rodoan Francisco, ondertussen priester van het bisdom Brugge, tot kanunnik aan het Sint-Donaaskapittel; hij hield er de dertigste prebende. In 1607 was hij terug in Brugge en verkocht als *clerigo et presbyterio*, samen met zijn broers en zusters, een *juro* van 31.000 maravedis op de zoutrechten van Oud-Castilië.¹¹⁷

De erfgenamen van Ferdinand de Matanca vroegen Francisco in 1607 naar Spanje en Portugal te reizen en gaven hem volmacht om er een *juro* van 531.000 reis te verkopen. Dit was hen vanuit Brugge niet gelukt, omdat het origineel privilege zich bevond bij Gaspar de Villegas in Lissabon. Indien het Francisco lukte de *juro* te verkopen, was de helft van de verkoopsom voor hem. In 1605 hadden dezelfde erfgenamen hierover de Spaanse koning reeds aangeschreven. Ze eisten

I. DE MEYER, *Analectes Médicaux*, Brugge, 1851, p. 193-195; RAB, *Cumulus ecclesiasticus*, 1061; Brugge, Bisschoppelijk Archief, (BAB), Acta van de bisschoppen, B 31, f° 61r-62r. Zou deze erkenning ook een vorm van steun zijn geweest aan de familie de Matanca na het spectaculaire faillissement van Karel Filips in 1664?

116 RAB, Oud notariaat, 430, f° 172: Francisco moet dan wel minderjarig zijn geweest bij het opstellen van de procuratie, maar voor die periode zijn ons geen gelijknamige Matancas bekend.

117 E. COPPIETERS-STOCKHOVE, *art.cit.*; RAB, Oud notariaat, 437, f° 6, 440, f° 194, en 442, f° 167 en 328; F. FOPPENS, *Compendium chronologicum episcoporum Brugensis*, Brugge, 1731: deze auteur stelt dat de benoeming zou zijn gebeurd in 1583; deze datum werd overgenomen door Gailliard (J. GAILLIARD, *Bruges et le Franc*, Brugge, 1857, V, p. 369); BAB, Acta van de bisschoppen, B 6, f° 9v°; RAB, Oorkonden met blauw nummer, 10875. De universiteit van Pont-à-Mousson bij Metz, afhangelende van het bisdom Toul, was gekend als een intellectueel centrum van de contrareformatie.

achterstallige renten sinds 1592 en wezen op de inzet van hun familie voor het koninkrijk: twee neven waren overleden in Spaanse dienst, de ene bij het beleg van Maastricht in 1579, en de andere tijdens de expeditie van de Armada in 1588. Bovendien hadden ze nu een neef in dienst bij de Spaanse infanterie in het tercio van don Ynigo de Borgo. Op 9 augustus 1607 gaf kanunnik Francisco de Matanca volmacht aan zijn broer Jan om zijn zaken in Brugge te behartigen. Vanaf begin 1608 verbleef Francisco te Madrid en op 1 augustus 1608 resideerde hij er aan het Hof.¹¹⁸

Op 30 augustus 1615 stond Francisco zijn prebende in de Sint-Donaaskerk in Brugge af aan Remi Budsin. Door permutatie volgde Francisco in 1617 Budsin op als bedienaar van de eerste kapelanie van de Eerste dienst van de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Brugge.¹¹⁹

Zijn testament liet Francisco opstellen te Madrid op 23 september 1630. Daarin stipuleerde hij dat hij wilde begraven worden in het klooster van Corpus Christi. Aan dat klooster schonk hij een schilderij met zijn afbeelding. Francisco stond nog 1836 reales in het krijt bij Gerard Vieri, *pintor flamenco en Anberes*, voor het maken van 8 schilderijen. Uit Francisco's testament blijkt dat hij in verschillende zaken was tussengekomen ten gunste van zijn verre neef Silvester de Matanca, zowel voor Silvesters benoeming als schepen van het Brugse Vrije als voor het bekomen van diens brieven van ridderschap. Francisco's vertrouwensman Pedro del Hoyo Maeda kreeg 1500 reales voor *que me a prestado en deferentes partidas en mis enfermedades*. Uit zijn testament bleek dat Francisco in het bezit was van de kapelanie van de gravin van Villa Alonso en dat een kanunnik in Segovia en de bisschop van Caleora hem een jaargeld betaalden. Hij zou ook kanunnik te Zaragoza zijn geweest. Een zekere Jacques de Beste moest hem nog 456 reales voor tussenkomen in een project voor het graven van een kanaal tussen Madrid en Camino del Pardo. Francisco schonk diverse sommen aan zijn neven, kinderen van zijn broer Johannes. Universeel erfgenaam was zijn zuster Josina de Matanca te Brugge. Volgens het

118 RAB, Oud notariaat, 388; 440, f° 134; 441, f° 102; 442, f° 309; 443, f° 2 en 236; 447.

119 BAB, Acta van de bisschoppen, B 10, f° 36 r°, en Acta van het kapittel van Sint-Donaas, A 67, 30 september 1615; G.F. TANGHE, *Panorama van de bekende kerkdienaars van Onze-Lieve-Vrouw te Brugge*, Brugge, 1864.

necrologium van de Brugse annunciaten overleed Francisco op 1 oktober 1630.¹²⁰

Catharina de Matanca

Catharina werd geboren op 24 februari 1581 en werd meerderjarig verklaard op 18 december 1601. Catharina trad in het annunciatenklooster te Brugge in op 26 januari 1602.¹²¹

Op 7 september 1603 werd ten voordele van Catharina een lijfrente van 10 pond gecreëerd door haar moeder Catharina de Astudillo. Daarenboven verkreeg ze van haar moeder een rente van 50 gulden, afkomstig uit de erfenis van Adrienne de Salinas. Catharina kreeg daar bovenop haar erfdeel op 31 oktober 1603. In 1630 erfde ze 300 reales bij het overlijden van haar broer Francisco. In 1654 kreeg ze, tot aan haar overlijden, maandelijks een patacon uit de erfenis van haar zus Judoca. Dit diende om in haar onderhoud te voorzien. Bovendien had Judoca een som opzij gelegd om na Catharina's overlijden dertig gedenkmissen op te dragen. Catharina overleed op 1 mei 1655, na 53 jaar kloosterleven.¹²²

Anna de Matanca

Anna werd geboren in de eerste helft van 1583 en werd meerderjarig verklaard op 10 februari 1602. Kort daarop, op 31 februari 1603, gaf ze te kennen in het annunciatenklooster in Brugge te wil-

120 Jacques de Beste was ingenieur en landmeter. "Vieri" is Geraard Weri, geboren te Antwerpen op 5 juli 1605 en er overleden in 1644. Hij was leerling van Rubens en werd toegelaten als schilder in 1629. De beschreven schilderijen waren: een Mozes als kind, de Zondaars, Diogenes, Hercules, Sint-Jan en de Heilige Maria. Zie verder: SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, familiearchief Pedraza-Salamanca; L. VANDAMME, *art.cit.*; KBB, ms. II 3643, necrologium Annunciaten.

121 RAB, Oud notariaat, 437, f° 153 en 442, f°326; RAB, Oud Kerkarchief, 277.

122 SAB, Registers van de Zestendelen, Sint-Niklaaszestendeel, f° 178; RAB, Oorkonden met blauw nummer, 5902. Adrienne de Salinas was dochter van Christophe de Salinas, en was eerst gehuwd met Filips van den Heede en later met Joost van Vlamyncpoorte, schepen van Brugge in 1545 en gestorven te Brugge in 1570. Hij was een broer van Catharina van Vlamyncpoorte (+1540), gehuwd met Jan Pardo (+1549),

len intreden. Ze werd er geprofest op 25 april 1603 en kreeg van haar familie haar erfdeel op 17 oktober 1607. Anna overleed op 25 april 1628, dag op dag 25 jaar na haar professie.¹²³

De derde generatie in een overgangstijd: Juan fs. Juan (ca. 1573-1623) en Filips Silvester fs. Ferdinand (1580/81-1638)

Juan de Mutanca en zijn kinderen

Juan werd geboren in of kort na 1573; zijn meter Maria Pardo maakte immers vanaf dat jaar deel uit van de familie door haar huwelijk met Ferdinand de Matanca. Juan kreeg van Maria Pardo na haar overlijden in 1597 een som geld om een juweel te laten maken *thaerder memorie*.¹²⁴

In 1597 kreeg hij van zijn vader volmacht om enkele handelstransacties uit te voeren. In dat jaar verhandelde hij onder meer *quinze barilles de cochinille*. In 1598 gaf hij volmacht aan Antonio Gallo Salamanca te Antwerpen om er Octavio Spinola en Doria Grimaldi te vervolgen omdat ze weigerden 1.500 ducaten te betalen. Hiervoor bestonden nochtans wisselbrieven op naam van Sinibaldi Fresco te Madrid en Gianbatista Justiniano te Sevilla. In 1598 werd Juan lid van de confrérie van Sint-Cecilia en Sint-Barbara in het Brugse augustijnenklooster.¹²⁵

In 1598 kreeg hij volmacht om zijn vader te vervangen in Brussel als executeur-testamentair van Francisco de Soria. Eens in Brussel gaf hij die functie door aan Melchior d'Espinosa. Nog in hetzelfde jaar schreef hij wisselbrieven uit voor Diego en Alonso de Sanbitores in Burgos. Op 7 februari 1600 volgde Juan zijn vader op aan het hoofd van de handelscompagnie en deed onder andere zaken met handelaars uit Rouen. Juan charterde zo vier schepen in Dieppe en Rouen om 150 balen *Sevilsche*

zoon van Silvester Pardo-Lopez. Catharina's vader, Gillis van Vlamyncpoorte, was heer van Frémicourt, een heerlijkheid die later overging naar de Pardo's; RAB, Oud notariaat, 444, f° 325; SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, familiearchief Pedraza-Salamanca; KBB, ms. II, 3643: necrologium Annunciaten.

123 RAB, Oud notariaat, 444, f° 325; KBB, ms. II 3643, necrologium Annunciaten.

124 SAB, Staten van goed, 2de reeks, 15415.

125 RAB, Oud notariaat, 432, f° 38 en 184, en 433, f° 92; E. COPPIETERS-STOCKHOVE, *art.cit.* Cochinilla is een rode verfstof.

wolle op te halen in de haven van San Lucar in Andalouzië. Hij gaf in 1601 volmacht aan Pieter Houcke uit Amsterdam om een lading lijnwaad na te trekken die Juan via een Rotterdams schip naar Bayonne verstuurd had en nooit ter bestemming was gekomen. In dat jaar dreef hij handel met Alonso Dias Aguilar in Madrid en met Alonso de Sambitores in Burgos. Hij exporteerde onder andere *sargos* van Ieper en Rijsel, *lenseria* van Kortrijk, en *liensos* van Gent naar Sevilla. Ten onrechte werd evenwel beslag gelegd op deze goederen *por orden de su Maj. se anembarjas muchos mercaderios tocantes a les rebelles y enemijos de su dicto Maj.* Juan moest volmacht geven aan Pedro Cereso-Pardo te Sevilla om de situatie recht te zetten. In Sevilla was Adolf Breydel Juan's agent. Eveneens in 1602 kreeg Juan volmacht van Diego Pardo-Cisneros uit Rijsel om geld te recupereren van de verkoop van linnen in Fresne, Belle en Armentiers. Van de schepenen van Calais verkreeg Juan een bewijs dat hij Rijsels lijnwaad via de haven van Calais had verstuurd naar Fernando Peralta te Sevilla.¹²⁶

Op 13 december 1603 trouwde Juan de Matanca te Kortrijk met Magdalena Diana Damandt, dochter van Franciscus Damandt en Louise de Siclers, die in 1574 in Gent waren gehuwd. Franciscus was de toenmalige hoogbaljuw van Kortrijk en wapenheraut van de Orde van het Gulden Vlies. In die hoedanigheid ondertekende hij akten of brieven niet met zijn naam, maar wel met *Toison d'Or*. Hij was verwant met Viglius van Aytta en met de families Triest en Turn und Tassis.¹²⁷

Juan kocht in 1605 het goed *Bloemendale* te Sint-Andries. Dit allodiaal goed bestond uit *een huys van playsance met appendenten ende dependenten met neerhof, huizingen, schuur, stallen en andere edifiçiën, groot 39 gemeten, gelegen in het ambacht van Straten*.¹²⁸

In juni 1606 besteedde de Bogardenschool voor zes jaar een kind bij Juan. In 1608 en in 1609 was hij te Brugge opnieuw de gevolmachtig-

126 RAB, Oud notariaat, 433, f° 119 en 160; 435, f° 36 en 234; 436, f° 8 en 93; 444, f° 425. Diego Pardo Cisneros was koopman te Rijsel; Pedro Cereso-Pardo was een zoon van Pedro Cereso en Maria Pardo.

127 RAK, Familiearchief van der Gracht d'Eeghem, 67 en 68; Ch. MUSSELY, *Inventaire des archives de la ville de Courtrai*, Kortrijk, 1858, II, p. 174. Inzake de familie Damandt, zie F. DE RYCKMAN DE BETZ en F. DE JONGHE D'ARDOYE, "Armorial et biographies des chanceliers de Brabant", in *Recueil des Tablettes de Brabant*, Hombeck, 1957.

128 SAB, Staten van goed, 2de reeks, 8167 (staat van Jan Baptist de Villegas); RAB, Oud notariaat, 440, f° 166, en 441, f° 43; H. SOLY, *arr.cit.*

de voor Diego Pardo-Cisneros. Maria Yanez, weduwe van Juan de la Pena, verklaarde in 1609 dat Juan nog 1.000 gulden schuldig was aan haar zoon Juan Castro de la Pena, administrateur van de goederen van Ambrosio de Cisneros.¹²⁹

Juan werd ook enkele malen *deputado* en in 1599 en 1601 consul van de Spaanse handelsnatie. Hij begeleidde op 3 januari 1611 Guillaume Michiels, de Brugse stadspensionaris, naar Brussel om er te onderhandelen over de rechtspositie van de Spaanse deze natie. Aan de orde was het behoud van de wolstapel te Brugge tegen een verzoek van Rijkselse handelaars in. Hij kreeg daarvoor naderhand van de stad Brugge een zilveren schotel waarin de wapens van de stad waren gegraveerd. Op 10 november 1612 verkocht Juan de *Palinczate*. Blijkbaar had hij financiële moeilijkheden want in november 1613 werd er beslag gelegd op zijn deel van de huizen in de Naaldenstraat omwille van enkele niet betaalde renten.¹³⁰ Volgens het necrologium van het annunciatenklooster in Brugge was hij kort tevoren, op 27 oktober 1613, overleden. Postuum werd van hem nog een kind gedoopt te Kortrijk, namelijk Silvester op 15 januari 1614.¹³¹

Magdalena Diana Damandt besloot zich terug te trekken in de Spermalieabdij in Brugge, waar haar schoonzuster Maria religieuze was. In deze abdij regelde ze op 7 februari 1618 met notaris Remi Rommel de verdeling met haar kinderen. Op dat ogenblik was Diana's bruidschat aan het klooster nog niet geregeld: *et comme le cloistre de Spermaille en Bruges n'est encore satisfait de la rente de 800 florins donnez et promis par la mère de la comparante*.¹³²

In 1621 werd Juans wezerijakte opgesteld voor de schepenen van stad Kortrijk. Juste Damandt, broer van Magdalena Diana Damandt, trad op als voogd. Alle wezen kregen een som van 750 pond. Verder kwamen de wezen diverse gronden toe, onder andere de hofstede *Ten*

129 L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire diplomatique des archives de l'ancienne école Bogarde à Bruges*, Brugge, 1899, p. 1127; RAB, Oud notariaat, 444, f° 283.

130 SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, Libro de ayuntamientos generales (1595-1608); H. CASADA ALONSO, *art.cit.*; L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Cartulaire de l'ancien consulat d'Espagne*, Brugge, 1902, p. 572; L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutumes de la Prévôté de Bruges*, Brussel, 1887, p. 94; RAB, Oud notariaat, 447; SAB, Registers van zestendelen, Sint-Niklaas, f° 168.

131 KBB, ms. II 3643: necrologium Annunciaten; RAK, Parochieregisters Kortrijk.

132 RAK, Stad Kortrijk, Staten van goed, reg 71: Jonghen Bouck, f° 2v°; RAB, Oud notariaat, 390.

Camerspitte in Hulste, met een oppervlakte van 7 bunder en een geschatte waarde van 4.515 gulden. Verder waren er nog gronden in Bazel, Steenhuize en Hove bij Edingen, telkens komend van de zijde van de Damandts en de Siclers. Van de zijde van Juan de Matanca werd enkel de opbrengst van verkoop van lijnwaad vermeld: een povere 33 gulden.¹³³

Magdalena Diana Damandt overleed volgens het necrologium van de Spermalicabdij op 1 april; het jaar is niet bekend.¹³⁴

Uit de wezerijakte van Juan kunnen we afleiden dat er in 1620 vier zonen in leven waren.

Nicolas Carolus de Matanca

Nicolas werd geboren omstreeks 1605. Als eerstgeborene had hij recht op de inkomsten van het goed *Ten Camerspitte* in Hulste. Na het overlijden van zijn vader werd er door zijn moeder een onkostennota ingebracht voor twee jaar tafelkosten van Nicolas, tot halfweg 1618.¹³⁵

Nicolas verbleef op latere leeftijd in Spanje in de omgeving van zijn oom, kanunnik Francisco de Matanca. In Francisco's testament uit 1630 werd Nicolas goed bedeed: hij kreeg niet alleen 200 dukaten *por lo bien que mi a asistido*, maar ook de achterstallige renten op een *juro* van 30.000 maravedis en het achterstallig loon dat Peter Guns en andere Vlamingen Francisco schuldig waren voor raadgevend werk in verband met het graven van een kanaal van Sevilla naar Cordoba. Bovendien kreeg Nicolas al de roerende goederen van zijn oom. Hij is waarschijnlijk overleden vóór 1654, vermits hij niet meer wordt vermeld in het testament van zijn tante Judoca.¹³⁶

133 Juste Damandt, heer van Nazareth en heer van Diestvelt (bij Hulste), hoogbaljuw van de stad en kasselrij Kortrijk; RAK, Stad Kortrijk, Weeskamer, reg. 71, f° 2v°.

134 RAB, Oud Kerkarchief, 478, necrologium van Spermalie.

135 RAK, Stad Kortrijk, Staten van goed, reg. 71, f° 2v°.

136 SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, familiearchief Pedraza-Salamanca. Een zekere Pierre Goins wordt vermeld bij M. VAN DURME, *o.c.*

Franciscus de Matanca

Franciscus werd geboren rond 1607. Na het overlijden van zijn vader waren er voor Franciscus tafelkosten bij zijn moeder tot halfweg 1618 en bij Judoca de Matanca tot halfweg 1620.

In 1630 werd hij vermeld als *soldado*. Hij verbleef vermoedelijk in de Nederlanden en had kosten voor een wapenuitrusting als *cavalero*. Hij werd door Juans broer Francisco in 1630 bedeed met 50 dukaten. Dezelfde Francisco vroeg in zijn testament, opgesteld in 1630, dat Silvester de Matanca, heer van Tillegem, aan Franciscus 400 reales zou betalen als vergoeding voor de interventies die hij, kanunnik Francisco de Matanca, ten gunste van Silvester had gedaan. Franciscus wordt niet meer vermeld in 1654.¹³⁷

Johannes de Matanca

Johannes werd geboren in 1609. Na het overlijden van zijn vader verbleef hij twee jaar, tot halfweg 1617, bij zijn tante, *vrouwe van Bettencourt*. Nadien verbleef hij tot halfweg 1620 bij *vrouwe van Groenyngh*e en waren er tafelkosten te Manicourt.¹³⁸

Johannes trad op 21 februari 1627 bij de kapucijnen in en werd geprofest op 22 februari 1628. Zijn kloosternaam was Donatianus van Brugge. Johannes' oom Franciscus de Astudillo was provinciaal van de minderbroedersorde in Vlaanderen geweest en zijn grootvader Franciscus Damandt had in 1611 de eerste steen gelegd van de Kortrijkse kapucijnenkerk.

Op 15 april 1631 werd Johannes tot subdiaken gewijd in Brussel; op 18 september 1632 tot diaken, op 17 december 1633 tot priester.

137 RAK, Stad Kortrijk, Staten van goed, reg. 71; SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, familiearchief Pedraza-Salamanca.

138 RAK, Stad Kortrijk, Staten van goed, reg. 71. Met "Mevrouwe van Groeninghe" wordt de abdis van de cisterciënzerinnenabdij Groeninge in Kortrijk bedoeld. Een medezuster was Florence de Crombrugge, zuster van Jean de Crombrugge, gehuwd met Louise Damandt, zuster van Magdalena Damandt: zie F. VAN DE PUTTE, *Speculum Beatæ Mariæ Virginis ou Chronique et Cartulaire de l'abbaye de Groeninghe à Courtrai*, Brugge, 1872.

In 1638 schreven geneesheren hem een waterkuur voor. Uit schrik dat de paters in Spa omgang zouden hebben met vrouwen of zouden gokken, kregen ze de kuur in hun klooster. Hoogstens kon een tijdelijk verblijf in de kloosters van Sint-Truiden of Hasselt worden toegestaan voor de duur van de kuur.

Vanaf 1640 behoorde hij tot de jurisdictie Gent en van 1645 tot 1648 verbleef hij in het klooster te Kortrijk. Kapucijnen dienden op gezette tijden van klooster te veranderen om zakelijke belangen of relationele banden met de lokale bevolking geen kans te geven.

Vanaf 1651 viel Johannes onder de jurisdictie Brugge. Hij verbleef vanaf dan in het klooster van Oostende en werd er in 1654 tot *discreet* gekozen. In die functie oefende hij, samen met de gardiaan van het klooster, stemrecht uit op het provinciaal kapittel van de orde. Door het *definitorium* van de orde werd hij in 1654 aangesteld tot gardiaan (of overste) van het klooster van Oostende; hij bleef aan het hoofd van het klooster tot 1657. Van zijn tante Judoca erfde hij in 1654 het schilderij met *al de beeldekens en reliquien*. Een *Donatiaan van Brugge* was gardiaan van het klooster van Sint-Truiden van 1657 tot 1660.

Van 1663 tot 1664 was Johannes vicaris (of plaatsvervanger van de gardiaan) in het klooster van Kortrijk; van 1665 tot 1668 gardiaan in het klooster van Ieper. Hij verbleef opnieuw in Kortrijk van 1668 tot 1669. Op 9 april 1675 overleed hij in het klooster te Brugge. Dat hij zijn laatste jaren mocht doorbrengen in het klooster van zijn geboortestad was een uitzonderlijke gunst vanwege zijn orde.¹³⁹

Carolus Philippus de Matanca

Hij werd gedoopt in de Sint-Donaaskerk op 9 augustus 1612. Zijn peter was Karel Filips de Rodoan, bisschop van Brugge. Hij overleed vóór 7 februari 1618.¹⁴⁰

139 SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, Familiearchief Pedraza-Salamanca; J. RAES (Pater Hildebrand), *o.c.*

140 SAB, Parochieregisters Brugge. François Damandt, grootvader van de dopeling, was getuige tijdens het informatieronde die in oktober 1598 de benoeming voorafging van Karel Filips de Rodoan tot bisschop van Middelburg. Beide mannen hadden elkaar 25 jaar vroeger leren kennen te Gent (M. CLOET, *o.c.*).

Silvester de Matanca

Hij werd gedoopt te Kortrijk op 15 januari 1614. In 1630 werd hij in het testament van zijn oom Francisco bedacht met een som van 50 dukaten.

Op 22 december 1653 verbleef hij in Milaan, dat toen Spaans bezit was. Hij ondertekende een procuratie waarin hij volmacht gaf aan zijn neef Ghyselbrecht François de Crombrugge de Loorynghe om in zijn naam op te treden als universeel erfgenaam van zijn tante Josina de Matanca, overleden te Brugge op 30 mei 1654. Enkele maanden later, op 12 oktober 1654, kwam Gilbert van Crombrugge een koffer ophalen bij de uitvoerder van het testament, Josine de Cuellar. De inhoud ervan bestond uit gouden en zilveren munten met een waarde van 124 pond, enkele zilveren lepels en vorken, en verder fluwijnen, servetten en *ammelaeckens*.¹⁴¹

(Filips-) Silvester de Matanca en zijn kinderen

Silvester, geboren tussen 7 augustus 1580 en 8 februari 1581, werd op 23 december 1602 meerderjarig verklaard. De heerlijkheid Tillegem, en Edewalle, Ten Walle, Herzele en talrijke andere kleinere lenen werden in 1597 op zijn naam verheven na het overlijden van zijn broer Johannes.

In 1606 werd Silvester een eerste maal vermeld in de verslagen van de Spaanse handelsnatie: op 21 februari van dat jaar werd hij verkozen tot *deputado* samen met zijn neef Juan de Matanca-Astudillo. In 1614 was Silvester in Kortrijk peter bij de doop van zijn neef Silvester, de postuum geboren zoon van Juan de Matanca-Astudillo.¹⁴²

141 RAK, Parochieregisters Kortrijk; RAB, Oorkonden met blauw nummer, 5590; SAB, Archief van de Spaanse handelsnatie, Familiearchief Pedraza-Salamanca en Familiearchief Salamanca. Gyselbrecht van Crombrugge, geboren in 1618 als zoon van Jean de Crombrugge en Louise Damandt (zuster van Magdalena Damandt), trouwde in 1644 met Maria del Rio, overleed in 1675 en werd begraven te Kortrijk. Hij was hoogpointer van de kasselrij Kortrijk.

142 RAB, Oud notariaat 439, f° 215; 446, f° 203 (dd. 24 oktober 1611): hier zou Silvester op dat ogenblik 47 jaar oud zijn; SAB, Archief van de Spaanse Handelsnatie, Libro de ayuntamientos generales, 1595-1608, f° 49; SAK, Parochieregisters Kortrijk.

Op 16 maart 1615 verzocht Silvester de schepenen van de stad Brugge om te mogen vervreemden *van sijne civilitteyt* en enkele dagen later werd hij vrijlaat in Snellegem. Hij wenste in de stad Brugge wel zijn privileges te behouden: vrijdom van stadslasten, van wacht en van logement. Hoe langer hoe meer Brugse koopliedenfamilies opteerden voor een renteniersbestaan. Via huwelijken haalden ze de banden met de gevestigde patriciërsfamilies aan en ambiëerden ze schepenenambten. Hun streven naar verheffing in de adelstand was in de Spaanse Nederlanden ook niet verenigbaar met verdere activiteiten als handelaar.¹⁴³

Op 23 mei 1615 trouwde Silvester met Isabella de Rodoan, dochter van Filips, heer van Beerlegem (Munkzwalm) en oud-burgemeester van Brussel. Filips was een zoon van Louis, heer van Doncour en Beerlegem en hotelmeester van Anne de Lorraine. Isabella's moeder was Maximilienne de Bourgogne, achterkleindochter van Jean de Bourgogne, bastaardzoon van de hertog van Bourgondië Jan zonder Vrees, en Agnes de Croÿ. Isabella's oom, Karel Filips de Rodoan, was bisschop van Brugge. Isabella bracht diverse stukken grond in, onder andere 30 bunder te Kestergat en 5 bunder te Gaasbeek. Het huwelijkscontract werd te Brugge opgesteld op 16 november 1614. Als getuige was Antoine Triest aanwezig, Isabella's *heerrooms broeder*. Op dezelfde dag had Isabelle de Rodoan procuratie gegeven om te kunnen vervreemden van het poorterschap te Gent. In 1618 gaf het koppel volmacht om een achtste deel van een hofstede te Melle te verkopen. Deze hofstede hadden ze geërfd van Karel Filips de Rodoan in 1616. Silvester had zich, samen met de heer van Bysen, borg gesteld voor het uitvoeren van het testament van Karel Filips de Rodoan. De afhandeling duurde hem te lang en hij verklaarde *vande zelve zijne bortocht gheerne ontslaghen* te worden.¹⁴⁴

143 SAB, Archief van de Spaanse Handelsnaties, diverse; L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutumes du Bourg de Bruges*, Brussel, 1883; RAB, Brugse Vrije, reg. 16619, f° 188: hier wordt als datum 23 mei 1615 opgegeven.

144 Huwelijksdatum met verwijzing naar de gegevens van Van Coppenolle bij K. SLABINCK en G. FRANCHOO, "De Wagenmakerij", in *Brugs Ommeland*, 12 (1972), p. 121; J. DE AZEVEDO *Généalogie de la famille Vander Noot*, geeft als huwelijksdatum het jaar 1614 op, mogelijk gebaseerd op het huwelijkscontract. X. DE GHELLINCK VAERNEWIJCK, "Familles originaires de France fixées dans nos provinces: les de Rodoan", in *Le Parchemin*, 1981 en M. CLOET, o.c. A. DE SCHREVEL, *Geschiedkundige schets van Edewalle*, Klerken, 1971: Filips de Matanca, "burgemeester van Brussel in 1590" wordt hier verward met Filips de

In 1617 werd Silvester schepen van het Brugse Vrije voor het Westkwartier, functie die hij behield tot aan zijn overlijden. Bovendien werd hij verkozen tot burgemeester van het Westkwartier in de jaren 1623-1624, 1626-1627, 1629-1631 en 1634-1636. Van 18 december 1617 tot 23 januari 1618 verbleef hij te Gent om er als schepen deel te nemen aan gesprekken over de privileges van het Brugse Vrije. Van 23 september tot 23 oktober 1619 was hij te Brussel om over dezelfde zaak te onderhandelen.¹⁴⁵ In 1634, een jaar dat in Brugge bekend stond als het heksenjaar, heeft hij als schepen de ondervraging en het verdere proces van de 70-jarige heks Barbele De Cock van dichtbij gevolgd. In die jaren was men blijkbaar bevreesd voor beheksing: in 1627 had de Brugse bisschop toelating gegeven aan de prior van de Augustijnen om het huis van de heer van Tillegem te exorciseren.¹⁴⁶

In 1623 bekam hij open brieven van ridderschap. Deze werden uitgeschreven door koning Filips IV te Madrid op 10 april 1623 op voordracht van aartshertogin Isabella. In de motivatie werd gesteld dat Silvester afstamde van *parents nobles de la maison de Matanca en notre royaume de Castille*, dat familieleden hoge ambten hadden bekleed, dat zijn vader weerstand had geboden aan de calvinisten en dat zijn vader en grootvader adellijke allianties hadden aangegaan. Zijn neef Francisco de Matanca, kanunnik in Madrid, speelde een belangrijke rol in het bekomen van deze brieven van ridderschap.¹⁴⁷

Rodoan; G. SIRJEAN, *Encyclopédie généalogique des maisons souverains du monde, 2e partie, Branches cadettes*, IX en X, 1964-1965. RAB, Oud notariaat, 390, en BAB, B 253; Karel Filips de Rodoan; de heer van Biese is Jan Baptist de Rodoan, broer van Karel Filips de Rodoan.

145 RAB, Brugse Vrije, reg. 631; SAB, Private oorkonden, 2de reeks, 661, 688, 189 en 762; L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutumes du Franc de Bruges*, Brussel, 1879, deel 1, p. 382 en 388.

146 Barbele de Cock woonde in Slijpe. Ze hield zich bezig met *meesteren* en was gevraagd om bloedzuigers te zetten bij een vrouw uit de omgeving. Die bloedlating was voorgeschreven geweest door een dokter. De behandelde vrouw was evenwel kort daarop ziek geworden en ze vertelde rond dat Barbele haar betoverd had. Dit, samen met nog enkele andere feiten, was voldoende om haar te veroordelen *mette viere alvooren ghewoelt sijnde*. Zie G. VAN DE PITTE, "Van Heksen en de boze vijand", in *Rond de Poldertorens*, 26 (1984), p. 51 (ghewoelt = gewurgd); BAB, Acta van de bisschoppen, B 14, f° 25; W. GIRALDO, *o.c.*

147 RAG, Raad van Vlaanderen, 11783; J. LE ROUX, *Recueil de la noblesse de Bourgogne, Limbourg, Luxembourg,...*, Rijsel, 1715; J. DE VEGIANO, *Nobiliaire des Pays-Bas et du comté de Bourgogne*, Leuven, 1760; E. D'HANE-STEENHUYSE,

In de volgende jaren hield Silvester zich bezig met zakelijke transacties. In 1625 vestigde hij een rente van 2 ponden op het huis *Hof van Gistel* ten voordele van het Sint-Claraklooster en kocht hij één negende van het huis *Het Ey* van de gebroeders van Oss. In 1634 verpachtte hij de molen van Tillegem voor zes jaar aan Joos Dheeschere.¹⁴⁸ Silvester de Matanca en Isabelle de Rodoan schonken aan de kerk van Sint-Michiels een preekstoel waarin de 16 kwartieren van beide families verwerkt waren. Silvester verkocht het huis *Het Ey* op 15 september 1636.¹⁴⁹

Silvester overleed op 28 augustus 1638 en Isabella de Rodoan op 17 december 1638. Zij schonk ondermeer honderd gulden aan de ongeschoeide karmelieten in Brugge voor het maken van een Mariabeeld. Jan de Croeser, gehuwd met Isabella's zuster Catherine de Rodoan, werd voogd over de kinderen. Silvesters zuster Clara regelde het sterfhuis en bracht een afzonderlijke staat in met de tafelenkosten van Silvesters kinderen. Bovendien bracht Clara een rekening in voor het schilderen van het wapen door Louis De Vriendt.¹⁵⁰

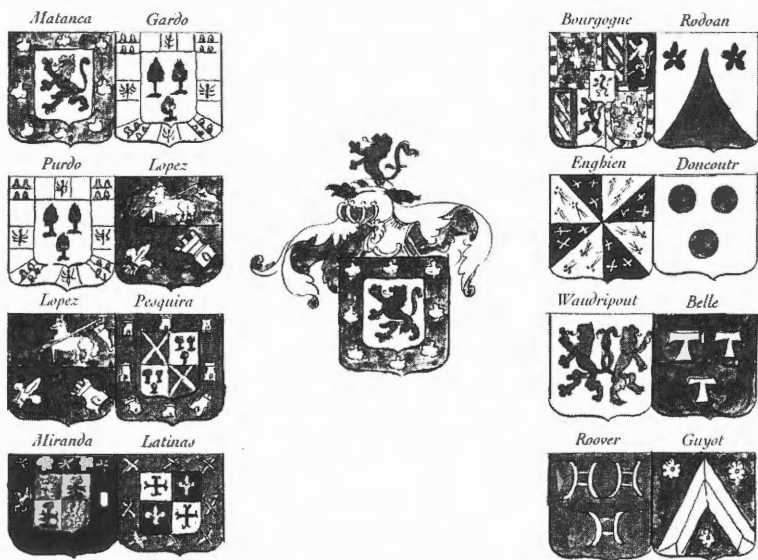
Er waren vijf kinderen.

Liste de la noblesse titrée avant 1793, Brussel, 1873; W. STEVENS, *Analytische inventaris van het Familiefonds de Thibault de Boesinghe*, Knesselare, 1991, III, p. 123; E. VANDEN BUSSCHE, "Réminiscences à propos des récents procès de noblesse", in *La Flandre*, 16 (1885), p. 91; SAB, Archief van de Spaanse Handelsnatie, Familiearchief, Pedraza-Salamanca.

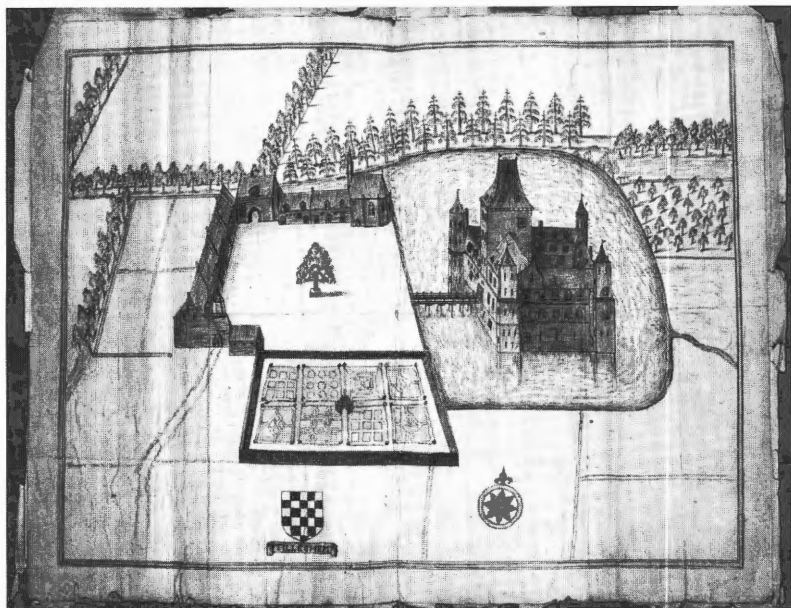
148 SAB, Registers van de zestendelen, Sint-Niklaas, f° 178; G. FRANCHOO, *Het Keizer- en Koninklijk Guild van St.-Sebastiaan te St.-Michiels*, St.-Andries, 1964, p. 107.

149 A. MERGHELYNCK, *Épitaphes nobles et patriciennes des églises de St.-André, Oostcamp, Beernem et St.-Georges près de Bruges*, Brugge, 1878 : deze kwartieren kloppen niet volledig waarbij de familie de Poix om een onbekende reden werd vervangen door Doncourt; W. EECKEMAN, *Graf- en gedenkschriften St.-Michiels te Brugge-St.-Michiels*, Brugge, 1983; SAB, Registers van de zestendelen, Sint-Niklaas, f° 178.

150 RAB, Brugse Vrije, Registers, 631 en 16847; RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 1ste reeks, 19001. Jan de Croeser, geboren 8 sep 1582 was heer van Audincthun, Denebreucq en Requelingien en deed als kavaleriekapitein mee aan het Beleg van Oostende. Hij werd ridder in 1626 en overleed in 1650. Hij trouwde met Catharina de Rodoan (huwelijkscontract te Brussel op 20 december 1612).

16 kwartieren van Silvester de Matanca en Isabella de Rodoan, op de preekstoel in de parochiekerk van Sint-Michiels (Brugge, Openbare Bibliotheek, ms. 449 IV, p. 161)

Tillegem: kasteel en neerhof, ca. 1641 (Brugge, Rijksarchief)

Karel Filips de Matanca (1616-vóór februari 1669)

Over deze oudste zoon wordt verder gehandeld.

Margaretha Isabella de Matanca

Margaretha werd gedoopt in de Brugse Sint-Donaaskerk op 23 maart 1621. Haar meter was *domina de Ouweghem*. Na het overlijden van haar ouders verbleef ze bij haar tante Clara, van 6 maart 1639 tot oktober 1640.¹⁵¹

Margaretha was nog minderjarig toen ze op 9 oktober 1640 trouwde met haar schoonbroer Robert Reyngoudt, broer van Helena, echtgenote van Margaretha's broer Karel Filips de Matanca. Robert was kapitein in het Spaans leger en was zo misschien een vroegere strijdmakker geweest van Karel Filips. Alleszins was Margaretha Isabella zwanger voor het aangaan van het huwelijk en het koppel deed er alles aan om niet te moeten trouwen na het klassiek afroepen van de drie bannen *omme teviteren de apparente opspraecke ende andere inconvenienten*. Tussen 1 en 9 oktober 1640 was het dan ook een komen en gaan naar het bisdom om de noodzakelijke dispensatie te bekomen. Toen ze op 9 oktober 1640 de toelating hadden bekomen, trouwden ze nog dezelfde dag in de Brugse Sint-Jacobskerk. Van de zijde van de familie Matanca waren geen getuigen aanwezig. Robert Reyngoudt vervreemde van zijn keurbroederschap van Sint-Winoksbergen op 20 december 1640 en hij werd Snellegemlaat op 9 februari 1641.¹⁵²

151 SAB, Parochieregisters Brugge. "Domina de Ouweghem" was waarschijnlijk lid van de familie Triest. Antoon Triest was geboren te Ouwegem (bij Oudenaarde) in 1576; "domina de Ouweghem" zou Marguerite de Malegheer kunnen geweest zijn, gehuwd met Nicolas Triest, broer van Anthonius Triest. Bij het opstellen van het huwelijkscontract tussen Silvester de Matanca en Isabelle de Rodoan was Anthonius Triest getuige voor Isabella en werd er omschreven als "haar heerooms broeder". De juiste familierelatie(?) hebben we niet kunnen achterhalen. RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 1ste reeks, 19001.

152 SAB, Parochieregisters Brugge. F. VAN DYCKE, *o.c.*, noemt hem Albert Reyngoudt. BAB, Acta van de bisschoppen, B 21, 1 oktober 1640- 9 oktober 1640; RAB, Brugse Vrije, reg. 16622, f° 52v.

Het koppel kreeg zeven kinderen tussen 1640 en 1663. Ze woon- den in het *Hof van Gistel* in de Naaldenstraat. Robert was ondertussen beleend met het leen van 4 gemeten *Het Walleken* in Sint-Kruis. Het gezin was ook nog in het bezit van twee hofsteden in Lichtervelde en Koekelare *bij vercavelinghe jegghens enighe renten op de stad van Duynkercken*. Toch hadden ze het niet te breed want ze moesten hypo- theken leggen op hun bezittingen. In de jaren 1644 tot 1647 werd verschillende keren beslag gelegd op het *Hof van Gistel*, en ook om- streeks 1665 konden enkele renten niet meer worden betaald.¹⁵³

Robert overleed op 22 mei 1668 en de begrafenisplechtigheid vond plaats in de Sint-Gilliskerk. Hij werd begraven in de kerk van de ongeschoeide karmelietessen, waar zijn schoonzus Philipotte religieu- ze was geweest.¹⁵⁴

Margaretha kreeg na het overlijden van haar zus Ferdinande bij de *uytgrootinghe* van het sterfhuis op 14 september 1669 diverse stukken grond in het Kestergatveld in Henegouwen (afkomstig van haar moeder Isabelle de Rodoan). Aan dit sterf huis zaten heel wat schulden vast zodat ze niet kon *proffycteren* van deze gronden en zelfs *supporteren de kosten van een expres voyage om alles met de crediteuren te adjusteren*. Ze erfde van haar zuster ook nog een stuk grond in Dudzele, en even vlug werd ook hierop beslag gelegd.

Na het overlijden van Maximiliaan van Oss in 1671 erfde ze enkele stukken grond in het Land van Waas en ook verschillende renten, o.a. op de Impost van Vlaanderen, op de maalterij in het Kwartier van Gent, op de Berg van Barmhartigheid in Gent, op het gedelf Plassendale-Brugge, etc... Er was ook nog de helft van twee *juros* van elk 50.000 *maravedis* op de tollén van Valladolid en op de *salinen* van Oud-Castilië. De ontvang- sten ervan werden verzorgd door een ver familielid, jonker Louis de Pedraza, gouverneur van La Moraleza. Van Maximiliaan erfde ze ook nog de helft van 18 gemeten grond medegaand met het leen *Het Walleken* in Sint-Kruis. Dit stuk grond was belast met 9 pond per jaar voor de funda- tie van de Matanca-kapel in de Sint-Donaaskerk.¹⁵⁵ Blijkbaar gingen de

153 J. GAILLIARD, *o.c.*, noemt hem heer van "Wallegem". RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 1ste reeks, 11126; SAB, Registers van de zestendelen, Sint-Niklaaszestendeel, f° 178; RAB, Brugse Vrije, reg. 16085, f° 225v; SAB, Klerken van de vierschaar, 510, f° 53.

154 SAB, Parochieregisters Brugge.

155 RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 1ste reeks, 11126; RAB, Brugse Vrije, reg.

zaken daarop iets beter want op 19 juli 1672 kocht douairière Margaretha de Matanca een huis aan de noordzijde van het Walplein in Bruggge, waar ze vanaf dan ging wonen. Uit de inventaris van het huisraad spreekt een een hoge welstand.

Margaretha Isabella werd in 1673 meter bij de doop van haar achterneef Franciscus Donatianus de Matanca. Ze overleed op 13 februari 1680 en werd begraven naast haar man Robert Reyngoudt. Haar *dienstmaerte* moest nog 83 ponden krijgen na Margaretha's overlijden en een zekere Jacques Van der Meersch eiste nog 4 ponden voor de levering van was op de begrafenis van Robert Reyngoudt twaalf jaar(!) tevoren. Na Margaretha's overlijden werden enkele renten verkocht om de filosofiestudies van haar zoon Sebastiaan in Douai te betalen.¹⁵⁶

Haar oudste zoon, Franciscus, ruilde in 1674 het laatschap van Snellegem in voor het poorterschap van Brugge en werd er schepen. Hij overleed als heer van *Wallekens* in 1724. Een andere zoon, Laurent, werd abt van de Ename-abdij en was ambtshalve lid van de Staten van Vlaanderen. In de verarmde Ename-abdij leefde hij voortdurend in conflict met de monniken omwille van zijn *grand train de vie*. Laurent overleed op 4 september 1734. Een dochter, Theresia Reyngoudt huwde met Andries Verreycken, broer van Catharina Verreycken, die huwde met Jacob de Matanca.¹⁵⁷

Philippote Constance de Matanca

Op 4 juni 1622 werd ze als Constantia Philippa gedoopt in de Sint-Donaaskerk. Haar peter was Filips Triest; haar meter Constantia van Schore. Na het overlijden van haar ouders verbleef ze bij haar tante Clara van 6 maart 1639 tot 12 oktober 1642. In 1643 woonde

16085, f° 225v: "...omme bij den arrestant daer anne te verhaelen eerst lossynghe ofte suffisant beset van eene rente van 20 ponden". Louis de Pedraza is de zoon van Louis de Pedraza en Clara de Cuellar-Salamanca, zuster van Josine de Cuellar.

156 RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 1ste reeks, 10438 en 11126 en 4de reeks, 541; RAB, Brugse Vrije, reg. 16495, f° 176. Huisraad in het huis aan het Walplein: "2 zilveren kandelaars, 8 zilveren lepels en vorken, een diamanten ring, 24 servetten, 6 schone lakens, 7 paar slaaplakens, 8 paar fluwijnen, 5 tapisserieën, 7 stoelen, etc..."

157 RAB, Brugse Vrije, reg. 569; SAB, Staten van goed, 2de reeks, 8239; L. MILIS, "Abbaye de Saint Sauveur à Enaeme", in *Monasticon Belge*, Luik, 1977.

ze opnieuw in Tillegem en vereffende er de rekeningen van het sterfhuis van haar tante Clara, overleden in 1642. In 1643 werd Philippote meter bij de doop van haar neef Karel Filips.¹⁵⁸

Op 25 januari 1644 werd Philippote geprotest bij de ongeschoeide karmelietessen te Brugge en kreeg ze als kloosternaam Constance Therese de la Croix. De ongeschoeide karmelietessen (ook discalcietessen of theresianen) waren in de 16de eeuw als een afzonderlijke tak van de karmelietenorde ontstaan vanuit een streven naar een striktere toepassing van de orderegels. Het Brugse klooster betrok in 1632 het *Hof van Fiennes* in de Naaldenstraat.¹⁵⁹

Als bruidschat zorgde Philippote voor een jaarlijkse rente van 400 guldens, op een totaal kapitaal van 6.400 guldens, op de Imposten van Vlaanderen in het Kwartier van Brugge. Haar broer Karel Filips schonk haar bovendien een lijfrente van honderd guldens *au regard de certaines parties meubles qu'il a recue de la dicte damoiselle*. Deze lijfrente werd geïnd tot en met januari 1655, zodat het waarschijnlijk is dat Philippote rond die tijd is overleden. In 1681 eiste haar nicht Theresia Reyngoudt nog een gouden ketting en een som van 33 ponden *aen haer ghegeven ende gheiont bij Jo. Constance de Matanca overleden religieuze in het clooster van de discalcietessen binnen Brugge*.¹⁶⁰

158 SAB, Parochieregisters Brugge. Filips Triest, heer van Boulancy, broer van Anthonius Triest werd grootbaljuw van Kortrijk in 1627 en was gouverneur van Grevelingen in 1637. Constantia van Schore was misschien een dochter van Jan van Schore, heer van Morckhove en Rostunc, gehuwd met Isabeau Pardo. RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 1ste reeks, 18857 en 19001 (staat van Clara de Matanca).

159 RAB, Oud Kerkarchief, 366; M. RYCKAERT, *Brugge: historische stedenatlas van België*, Brussel, 1991, p. 199. De Theresianen waren gesticht door de Heilige Theresia de Avila. Had Philippote weet van de rol van haar ver familielid Ferdinand de Matanca bij het stichten van Theresia's Burgalees klooster? Pas later, in 1667, kochten de Theresianen een goed in de Ezelstraat en bouwden er een klooster. De kloosterkerk was in 1684 klaar (de huidige Louis Ryelandtzaal).

160 RAB, Oud Kerkarchief, reg. 366 en 363; RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 1ste reeks, 11126.

Maria Barbara de Matanca

Maria Barbara werd gedoopt in de Sint-Donaaskerk op 13 maart 1624. Haar peter was kanunnik Jan Cereso en haar meter Marie Peralta, gehuwd met Jan Pardo. Ze moet vroeg overleden zijn.¹⁶¹

Ferdinande Josepha de Matanca

Ferdinande verbleef bij haar tante Clara van augustus 1640 tot juni 1642. In 1645 werd ze meter van haar neef Franciscus Mathias.¹⁶²

Ferdinande huwde op 27 juli 1647 in de Sint-Jacobskerk met Franciscus Taddei *dict de Cleves* na dispensatie te hebben bekomen van de Brugse bisschop. De getuigen waren Karel Filips de Matanca, Robert Reyngoudt en Jan de Croeser. Franciscus was de zoon van Karel Taddei *de Cleves*, sergeant-majoor in een regiment van tweeduidend Walen in dienst van don Andreo de Cantelmo, commandant van de forten rond Sluis. Karel was lid geweest van de Raad van Oorlog van de koning van Spanje en edelman van de kamer van de hertog van Neuburg-Beieren. Karel was de zoon van Bongeani Taddei, *gentilhomme de la maison du roi de France Henri IV* en van Anne van Kleef-Ravestein, een afstammeling van het koninklijk huis van Portugal.¹⁶³

Franciscus was ridder, kapitein van een compagnie van driehonderd man en heer van Bellicor in het hertogdom Firenze in Italië. Deze heerlijkheid bracht jaarlijks een vierhonderd pond op, afhankelijk

161 SAB, Parochieregisters Brugge. Jan Cereso, houder van de 28ste kanunnikenprebende van Sint-Donaas in Brugge sinds 13 december 1588, overleed op 15 juli 1631. Hij was de zoon van Pedro Cereso (+1566) en Maria Pardo. Maria Peralta was gehuwd met Jan Pardo, heer van Bilandrie, zoon van Jan Pardo (x Inghenieuwlant).

162 RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 1ste reeks, 19001; SAB, Parochieregisters Brugge.

163 SAB, Parochieregisters Brugge; KBB, ms. 21757 (Marius Voet); SAB, Archief van de Spaanse Handelsnatie, Diverse. Karel Taddei is geboren te Sint-Omaars, werd vrijlaat van het Brugse Vrije in 1624 en overleed in het voorjaar 1640. SAB, Staten van goed, 2de reeks, 16506; A. DE BEHAULT DE DORNON, *o.c.*, II, p. 397. De hertog van Neuburg is Wolfgang Willem von Wittelsbach, hertog van Neuburg en Juliers, paltsgraaf van de Rijn.

van de oogstopbrengsten. Franciscus was ook nog eigenaar van hofsteden te Zande en Ettelgem. Ferdinande zelf was eigenaar van een stuk van zeven gemeten, deel van een groter leen in Tillegem. Verder erfde ze helft van een hofstede in Dudzele bij het overlijden van haar tante Clara in 1642, een stuk beemd in het Kestergatveld in Henegouwen van haar moeder en delen van het *Hof van Gistel* in de Naaldenstraat van haar vader en van haar zus Philippote, toen deze religieuze werd in 1644. Het gezin woonde in een huis in de Witte Leertouwersstraat, dat in 1630 was aangekocht door Franciscus' vader. Ferdinande werd lid van de gilde van het Heilig Scapulier en van de gilde van Onze-Lieve-Vrouw.

Franciscus werd op 31 augustus 1650 peter van zijn neef Franciscus Reyngoudt. Hij was lid van het Brugs Sint-Sebastiaansgilde vanaf 1651 en werd in 1654 dismeester van de Onze-Lieve-Vrouwekerk.¹⁶⁴

Ferdinande bleef kinderloos, stelde op 11 juni 1668 haar testament op en overleed elf dagen later. Zij werd begraven in het Predikherenklooster. Op haar grafsteen werden haar kwartieren gebeiteld: Matanca, Pardo, Pardo, Pesquara, Rodoan, Bette, Bourgogne *à la marque en pointe*, en Ghien.¹⁶⁵

Onmiddellijk na de dood van Ferdinande legden de schepenen van het Brugse Vrije arrest op de helft van 24 gemeten grond in Dudzele, nagelaten aan Margaretha Isabella de Matanca. Dit arrest diende ter vereffening van de schulden van Ferdinandes sterfhuis. De verdeling tussen de erfgenamen had plaats op 23 november 1669.¹⁶⁶

Franciscus Taddei diende op 3 februari 1670 een aanvraag in om te vervreemden van zijn laatschap van het Brugse Vrije. Dit liet hem toe een nieuw huwelijk aan te gaan, met Maria Anna d'Hane, poor-

164 Belluca bij CH.POPLIMONT, *La Belgique Héraldique*, Parijs, 1866 en Bellonea bij J. DE SAINT GENOIS, *Monuments anciens essentiellement utiles à la France aux provinces de Hainault, Flandre,...*, Parijs, 1782. SAB, Parochieregisters Brugge; H. GODAR, *Histoire de la gilde des archers de Saint-Sébastien de la ville de Bruges*, Brugge, 1947. RAB, Notariaat Aerts, vol. 2; RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 1ste reeks, 14378.

165 Brugge, Openbare Bibliotheek, Historisch Fonds (SBB), ms. 449, IV, p. 263; P. DE PUE (Pater Jordanus), *Geschiedenis van het Oud-Dominikanenklooster te Brugge, 1233-1796*, Leuven, 1981.

166 RAB, Brugse Vrije, reg. 16085, f° 225v; RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 1ste reeks, 11126; Gent, Stadsarchief (SAG), Familiepapieren, n° 5933: Taddei.

teres van Gent en dochter van Sebastien d'Hane-Steenhuysse, heer van Welden. Ze trouwden in de Sint-Baafskerk op 4 februari 1670 en verbleven vanaf dan te Gent. Hij verkocht zijn huis in de Witte Leertouwerstraat in 1670, maar kocht later de arduinen sluitsteen met de familiewapens boven de ingang deur terug. Franciscus kreeg met zijn tweede vrouw twee kinderen. Hij overleed te Gent op 19 december 1673 maar werd begraven naast zijn eerste vrouw in de predikherenkerk te Brugge. In 1684 liet zijn weduwe voor hem een epitaaf oprichten in de kapel van de familie d'Hane in de Sint-Michielskerk te Gent. Zelf liet ze in haar testament weten dat ze naast haar man in de predikherenkerk te Brugge wenste begraven te worden.¹⁶⁷

Antoon de Matanca

Antoon, de jongste zoon, is geboren op 2 september 1628 en kreeg een nooddoop thuis. Zijn peter was Antoon Triest, bisschop van Gent. Op 18 september moest Antoon worden geëxorciseerd in de Sint-Donaaskerk.¹⁶⁸

Zijn tante Clara betaalde in 1641 de jaarkosten van de *maerte* van kanunnik Welf, waar *jonkheer Anthoonken* verbleef. Bij het overlijden van zijn vader stond Antoon onder voogdij van zijn oom Jan de Croeser, heer van Denenbreucq, gehuwd met Antoons tante Catharina de Rodoan. In 1644 werd Antoon lid van het Oudhof van de Sint-Jorisgilde. In 1645 werden de nagelaten leengoederen van

167 RAB, Brugse Vrije, reg. 569; CH. POPLIMONT, *La Belgique Héraldique*, Parijs, 1866, V, p. 187; A. DE BEHAULT DE DORNON, *o.c.*; PH. KERVIJN DE VOLKAERSBEKE, *Les églises à Gand*, Gent, 1857, II, p. 75; SAB, Staten van goed, 2de reeks, 1650; RAB, Notariaat Thadeus Hano.

Te noteren valt dat Maria Walburga, een andere dochter van Sebastien d'Hane, in 1679 trouwde met Jean Taddei de Grouff d'Erckelens, zoon van Jean Guillaume de Grouff en Anna Cornelia Taddei de Cleves, zuster van François Taddei. Jean Taddei de Grouff werd later lid van de Raad van State en woonde in Mechelen. De relaties in deze familie zijn nogal complex, want de stiefmoeder van Franciscus Taddei de Cleves, Marie de Lannoye, was in een eerste huwelijk getrouwd geweest met Henri de Grouff, vader van Jean Guillaume de Grouff. A. DE BEHAULT DE DORNON, *o.c.*; A. DE LANNOY, "De Lannoy dit Maingoval", in *Le Parchemin*, 1974, p. 294; J. DE SAINT GENOIS, *o.c.*; J. BETHUNE, *Méreaux des familles Brugesises*, Brugge, 1890, p. 307.

168 SAB, Parochieregisters Brugge.

zijn vader geschat door Joos Verbiest en Louis de Bersaques. Antoon was samen met zijn broer Karel Filips mede-eigenaar van enkele gestruikte lenen. Karel Filips legde hiervan een rekening voor in 1646. Antoon werd heer van *Ter Walle*, etc... genoemd. Hij was peter bij de doop van zijn nicht Theresia Reyngoudt.¹⁶⁹

In het voorjaar van 1648 verbleef Antoon te Brussel. Hij logeerde er bij de weduwe van Anthonius Franciscus, *in zijn leven archier van zijne doorluchtige hoogheid de prins kardinaal infante*. Antoon werd evenwel ziek en liet op 24 maart de Brusselse notaris De Bleser aan zijn ziekbed verschijnen om zijn testament op te stellen. Hij wenste een jaargetijde te stichten in de kerk van Sint-Michiel en Sint-Goedele. Zijn begrafenis moest worden georganiseerd door zijn broer Karel Filips. Deze kreeg ook al *zijne peerden, wapenen, cleederen, ende juweelen*. De rest van zijn bezit werd verdeeld onder de broers en zussen met uitzondering van een jaar wedde voor zijn knecht en een som geld voor het maken van een juweel voor elk kind van Karel Filips. Antoon overleed te Brussel op 1 april 1648 op 19-jarige leeftijd. Dezelfde dag ging de begrafenisdienst door in de kerk van Sint-Michiel en Sint-Goedele in aanwezigheid van zijn broer Karel Filips en zijn schoonbroer Franciscus Taddei.¹⁷⁰

Op 10 december 1652 verscheen Karel Filips als executeur-testamentair van zijn broer Antoon voor de schepenen van de heerlijkheid Tillegem. Hij verklaarde dat Antoon begraven was in de Brusselse kathedraal en hij legde een rekening neer voor het kappen van de wapens in de grafsteen. Op 16 maart 1650 had Karel Filips een hofstede van 29 gemeten *De Valckenberghe* gekocht in Sint-Andries. Hierop vestigde hij in 1652 een rente van 3 ponden per jaar voor de fundatie van het eeuwig jaargetijde. Dit jaargetijde hield ondermeer in het uitdelen van 60 *prouwen* van elk 4 groten. Bijna vijftig jaar later, in 1697, gaf de bisschop van Brugge op verzoek van de toen voortdurend in geldnood verkerende familie toelating om deze fundatie te reduceren.¹⁷¹

169 RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 1ste reeks, 11126, 18493 en 19001; RAB, Aanwinsten, 2560; A. VANHOUTRYVE, *De Brugse kruisbooggilde van St.-Joris*, Handzame, 1968.

170 SAB, Archief van de Spaanse Handelsnatie, Diverse; ARA, Parochieregisters Brussel.

171 RAB, Heerlijkheid Tillegem, reg. 32, f° 19v° en 32v°; G.F. TANGHE, *Parochieboek of beschrijving van Sint-Michiels*, Brugge, 1863, p. 14; BAB, Acta van

De vierde generatie of het verval:

Karel Filips de Matanca (1616-vóór februari 1669)

Karel Filips werd gedoopt in de Sint-Donaaskerk op 14 maart 1616. Peter was zijn grootoom Karel Filips de Rodoan, bisschop van Brugge. In 1620 trad ene Pieter Heye op als peter bij een dopeling in Sint-Michiels *nomine Caroli filii Domini de Tilleghem*.¹⁷²

In 1636 werd Karel Filips lid van het Oudhof van de Sint-Jorisgilde. In datzelfde jaar richtte hij een compagnie voetvolk op van tweehonderd man. Als kapitein aan het hoofd van zijn compagnie nam hij deel aan veldtochten en verbleef hij in garnizoenen. Bij het overlijden van zijn vader in 1638 erfde Karel Filips de titel van ridder en kwam hij in bezit van de heerlijkheden Tillegem, Edewalle, Ter Walle, Franselet en de ammanie van Dudzele. Ook leengoederen in de Brugse Polder in Lapscheure, het *Maegherleen* in Loppem, enkele gemeten in Lichtervelde en diverse renten en rekentienden kwamen hem toe. Kort na het overlijden van zijn vader verkocht hij het goed *Ter Linden* in de heerlijkheid Tillegem. De diverse inkomsten uit deze leengoederen en renten lieten toe om een meer dan comfortabel leven te leiden.¹⁷³

Hij trouwde omstreeks 1639 met Helena Reyngoudt. Zij was de dochter van Andries Reyngoudt, *capiteyn lieutenant van een compagnie ordinaire van mijn heere de graeve van Reucx*, en Elvire Gardin. Elvire overleed te Sint-Winoksbergen op 25 juni 1639. Zij bezat enkele gronden te Broekburg in de ammanie van *Craywick*, en onder meer de hofstede *Roose van Pitgam* te Pitgam. In 1640 werd Helena meter van een dopeling in Sint-Michiels. Een jaar later sloot Helena aan bij het Oudhof van de Sint-Jorisgilde te Brugge, Karel Filips bij de Sint-Sebastiaansgilde in Brugge. Karel Filips werd ook hoofdman van de Sint-Sebastiaansgilde te Sint-Michiels.¹⁷⁴

de bisschoppen, B 43, 4 februari 1697.

172 SAB, Parochieregisters Brugge en Sint-Michiels.

173 A. VANHOUTRYVE, *o.c.*; RAG, Raad van Vlaanderen, 11783; RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 1ste reeks, 18493.

174 KBB, Fonds Merghelynck, 71 (d'Hondt-de Waepenaert), reg. 6, f° 170: de kwartieren Reyngoudt zouden de volgende zijn: Reyngoudt, Dubois, Fabricq, Caene, Gardens, Vespres, Bomaele, Bersaques; RAG, Raad van Vlaanderen, n° 11783;

Karel Filips, een verwoed jager met zowel honden als valken, werd in 1640 beschuldigd te hebben gejaagd op gronden van de Sint-Andriesabdij in Beisbroek. Vier jaar later volgde hiervoor een veroordeling in Gent. Dit belette niet dat hij later werd benoemd tot luitenant-baljuw van de jagerij in het Brugse Vrije.¹⁷⁵ In 1654 werd hij zelfs door Albert de Merode, *Grand Veneur et Haut Forestier de Flandre*, vanuit Brussel benoemd tot luitenant-generaal van de jagerij en de hoogforesterie in Vlaanderen.¹⁷⁶ Zo zien we hem op 23 juni 1662 optreden in Sint-Winoksbergen, waar hij een privilege ondertekende met de vastlegging van de de jachtrechten van de abt van de plaatselijke benedictijnenabdij. Eind 1660 verzocht hij als opperjachtmeester van Vlaanderen om een uitvoeringsbevel om de jacht- en visrechten te kunnen innen. Dit werd hem door koning Filips IV in januari 1661 toegestaan. Pieter Valentijn, in een vorig leven knecht van wijlen zijn broer Antoon, werd benoemd tot ontvanger van deze jachtrechten.¹⁷⁷

Tijdens de Dertigjarige Oorlog kwam er in 1635 onder impuls van kardinaal Richelieu een verbond tussen Frankrijk en de Verenigde Provinciën gericht op de verdeling van de Spaanse Nederlanden. In 1640 maakte het leger van de Staten van Holland zich op Brugge te beleggen. Om dit te voorkomen trokken Spaanse troepen hun kamp op in Sint-Michiels. Karel kon dat jaar geen inkomsten ontvangen in zijn heerlijkheid Tillegem, omdat *de beesten vande landslieden verlooren waren ende alle de besaeytheden gedestruueert*. Tot 1644 kampeerden cavalerie- en infanterietroepen in Sint-Michiels, telkens van mei tot september. Het gevolg was dat *gheen landslieden en hebben connen heurlieder pachten opbrengen*. Maar ook zijn zuidelijke bezittingen liepen schade op toen Franse troepen van de hertog van Lorreinen in 1644 de streek van Ieper en Frans-Vlaanderen binnenvielen. Karel

RAB, Parochieregisters Sint-Michiels; A. VANHOUTRYVE, *o.c.*; H. GODAR, *o.c.* De graaf van Reux is waarschijnlijk Eustache de Croÿ.

175 ST. VAN OUTRYVE D'YDEWALLE, *Geschiedenis van het veld*, Brugge, 1921, p. 79; G. VAN RENYNGHE DE VOXVRIE, *art.cit.*: deze auteur dateert de gebeurtenissen in 1661; RAB, Proosdij Sint-Donaas, 1335: in 1656 gaf Karel Filips procuratie om te interveniëren in het proces tussen de luitenant van de jagerij in het Vrije tegen de prelaat van Sint-Andries; RAB, Heerlijkheid Tillegem, reg. 32, f° 19

176 E. VAN DEN BUSSCHE, *Inventaire des archives de l'Etat à Bruges*, Brugge, 1881, deel 1; L. VAN ACKER, "Hondenmerktekens en jachtrecht in Vlaanderen", in *Biekorf*, 99 (1999), p. 105-122

177 SAB, Parochieregisters Brugge; RAB, *Mélanges généraux*, doos 1/1, n° 31

Filips zag zich dat jaar verplicht 400 ponden te lenen bij de Brugse koopman Adriaan De Brune. Wellicht mag ook het ontbinden van zijn compagnie voetvolk in 1644 in verband gebracht worden met zijn precaire financiële situatie.

Ook in 1645 kon hij geen inkomsten genieten door de plundertochten van de troepen van de hertog van Lorreinen en de troepen van Lamboy. Nu en dan werd hij verplicht om *savoyarden* te logeren in Tillegem. Hij voorzag in hun levensonderhoud en betaalde ook losgeld om zijn eigendom van plundering te vrijwaren. In 1647 herbouwde hij het woonhuis van zijn goed *Edewalle* in Kortemark. Op zijn leen *Arzeele* werd beslag gelegd na klacht van Pedro de Melgar bij wie hij een schuld van 16.000 guldens had openstaan. In 1648 werd de Vrede van Münster gesloten en eindigde de oorlog met de Verenigde Provinciën.¹⁷⁸

In de voetsporen van zijn vader nam Karels functies op binnen het bestuur van het Brugse Vrije. Vanaf 1642 was hij schepen voor het Oostkwartier, in 1648-1649 burgemeester. In die functie werd hij in 1648 afgevaardigd naar Brussel. Op de terugreis vielen soldaten van het Franse garnizoen hem aan op de barge Gent-Brugge, *alwaer hij heeft verlooren sijn coffer met sijn bagagie ende 2.500 guldens daervan hij noyt de minste recompensie heeft connen gecrijghen*.¹⁷⁹

Maar ook met enkele jaren vrede in het land bleven de zaken voor Karel Filips niet voor de wind gaan. In 1648 gaf Helena haar man de toestemming gronden in Pitgam te hypothekeerden. In 1649 dagvaardde Karel als schepen van het Vrije de rector van de Brugse jezuiten in een geschil over enkele lenen. Hij bleek evenwel zelf betrokken partij zodat de zaak zonder gevolg bleef. Op 30 april 1650 verkocht Karel een twaalfde van het huis *Het Ey* aan zijn schoonbroer Franciscus *Taddei de Cleves*. In datzelfde jaar gaven Karel en Helena procuratie aan Adriaan van der Roost, rentmeester van de huzaren van Sint-Gurickx te Brussel, om de goederen van Karels moeder in

178 RAB, Heerlijkheid Tillegem, reg. 32, f° 1v; RAG, Raad van Vlaanderen, 11783; A. DE SCHREVEL, *Geschiedkundige schets van Edewalle*, Klerken, 1971; L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutumes du Bourg de Bruges*, Brussel, 1884. Lamboy was een baron in dienst van de Duitse keizer Ferdinand III.

179 RAB, Brugse Vrije, Registers, 631; RAG, Raad van Vlaanderen, 11783; SAB, Private oorkonden, I, IV, 79. Een schilderij van een zitting van de schepenen van het Vrije uit 1659 is bewaard.

Kestergat en Gaasbeek te verkopen. In 1652 verkocht Karel de ammanie van Dudzele aan Pauwel Cobrysse.¹⁸⁰

In september 1651 werd Helena ziek en Karel Filips liet enkele dokters uit Brugge komen: *commende mette peerden ende caroche van den selve heere van sijn casteel van Tillegghem daer in waren gheseten de doctoren van de medecijnen Van der Plancke ende De Meester de welcken visiten ghedaen hadden inde sieckte van mevrouwe d'buysvrouwe vanden selve heere.*¹⁸¹

In 1653 en 1654 leverde Karel grote inspanningen om zijn bezittingen te herstellen en zijn gronden te laten verbouwen, maar opnieuw *sijn deselve andermael door de voorseide legerschaeren tot een totale ruine geweest*. Hij schatte dat de oorlog hem tot dan al 54.000 gulden had gekost. Het volgende jaar diende hij opnieuw een lening aan te gaan, nu 28.000 gulden bij douairière Anne-Françoise de Schietere-de Damhoudere. In 1657 verkocht hij het *Groote Leen* in Loppem, 45 gemeten groot, maar zelfs dat kon niet verhinderen dat beslag werd gelegd op *Ten Walle* in Lissewege.¹⁸²

Het ergste leed was evenwel nog niet geleden. De oorlog tussen Spanje en Frankrijk bleef aanslepen en liep in 1659 uit op een totale overwinning van de Bourbons (Vrede van de Pyreneën). In 1658 kreeg Karel het Franse leger van Turenne en de Spaanse troepen van de prins van Condé over de vloer. Hij was zelfs genoodzaakt zijn resterende *vacellen* te verkopen om het onderhoud van *sauvegarden, wachten ende weerbare mannen* te kunnen betalen *tot conservatie van sijn casteel ende edificien als weesende eene fortesse*. Hij kwam zo in

180 RAB, Sociëteit van Jesus te Brugge, 2243; SAB, registers van de zestendelen, Sint-Niklaas, f° 168; RAB, Heerlijkheid Tillegem, reg. 32, f° 24v; L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, o.c.; M. COORNAERT, *Dudzele en Sint-Lenaert*, Dudzele, 1985; zie ook G. VERBEKE, "De fundatie Cobrysse", in *De Leiegouw*, 22 (1982), p. 25-41: het goed Herzele, noch de familie Matanca worden hier correct gesitueerd.

181 RAG, Raad van Vlaanderen, 12463.

182 RAB, Heerlijkheid Tillegem, reg. 32, f° 50: hier zou hij het geld geleend hebben van Frans van Caloen; A. VERVENNE, *Geschiedenis van Loppem*, Loppem, 1974, p. 34; L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, o.c.

geldnood dat hij niet in staat was zijn familie *op den minste voet naer sijn conditie te connen mainteneren*. Daarbovenop kwam de vernietiging van zijn bezittingen in Edewalle in 1659 en 1660 door Waalse regimenten.¹⁸³

De druk van de schuldeisers noopte Karel tot het versneld terugbetalen van zijn schulden. In 1659 betaalde hij 84 ponden aan Lenaart Van Meunickereede, kapelaan van Sint-Donaas. Zijn gage als schepen van het Brugse Vrije van 1652 tot 1659 ging naar Adriaan de Brune en aan zijn oom Maximiliaan van Oss betaalde hij 500 ponden. Karel kreeg moeilijkheden om alleen al de intresten op zijn schulden te kunnen betalen. In juni 1660, na adviezen van de Grote Raad en de Wetachtige Kamer van Vlaanderen, kreeg hij een maand uitstel om zijn schulden te betalen.¹⁸⁴ waren deze opgelopen tot ongeveer 60.000 gulden. Zijn vermogen, voor de oorlog geschat op 200.000 gulden, was door de vernielingen en de slechte economische conjunctuur herleid tot 60.000 guldens. Met de dood in het hart moest hij één voor één zijn heerlijkheden onder de prijs van de hand doen.

Op 3 april 1660 was hij peter bij de doop van zijn neef Carolus Philippus Reyngoudt, de latere abt van de abdij van Ename. Op 20 juni 1663 was Helena Reyngoudt meter bij de doop van haar neef Sebastien Reyngoudt.¹⁸⁵

Op 7 juli 1663 verkocht Karel de heerlijkheid Edewalle aan Nicolas Rommel. Begin juli 1664 beantwoordde hij te Tillegem nog enkele brieven in verband met de jagerij, maar op 26 juli 1664 kon hij niet vermijden dat de heerlijkheid Tillegem werd verkocht aan de

183 Le Grand Condé (Parijs 1621-Fontainebleau 1686) verraadde Frankrijk in 1654, werd gerehabiliteerd in 1659; Henri de la Tour d'Auvergne, vicomte de Turenne (Sedan 1611-Sasbach 1675).

184 RAG, Raad van Vlaanderen, 11783.

185 A. PRUVOST, *Chronique et Cartulaire de l'abbaye de Bergues-St.-Winnoc de l'ordre de St.-Benoit*, Brugge, 1875, p. 543; SAB, Parochieregisters Brugge.

familie de Schietere nadat zijn totale schuld was opgelopen tot 60.639 gulden.¹⁸⁶ Kort daarop werd Karel Filips aangeklaagd omdat hij bij de verkoop van Tillegem de heerlijkheid had begroot op 307 gemeten; na opmeting bleek dit slechts 234 gemeten te zijn. De ontbrekende oppervlakte werd geschat op 8.170 gulden en kwam ten laste van de familie de Matanca. In augustus 1665 werd na klacht van Anne-Françoise de Damhouder beslag gelegd op de goederen van Helena Reyngoudt. Mogelijk verbleef Helena na de verkoop van Tillegem in de Witte Leertouwersstraat bij haar schoonzus Ferdinande Josepha de Matanca.¹⁸⁷

Op 31 januari 1665 werd Karel gedaagd voor de schepenen van het Brugse Vrije. Hij werd ervan beschuldigd samen met ene Jacques Scheerlynck sinds 1662 diverse instanties te hebben opgelicht. Hij had *op oorconden ende requesten* handtekeningen vervalst van de burgemeester van het Brugse Vrije, van leden van de raad van Vlaanderen, evenals van leden van de Grote Raad en de Raad van State. Als bezwarend element gold het feit dat hij *diversche persoonen met brieven van zijn eyghen handt hadde ghedreight te dooden*. Karel Filips sloeg op de vlucht en op 14 maart werden overal *brieven gheplackt* met zijn arrestatiebevel. Er werd voor zijn gevangenneming een beloning van 1.000 guldens uitgeschreven. Volgens de geruchten bevond Karel Filips zich te *Sinte Gelein*. Op 6 maar 1666 veroordeelden de schepenen van het Brugse Vrije Karel Filips bij verstek *te moeten sterven metten barst*. In afwachting van zijn fysieke aanhouding werd

186 M. VANDERMAESEN, *art. cit.* Toen kort daarop, in september 1667, de pest in Tillegem uitbrak, verhuisde Anne-Françoise de Schietere-de Damhouder naar Brugge. De Brugse schepenen, beducht voor het besmettingsgevaar, verplichtten haar evenwel de stad te verlaten en naar Tillegem terug te keren. Op 19 september overleden haar kinderen Antoine en Therese, zijzelf samen met een andere dochter op 6 oktober, en tenslotte haar zoon Jan op 28 oktober.

187 J. T'KINT, "Généalogie et histoire de la famille de Villegas", in *Tablettes du Brabant*, deel II, Hombeek, 1957, p. 136; A. DE SCHREVEL, *Geschiedkundige schets van Edewalle*, Klerken, 1971; A. DE SCHIETERE DE LOPHEM, "Histoire de la Famille de Schietere", in *Tablettes des Flandres*, recueil 9, Brugge, 1968, p. 327: "...lors de la déconfiture des de Matanca..."; J. BETHUNE, *Méreaux de familles Brugeoises*, Brugge, 1890, spreekt over Matanca "dont le nom est tristement célèbre"; SAG, Familiearchief, 4016; RAB, Heerlijkheid Tillegem, 7; RAB, Familiefonds, 1100; A. SCHOUTEET, *Indices op de buitenpoorterboeken van Brugge, 1548-1788, II : de borgen*, Handzame, 1973 : ze stond op 26 februari 1666 borg voor een Brugs buitenpoorter.

alvast zijn afbeelding geëxecuteerd op de Burg te Brugge. *Ende midts dat hy het in persoone was ontloopen, soo wiert de sentencie voltrocken aen sijn effigie. Ende daer stont onder de schilderij gheschreven: Karel Philippe de Matanca om valscheyt ende dieverie tot grote schande van de vrienden... Ende hinck dit beelt aen de galyhe tot der sonnen onderghanck..* Karel werd als schepen van het Vrije in 1667 opgevolgd door Nicolas Rommel.¹⁸⁸

Karel Filips de Matanca moet overleden zijn vóór 23 februari 1669. Zijn erfgenamen werden op 27 juli 1669 voor de schepenbank van Tillegem door de deurwaarder van de Raad van Vlaanderen aangemaand om achterstallige renten te vereffenen. Karel Filips sterfhuis werd geliquideerd in 1672. Helena Reyngoudt overleed te Brugge. Ze kreeg een begrafenisdienst in de Sint-Salvatorskerk op 10 september 1676 en werd op 12 september begraven te Sint-Michiels.¹⁸⁹

Het echtpaar Karel Filips de Matanca-Helena Reyngoudt had zes kinderen.

Clara Ernestina de Matanca

Clara Ernestina werd gedoopt in de Sint-Donaaskerk op 2 mei 1640; Ernest Garnier, abt van Ename, was haar peter. Ze overleed kort nadien.¹⁹⁰

188 SBK, Fonds Goethals-Vercruysse, codex 175, *Rare Geschriften* door J. Inbona. Jacques Inbona was kerkmeester van Sint-Salvator en was ook opgetreden voor de crediteurs in de zaak tegen Matanca. Zie in dit verband: RAB, Familiefonds, 1098. Fragment in J. DE WITTE, "Executeren in effigie", in *Bieckorf*, 82 (1982), p. 175. Sinte Gelein: Saint-Ghislain bij Mons?; barst= strop.

189 RAB, Heerlijkheid Tillegem, reg. 32, f° 121; SAB, Parochieregisters Brugge.

190 SAB, Parochieregisters Brugge; ook vermeld bij Marius Voet (KBB, handschrift n° 21757).

Clara Ernestina de Matanca

Clara Ernestina werd gedoopt in Sint-Donaas op 29 juni 1641. Ze erfde in 1642 van haar tante Clara een wandtapijt waarop het familiewapen was geborduurd. Haar vader stond borg voor ene Willebart uit Sint-Winoksbergen in verband met een geldsom berustende op de griffie van de Raad van Vlaanderen *tot profytte van joffrauwe Clara Ernestine de Matanca*. In 1644 schonk haar vader haar enkele partijen land.¹⁹¹

Wanneer Clara Ernestina in het huwelijk trad is niet geweten, maar bij het overlijden van haar tante Ferdinande in 1668, was ze reeds getrouwd met Pieter Vereecke. Op 23 februari 1669 gaf het koppel procuratie voor de verdeling van de goederen van Ferdinande. De schepenen van het Brugse Vrije verklaarden Pieter meerderjarig op 12 april 1670.¹⁹²

Op 4 juli 1670 werd binnen dit gezin te Sint-Michiels Maria geboren. De meter was Maria Reyngoudt, zuster van Helena en Robert Reyngoudt; de peter Pieter Valentijn, eertijds knecht van de onder-tussen overleden jonkheer Antoon de Matanca.¹⁹³ In augustus 1675 kreeg het koppel een tweede dochter, Alexandrine, gedoopt in de Sint-Jacobskerk te Brugge. Nog twee kinderen zouden worden gedoopt te Lichtervelde: respectievelijk Karel Filips in 1678 en Jan Norbert in 1680.¹⁹⁴

Bij het overlijden van Maximiliaan van Oss in 1671 erfde Clara een hofstede te Lichtervelde, gelegen naast gronden van Pieter Vereecke. Reeds in 1674 poogde ze deze hoeve van de hand te doen. Administratieve problemen met betrekking tot de vidimus van de douairie die de hofstede voor Clara had bestemd verhinderden dat. Pas op 8 april 1675 kwam er voor de Raad van Vlaanderen een einde aan het hieruit resulterende proces. Er werd een compromis opgesteld

191 SAB, Parochieregisters Brugge; RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 1ste reeks, 18857; RAB, Heerlijkheid Tillegem, reg. 32, f° 10 en 154; E. VAN DEN HOVE, "Acten en contracten met betrekking tot de Westhoek te Oudenaarde", in *Westhoek-info*, 6 (1991), p. 55 : van deze schenking werd nog in 1664 een vidimus opgemaakt door notaris Nicolas Rommel.

192 RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 1ste reeks, 14378; RAB, Brugse Vrije, Registers, 16491: procuratie gepasseerd voor de provoost en de gezworenen van de Munt te Brugge.

193 RAB, Parochieregisters Sint-Michiels.

194 SAB, Parochieregisters Brugge; RAB, Parochieregisters Lichtervelde.

waarbij Clara de gronden kon behouden, en de volgende week verkocht Pieter Vereecke reeds de hofstede in Lichtervelde.¹⁹⁵

In 1683 verkocht Pieter Vereecke enkele stukken grond te Sint-Michiels aan Pieter vanden Driessche, meester van het Sint-Juliaansgodshuis, en de Brugse geneesheer Thomas Montanus. Pieter Vereecke was op dat ogenblik burgemeester van de heerlijkheid en het laatschip van de graaf van Izegem in Lichtervelde en het koppel woonde te Lichtervelde onder het Izegemse. Clara genoot er enig aanzien: zowel in 1690 en 1692 werd ze doopmeter en stond in het doopregister opgetekend als *domicella de Matanca*. Sieur Pieter Vereecke overleed te Lichtervelde op 4 december 1693; hij werd er begraven met een dienst van eerste klasse.¹⁹⁶

Clara Ernestina werd in 1672 meter van haar neef Ferdinand Franciscus de Matanca, in 1698 van haar nicht Clara, dochter van Franciscus, en in 1709 van haar nicht Regina Kiliaan.

Clara Vereecke-de Matanca overleed vóór 1720. Op dat ogenblik waren er geen nakomelingen in leven: haar staak werd niet meer vermeld bij de rechthebbenden in de erfenis van Maximiliaan van Oss.¹⁹⁷

Karel Filips Mathias de Matanca

Karel Filips werd gedoopt in de Sint-Donaaskerk op 24 augustus 1643. Peter was Mathias van Oss, meter zijn tante Philipotte Constance. Het doopregister vermeldt op 25 augustus: *eiusdem exorcisatus est Carolus Philippus Mathias fs Caroli Philippi de Matanca toparchi de Tilleghem*. Leed het kind aan koortsstuipen en was men in de waan dat het door de duivel bezeten was?

195 RAB, Aanwinsten, 6788; RAB, Familiefonds, deel 1, 1098; SAB, Parochieregisters Brugge.

196 RAB, Archief Sint-Walburga, 633; RAB, Heerlijkheid Tillegem, reg. 32, f° 154; RAB, Parochieregisters Lichtervelde; M. BOUSSAUW, "Bevolking Lichtervelde 1693", in *Vlaamse Stam*, 10 (1974), p. 193-197. De heerlijkheid "laatschip en prinsdom van Izegem en Middelburg" viel onder de roede van Menen. Ze werd in 1648 verheven tot een prinsdom.

197 RAB, Parochieregisters Lichtervelde, Sint-Michiels, Oostkamp; SAB, Staten van goed, 2de reeks, 4774 (staat van Maria Galle); ARA, Familiearchief Overschie de Neeryssche, 703.

Karel Filips overleed op 30 december van hetzelfde jaar en werd begraven onder een witte marmeren grafsteen in de kerk van Sint-Michiels. *Cy gist le corps de feu Karel Philippe Mathias de Matanca premier fils de Charles Philippe seigneur de Tillegghem, Edewalle, Eerzeele, Ter Walle, etc... qui trespassa le jour des innocens l'an 1643.*¹⁹⁸

Franciscus de Matanca (1645-1726)

Over deze zoon wordt verder gehandeld.

Jacob Walrand de Matanca

Jacob Walrand werd gedoopt te Sint-Michiels op 19 september 1650. In 1670 gaven de schepenen van het Brugse Vrije toelating om een negende van een rente van 12 ponden op het *Nieuw Gedelf* te verkopen om Jacob te voorzien van *cleederen ende andere noodsaeckelijheden.*¹⁹⁹

Op 9 november 1675 trouwde hij met Catharina Verreycken in de Sint-Salvatorkerk. Catharina, geboren te Brugge op 14 februari 1650, was de dochter van Andries Verreycken, kapitein van een compagnie voetvolk in het regiment van maestro-de-campo De Race. Haar vader was reeds in 1661 overleden. Franciscus Xaverius Letins, zijn beste vriend en kapelaan van Sint-Walburga, trad toen als voogd over zijn sterfhuis op

Andries Verreycken was afkomstig van Brabant, waar zijn voorouder Louis Verreycken carrière had gemaakt in de administratie. Louis en zijn nakomelingen waren in het bezit gekomen van de heerlijkheden van Bonlez, Gesves, Impden en Sart-aan-de-Dijle. Catharina's broer Marcus Albertus werd kapitein van de burgerwacht in Brugge en haar zus Barbara huwde Jan-Baptist Vache, *ontvanger van de landen van*

198 SAB, Parochieregisters Brugge; A. MERGHELYNCK, *o.c.*; W. EECKEMAN, *o.c.*

199 RAB, Parochieregisters Sint-Michiels; RAB, Brugse Vrije, Registers, 16491 : in 1675 was Jacob getuige bij het opstellen van het compromis tussen zijn broer Franciscus en zijn zuster Clara enerzijds met de klerk van de bekommerde sterfhuizen van het Brugse Vrije anderzijds.

Vlaanderen, stekhouder en pensionaris te Blankenberge, baljuw van Wingene en notaris te Brugge. Haar andere zuster Marie-Maximilienne huwde in 1665 Hendrik van Raeveswaey, afkomstig uit Gelderland. Hij was omstreeks 1653 naar Brugge gekomen in de voetsporen van zijn oom Bernard van Thienen, kanunnik van Sint-Donaas. Hendrik werd schepen van de stad Brugge in 1662. Ongetwijfeld had Jacob de Matanca zijn vrouw Catharina leren kennen via Catharina's broer Andries Verreycken, gehuwd met Jacobs nicht Theresia Reyngoudt, dochter van Margaretha de Matanca.²⁰⁰

Het gezin verbleef lange tijd te Brugge; tussen 1676 en 1685 werden er zes kinderen geboren.

- Maria Angelina: gedoopt op 24 september 1676, mogelijk gestorven voor 22 oktober 1681;
- Judoca Francisca: gedoopt op 4 oktober 1677;
- Johannes Franciscus: gedoopt op 14 februari 1680, mogelijk gestorven voor 8 december 1685;
- Maria Albertina: gedoopt op 22 oktober 1681, gestorven op 3 augustus 1685;
- Theresia Constantia: gedoopt op 30 april 1683, gestorven op 4 februari 1686;
- Johannes Franciscus: gedoopt op 8 december 1685, mogelijk overleden op 21 september 1686.²⁰¹

Tussen 1679 en begin 1701 komen Jacob en Catharina vaak in de Brugse bronnen voor. In 1679 kwam Jacob samen met Clara en Franciscus de Matanca om uit onverdeeldheid te treden. Op 17 juli 1683 schonk Jacob Walrand een rente van 4 ponden aan het kapittel van Sint-Walburga, bestemd voor de fundatie Reylof. Deze rente had Jacobs tante Margaretha de Matanca in 1671 geërfd van Maximiliaan van Oss. Op 21 november 1683 werd Jacob lid van de Brugse Sint-Sebastiaansgilde. In 1685 leende hij 32 ponden van Josijne Noppe, een tante van zijn vrouw.²⁰²

200 SAB, Parochieregisters Brugge; SAB, Staten van goed, 2de reeks, 1018 (staat van Andries Verreycken) en 2de reeks, 3849 (staat van Barbara Joanna Verreycken); J. LEFEVRE, "Les Verreycken", in *Intermediaire*, 1953; C. B., "Raeveswaey: een Gelderse familienaam in Oostkamp", in *Biekorf*, 77 (1977), p. 253; SAB, Klerken van de vierschaar, 510, f° 79.

201 SAB, Parochieregisters Brugge.

202 RAB, Archief Sint-Walburga, 633:de schenking gebeurde in aanwezigheid van de

In 1693 werd Jacob voogd over de wezen van zijn broer Franciscus bij het overlijden van diens tweede vrouw. Catharina Verreycken verkocht in 1694 twee derden van een hofstede van 83 gemeten te Oudenburg, geërfd van haar moeder. Op 11 juli 1699 kocht Jacob een huis op de zuidzijde van het Sint-Salvatorskerkhof in de Korte Vuldersstraat op de hoek met het Spickelbootstraatje en op 4 maart 1701 tenslotte trad hij op als peter bij de doop van zijn neef Carolus Verreycken.²⁰³

Van april tot augustus 1701 bekleedde Jacob het ambt van *commis, garde en ontvanger van de in- en uitgaande rechten* te Putte, afhankelijk van het hoofdkantoor te Borgerhout. Daartoe verpandde hij op 13 mei 1701 zijn huis en deed hij een beroep op jonkheer Karel de Rogival, heer van *Ter Heecke*, die zich persoonlijk voor hem borg stelde. In september 1701 kreeg hij een aanbevelingsbrief *qu'il a rendu compte exact et que je crois qu'il est capable de rendre son service dans ces emplois en pareil nature*. Zijn toekomst lag nu duidelijk in Brabant, niet langer in Brugge. Vandaar dat hij op 8 februari 1702 volmacht gaf aan zijn vrouw Catharina Verreycken *woonende binnen der stad van Brugge* om het huis te verkopen *waar zij jeghenwoordigh is woonende*. Aanvankelijk verhuurde Catharina het huis voor 15 ponden per jaar; Philip Van Tours stond in voor de inning van de huurgelden. Het huis werd tenslotte op 16 juni 1705 verkocht.²⁰⁴

Jacob was nog in leven in 1720. Hij staat immers vermeld als rechthebbende voor het vierde deel van de moederlijke zijde in de erfenis van Maximiliaan van Oss. Terwijl zijn broer Franciscus en zijn neven en nichten Reyngoudt gezamenlijk optraden, leek hij geen overeenstemming te kunnen bekomen met de mede-erfgenamen. Het is niet duidelijk waar hij op dat ogenblik verbleef en waar hij uiteindelijk is overleden. Wel is er een vermelding van de nakomelingen van Jacob

secretaris van het kapittel Franciscus Xaverius Letins (die in 1677 peter was geweest bij de doop van Jacob's tweede kind); H. GODAR, o.c.; SAB, Staten van goed, 2de reeks, 4225 a (staat van Josijne Noppe).

203 RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 2de reeks, 10565; J. VERHAEGHE, *Wettelijke passeringen van de stad Oostende*, Oostende, 1989; SAB, Parochieregisters Brugge.

204 Zie J.DHONDT, "Genealogie en zestendelen", in *Archiefleven, nieuwsbrief van het stadsarchief van Brugge*, 1996, n° 4, p. 12; SAB, Klerken van de vierschaar, 474, f° 133 en 770; SAB, Zestendelen O.-L.-Vrouw, f° 2503, 2610, 3499, 3533; RAB, Notariaat Jacob Gheys, reg. 246, dd. 22 april 1702.

Walran en Catharina Verreycken in de staat van goed van Louis Verreycken, gestorven in Brugge in 1779. In tegenstelling tot de andere en talrijke rechthebbende staken, zijn deze nakomelingen niet met naam genoemd. Ook de vermelding van *Walran* als familienaam van Jacob lijkt erop te wijzen dat de andere erfgenamen geen contact meer hadden met Jacob de Matanca of zijn nakomelingen. De opsteller van de staat nam wellicht voorzichtigheidshalve deze tak ook maar op in de opsomming van de mogelijke nakomelingen.²⁰⁵

De vijfde generatie of het einde: Franciscus Mathias de Matanca (1645-1726)

Franciscus werd als Ferdinand Mathias Franciscus gedoopt in de Sint-Donaaskerk op 26 september 1645. Peter was Mathias van Oss; meter zijn tante Ferdinande Josepha. Na het faillissement van de familie bleef men Franciscus in de officiële stukken betitelen als jonker. In 1664 werd hij in een akte voor de schepenbank van Tillegem als heer van *Ter Walle* vermeld. Kort voor 1670, nog tijdens zijn minderjarigheid, verkocht hij enkele stukken grond in Tillegem aan Pieter van den Driessche. Op 21 februari 1670 werd hij door de schepenen van het Brugse Vrije meerderjarig verklaard.²⁰⁶

Hij trouwde te Brugge op 31 juli 1671 met Anna de Vestele, dochter van Frans en Margriete van der Veken. Zijn schoonouders woonden in de Wulfhagestraat, naast de woning van Jacques van Vijve. Frans de Vestele en Jacques van Vijve waren beiden getuige op het huwelijk. Van de familie de Matanca ontbreken de getuigen. De schandaalsfeer waarin dit huwelijk zich voltrok, biedt een mogelijke verklaring. De bruidegom had dispensatie moeten aanvragen voor zijn huwelijk nadat de pastoor van Sint-Salvator het bisdom van hun “zondig” samenleven op de hoogte had gebracht: *per quattuor annos male vixerant et tandem prolem produserant*. Franciscus werd door de priester omschreven als *Matance olim Telegem dicto*.

205 SAB, Staten van goed, 2de reeks, 13118 en 4774; ARA, Familiearchief Overschie de Neerysche, 703.

206 SAB, Parochieregisters Brugge; RAB, Heerlijkheid Tillegem, reg. 33, f° 11; RAB, Brugse Vrije, Registers, 16491.

Anna de Vestele overleed op 1 oktober van hetzelfde jaar en reeds twee weken later, op 17 oktober, hertrouwde Franciscus met Judoca van Damme. Er werd geen huwelijkscontract opgesteld en opnieuw moest dispensatie worden aangevraagd, ongetwijfeld wegens het doorbreken van de gebruikelijke rouwperiode. Judoca van Damme was te Brugge geboren in 1651 en was een dochter van Frans van Damme, een ambtenaar van het Brugse Vrije, overleden in 1668.²⁰⁷

Het familiepatrimonium had de voorbije jaren zware klappen geïn-casseerd. Franciscus erfde een zesde van de hofstede *Ter Walle* in Sint-Kruis, bezet met een rente van 9 ponden ten voordele van de Matanca-fundatie in de Sint-Donaaskerk. In 1675 tekende hij samen met zijn schoonbroer Pieter Vereecke een overeenkomst met de klerk van de bekommerde sterfhuizen van het Brugse Vrije over de nalatenschap van zijn fel besproken vader Karel Filips de Matanca. Hij verkocht de renten die hij in 1679 van zijn oudoom Maximiliaan van Oss had geërfd. Samen met haar zussen verkocht Judoca van Damme een huis in de Vulderstraat in Brugge. In opvolging van zijn broer Jacob stond Franciscus op 13 juni 1691 een rente af aan het commun van de Sint-Walburgaparochie voor de fundatie van de *feestdagen van het octaaf van Sint-Jan-Evangelist*.²⁰⁸

Judoca van Damme overleed te Sint-Michiels op palmzondag 1693. Enkele maanden later, op 20 november 1693, verscheen Franciscus samen met de 36-jarige Catharina de la Tomme voor de pastoor van Sint-Michiels om een *contract antenuptiael* te laten opstellen. Franciscus' derde vrouw was geboren te Brugge op 17 augustus 1657.²⁰⁹

Catharina erfde, samen met haar broer Nicolaas de la Tomme, een derde van enkele huizen in de Vlamingstraat en Philipstockstraat van haar grootmoeder. Op 2 september 1694 verkocht ze haar erfenisdeel aan Nicolaas. In 1698 kocht Franciscus voor 1.780 guldens de herberg *Het Cleen Casteel van Sluis* van Pieter van den Driessche, meester

207 SAB, Klerken van de vierschaar, 550; SAB, Parochieregisters Brugge; BAB, Acta van de bisschoppen, B 34, f° 17v en f° 43v; RAB, Brugse Vrije, Registers, 16491, f° 283.

208 RAB, Familiefonds, deel 1, n° 1098, Registers van het Brugse Vrije, n° 16491 en Archief Sint-Walburga, n° 634; J. GAILLIARD, *Inscriptions*, I, 3de deel, p. 60.

209 RAB, Staten van goed, 2de reeks, 10565; SAB, Parochieregisters Brugge; SAB, Staten van goed, 2de reeks, 1051.

van het Sint-Juliaansgodshuis in Brugge. In deze herberg vergaderden de wethouders van de heerlijkheid Tillegem. De ironie wil dat Franciscus de gronden, waarop de herberg stond, had verkocht gedurende zijn minderjarigheid. De herberg omvatte ook enkele hoevegebouwen en op het bijhorende perceel stonden de doelen van de plaatselijke Sint-Sebastiaansgilde. Franciscus slaagde erin deze aankoop te financieren door de herberg meteen met leningen te hypothekeren. Anderzijds kon Franciscus in datzelfde jaar geld uitlenen aan Hendrik Sonnius. Toen deze niet kon afbetalen verwierf Franciscus de drie gemeten grond in de Maldegemse Polder waarop de rente gevestigd was. Bij zijn overlijden bezat Franciscus ook de herberg *Ter Pijpe* op de *platse* van Sint-Michiels.²¹⁰

Op 10 september 1711 was Franciscus in Oostkamp peter bij de doop van zijn kleinzoon Franciscus Kiliaen. In de doopakte werd Franciscus als *nobilis vir* betiteld. *Domicella* Anna de Vooght, weduwe van Jacques de Schietere de Damhouder en kasteelvrouwe van Tillegem, was toen meter.²¹¹ Franciscus werd griffier van het Sint-Sebastiaansgilde in 1703 en lid van de rederijkersgilde van het Heilig Kruis, dat vergaderde in zijn herberg *Ter Pijpe*.²¹²

Franciscus de Matanca liet zijn testament opstellen op 18 november 1726. Hij overleed enkele dagen later, op 29 november, te Sint-Michiels. Het familiewapen werd op het grafzerk aangebracht. Catharina de la Tomme overleefde haar man maar enkele maanden en overleed te Sint-Michiels op 10 juni 1727.²¹³

210 SAB, Klerken van de vierschaar, 496, f° 107; RAB, Notariaat H. Huwijn, reg. 308, f° 32 en 45 en Notariaat De Grave, dd. 15 januari 1698; RAB, Heerlijkheid Tillegem, reg. 33, f° 29, 32, 33v, 48; SAG, Familiearchief, 4016; G. FRANCHOO, *Het Keizer- en Koninklijk Gild van St.-Sebastiaan te St.-Michiels*, St.-Andries, 1964, p. 104.

211 RAB, parochieregisters Oostkamp. Zie ook M. VANDERMAESEN, *o.c.*: Anna de Vooght was de moeder van Marie Charlotte de Schietere die trouwde met Joseph Adrien Le Bailly (later Le Bailly de Tillegem).

212 A. SCHOUTEET, *Het rederijkersgilde van het H.-Kruis te St.-Michiels en te Brugge*, St.-Andries, 1970.

213 RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 2de reeks, 10565.

Kinderen uit het eerste huwelijk

Er waren kinderen uit de drie huwelijken. Hoger blijkt dat Anna De Vestele zeker zwanger is geweest. Misschien werd (voor het huwelijk?) een kind geboren, waarover geen verdere gegevens beschikbaar zijn.

Kinderen uit het tweede huwelijk

Ferdinand Franciscus de Matanca

Uit zijn tweede huwelijk zijn er vijf kinderen bekend. Het oudste, Ferdinand Franciscus, gedoopt in de Sint-Salvatorskerk in Brugge op 27 september 1672, overleed onmiddellijk en kreeg er een begrafenisdienst op 1 oktober 1672.²¹⁴

Franciscus Donatianus de Matanca

Franciscus Donatianus de Matanca werd gedoopt in de Sint-Salvatorskerk in Brugge op 14 oktober 1673.²¹⁵ Zijn militaire loopbaan begon op 18 november 1692 als cadet in het regiment van de markies van Lede. Hij promoveerde er tot *alferez* (vaandrig) op 31 december 1696 en tot kapitein op 1 december 1698. In die jaren was het regiment gekazerneerd in Veurne, Diksmuide, Namen en Hulst. Hij nam deel aan de slag te Ekeren in 1703 en onderscheidde zich bij de overtocht van de Rijn.

Later maakte hij deel uit van het regiment van de graaf van Lens en nog later kwam hij terecht in het regiment Brabant, dat ondertussen naar Spanje was verhuisd. Hij was er gekazerneerd in Barcelona en nam er deel aan gevechten tegen Catalaanse rebellen. Op 28 juli 1719 werd hij luitenant-kolonel. Nog later werd het regiment Brabant als tweede bataljon geïncorporeerd in het regiment Bourgogne.

In 1731 gaf *baron de Matansa, lieutenant-colonel van het regiment de Bourgogne ten dienste van seyne catholique majesteyt van*

214 SAB, Parochieregisters Brugge.

215 SAB, Parochieregisters Brugge.

Spaegniën procuratie aan Aloysius Duthieu om op te treden als voogd van Maria Anthonia de Matanca, dochter van zijn halfbroer Louis de Matanca. Een jaar later, in 1732, trad Boudewijn Pincket, gehuwd met Clara de Matanca, op als voogd materneel van Maria Anthonia zonder dat van *baron de Matanssa* nog melding werd gemaakt.

In een evaluatierapport van september 1732 heet het dat Franciscus een ervaren officier is, geschikt voor gevaarlijke opdrachten, maar *de moderado talento y no la mejor conducta*. Dit laatste verklaart wellicht waarom hij niet voor de promotie tot kolonel werd voorgedragen.²¹⁶

Ferdinand Joseph de Matanca

Ferdinand Joseph werd gedoopt in de Sint-Salvatorskerk in Brugge op 10 maart 1676. Op 21 januari 1698 trad hij op als peter van zijn halfzuster Clara in Sint-Michiels. Op 28 februari 1699 verleende het Sint-Donaaskapittel hem een studiebeurs van 10 ponden, voortkomend uit de beursstichting van zijn oud-oudoom, de bisschop Karel Filips de Rodoan (+ 1616). Deze beurs was bestemd voor studententheologie en filosofie, en ging met terugwerkende kracht in op 1 oktober 1698. In 1700 was Ferdinand te Sint-Michiels peter bij de doop van Ferdinand Lotens.

Deze studies waren ongetwijfeld een voorbereiding op een priesterloopbaan, maar in de *acta* van de Brugse bisschoppen is geen spoor te vinden van een eventuele priesterwijding. Waarschijnlijk heeft Ferdinand zijn studies niet afgemaakt, en koos hij, naar het voorbeeld

216 “De markies van Lede” is Jean François Bette, vice-koning van Sicilië, geboren op het kasteel van Lede in 1667 en overleden te Madrid in 1725. Simancas, Archivo General, reg. 1985: stamboek regiment de Bourgogne, p. 43, (met dank aan Francisco Javier Alvarez); RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 2e reeks, 10565; SAB, Staten van goed, 2de reeks, 8861: staat van Nicolaas de la Tomme (hieruit is evenwel niet uit te maken of het gaat om Franciscus Donatianus of over Ferdinand Franciscus. Bovendien moet François volgens zijn militair dossier geboren zijn rond 1676, hetgeen dan eerder zou overeenkomen met Ferdinand's geboortedatum); SAB, Wezerijconsenten, 1728-1734, f° 137v. Het regiment “de Bourgogne” was een troepenmacht van een 1.200 man in Spaanse dienst. Toen was het gebruikelijk dat verdienstelijke officieren een adellijke titel konden verwerven na een diensttijd van dertig jaar. Om deze reden is een baronstitel niet helemaal uit te sluiten, hoewel geen enkele heraldische collectie hiervan melding maakt.

van zijn broer, voor een militaire loopbaan. In 1726 stond hij reeds ten dienste van de Spaanse koning.²¹⁷

Maria Isabella de Matanca

Maria Isabella de Matanca werd gedoopt op 18 oktober 1679 in de Sint-Salvatorskerk in Brugge. In 1704 was ze doopgetuige te Sint-Michiels en stond in het doopregister als *domina* vermeld. Ze trouwde te Sint-Michiels op 2 november 1705 met Jan Windels of Jan Windelinck, *geseit Kiliaanus*. Jan Kiliaan was chirurgijn in een legerregiment maar vestigde zich na zijn huwelijk als chirurgijn te Oostkamp. Het koppel kreeg er verschillende kinderen. Drie bleven in leven: Maria Kiliaan gedoopt te Oostkamp in 1710, Franciscus Kiliaan gedoopt te Oostkamp in 1711 en Ignatius Kiliaan gedoopt te Sint-Michiels in 1718.²¹⁸

Jan Kiliaan en Maria Isabella de Matanca bezaten een kleine hofstede met woonhuis, schuur en stallen op één roede land te Oostkamp, en verder wat bescheiden renten. Vermoedelijk woonden ze op hun hofstede. In 1717 leenden Maria's ouders 74 ponden aan een lage rente aan Jan Kiliaan, welke lening in 1720 werd terugbetaald.²¹⁹

Jan Windelinus Kiliaan overleed op 24 april 1724 te Oostkamp en werd er in de kerk begraven. Het volgende jaar overleed Maria Isabella te Sint-Michiels. Maria was haar vader nog drie ponden schuldig *over coop van een bedde*.²²⁰

217 SAB, Parochieregisters Brugge; RAB, Parochieregisters Sint-Michiels; BAB, Acta van de bisschoppen, B 44, f° 9; RAB, Nieuw Kerkarchief, 779 en 780: testament van bisschop de Rodoan; RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 2de reeks, 10565.

218 SAB, Parochieregisters Brugge; RAB, Parochieregisters Oostkamp en Sint-Michiels; RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 2de reeks, 10565 (randnotitie); M.A. SAINT-VITEUX-D'HELFT, "Question: Killiannis, Ciliannis, Quillianus?" in *Intermédiaire*, 1979, p. 154; G. CLAEYS, *Kroniek van Oostkamp*, Oostkamp, 1985.

219 RAB, Brugse Vrije, Registers 16502, f° 174v; RAB, Heerlijkheid Tillegem, reg. 33, f° 97v.

220 RAB, Parochieregisters Oostkamp en Sint-Michiels (in de begrafenisakte staat dat ze 48 jaar oud was); Maria overleed op 24 oktober. RAB, Staten van goed van het Brugse Vrije, 2de reeks, 10565.

Jan Kiliaan had in zijn testament de wens geformuleerd een fundatie te stichten in de kerk van Sint-Michiels. In november 1726 sloten Frans Palmoucke en Boudewijn Pincket, voogden over de kinderen Kiliaan, een akkoord met het bisdom over de fundatie van 5 *lesende missen* per jaar in de kerk van Sint-Michiels. Daartoe vestigden ze een rente van 13 schellingen per jaar op de pachtopbrengsten van de hofstede in Oostkamp.²²¹

Wat gebeurde er verder met de kinderen Kiliaan? Maria trouwde in 1726 met Jan Bousson van de Zwevezeelse familie van koster en baljuws. Franciscus bleef te Sint-Michiels wonen en Ignace Kiliaan huwde in Meetkerke in 1742 met Anna Venne. Zijn zoon Pieter werd in 1784 voor diverse diefstallen veroordeeld tot 6 jaar correctiehuis in Gent.²²²

Ignatius de Matanca

Ignatius werd gedoopt te Sint-Michiels op 24 maart 1686 en overleed korte tijd nadien. . Zijn meter was de toekomstige derde vrouw van zijn vader: Catharina de la Tomme.²²³

Kinderen uit het derde huwelijk

Uit het derde huwelijk tenslotte zijn er twee kinderen: Louis en Clara de Matanca.

Louis de Matanca

Louis werd gedoopt te Sint-Michiels op 5 november 1694. In officiële stukken staat hij vermeld als *jonker*. Hij verbleef slechts kort te Sint-Michiels, waar hij lid was van de Sint-Sebastiaansgilde. Hij week vóór 1726 uit naar Spanje en huwde er Maria-Theresia de Sarassa. Louis overleed in Spanje in 1729 en had er een dochter, Maria Anthonia. In

221 BAB, Acta van de bisschoppen, B 51, f° 76 en f° 77r.

222 A. VAN DE WIELE, *Zwevezele*, *Zwevezele*, 1981, II, p. 81; SAB, 192: Verluydboeck, reg. 5, f° 366.

223 RAB, Parochieregisters Sint-Michiels.

1732 erfde deze bij het overlijden van haar oom Nicolaas de la Tomme, klerk van de vierschaar in Brugge. In zijn testament drukte hij de wens uit begraven te worden in de kerk van het Brugse predikherenklooster.²²⁴

Boudewijn Pincket, oom en voogd van Maria Anthonia, kon voor de magistraat van het Brugse Vrije aantonen dat ze wel degelijk in leven was. Hij toonde brieven verstuurd vanuit Zaragossa en Barcelona en een certificaat van 11 maart 1731 opgesteld door don Josephus Anthonius Sarassa, priester van de kathedrale kerk van Iacca, die attesteerde dat Maria Anthonia in leven was.²²⁵

In 1736 inde Theresia Sarassa een wisselbrief van 50 ponden vrijgekomen na een tussentijdse afrekening van het sterfhuis van Nicolaas de la Tomme. Op 15 september 1743 liet Maria Anthonia voor de schepenen van de stad Iacca, samen met haar moeder en haar oom Joseph, een attest opstellen waaruit bleek dat ze *vivam, sanam et incolumem* was.²²⁶

Van het sterfhuis van Nicolaas de la Tomme werd een nieuwe rekening opgesteld in 1752. Toen pas werd de doodschuld van Louis aan het Sint-Sebastiaansgilde van Sint-Michiels vereffend. Maria Anthonia was samen met haar tante Clara Ferdinande mede-eigenaar geworden van negen huizen in Brugge (drie in de Oude Zak, drie op de *Karnemelkmarkt* en drie in de Carmersstraat), de herberg *De Drie Valken* in Sint-Michiels en een kwart van de *Koelwey-molen* in Brugge, nabij de Lane tussen de Ezelpoort en de Smedenpoort. De huizen op de *Karnemelkmarkt* werden verkocht. De huuropbrengsten van de andere huizen werden belegd in diverse obligaties van wezenpenningen ten laste van het Brugse Vrije. Toen op 26 juni 1761 een nieuwe rekening van het sterfhuis van Nicolaas de la Tomme werd opgesteld, bleek *de woonste* (van Maria Anthonia) *onbekent te wesen* en dat er

224 Parochieregisters Sint-Michiels; SAB, Staten van goed, 2de reeks, n° 8861, staat van Nicolaas de la Tomme. Boudewijn Pincket bracht een onkostennota in van 19 ponden voor port van 8 brieven uit Barcelona, Zaragossa en Iacca. Ook waren er onkosten voor het vertalen van Louis' testament uit het Latijn

225 SAB, Staten van goed, 2de reeks, n° 8861, staat van Nicolaas de la Tomme; RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 1ste reeks, n° 3673

226 RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 1ste reeks, n° 3327; SAB, Archief van de Spaanse Handelsnatie, Familie Pedraza, niet genummerd: dit attest kwam om een of andere reden terecht in het familiearchief de Cuellar. Waarvoor het door deze familie werd gebruikt is onduidelijk, doch blijkbaar heeft men er bij de weeskamer van het Brugse Vrije nooit kennis van gehad.

sinds 1734 *geen tijdinghe meer becoomen is*. De rekening werd daarentegen opgesteld *op het expres versouck van Joffr. Clara de Matanca*.²²⁷

Later bleek dat Maria Anthonia in 1761 verbleef in Iacca in Arragon. Ze was op dat ogenblik weduwe van Don Joachim Tornes bij wie ze twee kinderen had. In Vlaanderen kreeg haar curator slechts op 22 november 1761 opnieuw teken van leven, toen Maria Anthonia *heeft doen verken- nen een rente van twee ponden tsjaers*. In 1763 tenslotte werden alle eigen- dommen verkocht en kwam een eindrekening tot stand, na een drukke correspondentie tussen Iacca en de magistraat van het Brugse Vrije. Zo waren er kosten voor het vertalen van 12 zendbrieven van het Latijn naar het Nederlands en vice versa tussen november 1761 en februari 1764. De eindrekening kon maar worden opgesteld nadat Maria Anthonia op 1 juli 1762 te Iacca daartoe toestemming had verleend, via procuratie in aanwe- zigheid van de tabellionaris Joseph Bernard Calbo en haar schoonbroer don Joseph Tornes.²²⁸

Clara Ferdinande de Matanca

Clara Ferdinande de Matanca werd gedoopt te Sint-Michiels op 21 januari 1698. Ze huwde te Sint-Michiels op 8 juni 1715 op 17-jarige leeftijd met Boudewijn Pincket. Boudewijn was geboren te Moere op 6 januari 1692 en was zoon van Johannes Pincket en van Maria de Leeuw. Johannes Pincket was een landbouwersknecht afkomstig van Rumbeke. Het gezin Pincket-De Leeuw verbleef te Tillegem vanaf 1712.²²⁹ Clara kreeg met Boudewijn 9 kinderen, allen gedoopt te Sint Michiels tussen 1718 en 1737, en waarvan er drie vroeg overleden zijn. Toen Franciscus de Matanca, de vader van Clara, in 1726 overleed, trad Boudewijn als voogd op. Bezittingen in Sint-Michiels kwamen hen nu toe.

227 RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 1ste reeks, n° 1454 en 2de reeks, n° 12752 (rekening ten voordele van Anthonia de Matanca).

228 RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 2de reeks, 13502-13505.

229 RAB, Parochieregisters Sint-Michiels: op 5 oktober 1712 is Jan Pincket getuige op de doop van Regina Mathys; RAB, Heerlijkheid Tillegem, reg. 33, f° 87. De kinderen in het gezin Pincket-De Leeuw werden geboren te Ardoorie, Moere en Eernegem. Jan Pincket overleed te Jabbeke op 13 december 1720.

Boudewijn was *causa uxoris* herbergier in *Het Cleen Casteel van Sluys*. Clara had de *Doornhaeghe*, de grond waarop de herberg stond, geërfd. Verder erfde Clara nog een huis en een dubbelwoonst in Sint-Michiels. Alle huizen waren bij het overlijden van Franciscus in zeer slechte staat en bovendien waren de gronden waarop de huizen stonden bezet met diverse renten. Haar halfbroers en -zuster lieten haar zelfs hun gering aandeel in de erfenis *als aentrecker van diere*. In 1731 werd Boudewijn voogd over Maria Anthonia de Matanca toen ze, samen met zijn echtgenote Clara, erfde van Nicolaas de la Tomme. Clara bleek 75 ponden schuldig te zijn aan Maria Anthonia over geïnde huurgelden.²³⁰

Boudewijn Pincket werd schepen van de heerlijkheid Tillegem. Hij overleed te Sint-Michiels op 6 december 1754. Er werd geen staat van goed opgesteld bij zijn overlijden, omdat hij geen onroerende goederen had ingebracht.²³¹ Clara deed af en toe dienst als vroedvrouw en werd meter van tientallen kinderen bij nooddopen. Ze woonde als weduwe in haar huis te Sint-Michiels dat ze daartoe liet verbouwen. In 1761 drong ze bij Judocus de Deurwaerder, procureur van het Brugse Vrije, aan op een finale afrekening over de wezerij van haar nicht Maria Anthonia.²³²

Clara liet haar testament opstellen op 15 januari 1768. Daarin verklaarde ze dat ze wilde begraven worden in het graf van haar ouders, onder de grafsteen voor het Onze-Lieve-Vrouwealtaar in de kerk van Sint-Michiels. Ze schonk *een iserken met de goude hoofden* aan haar nicht Maria Kiliaan. *Sieck van lichaeme ende uyt debiliteyt*, ondertekende ze met een kruisje. Ze overleed te Sint-Michiels op 23 maart 1768 en was vermoedelijk de laatste naamdrager Matanca in

230 Op 11 oktober 1730 was Clara te Tielt getuige bij de doop van Arseen Constant Verbeke, zoon van Ignaas Verbeke en Constantia Pincket, een nicht van Boudewijn Pincket. Op 18 oktober 1739 waren Boudewijn Pincket en Clara de Matanca in Middelburg in Vlaanderen, waar ze getuigen waren bij de doop van Isabella Clara Meuleman. RAB, Parochieregisters Sint-Michiels en Middelburg; G. FRANCHOO, *o.c.*, p. 104; R. DE CLERCQ, "Een wereldrecord te Tielt: het gezin Verbeke (18e eeuw)", in *De Roede van Tielt*, (1989), p. 25; SAB, Staten van goed, 2de reeks, 8861 (staat van Nicolaas de la Tomme).

231 K. SLABINCK, *o.c.*, p. 121

232 F. ROOSE, *Brugse Figuren*, Handzame, 1973, p. 190; RAB, Parochieregisters Sint-Michiels: 30 dec 1732, doop van Isabella Amelbergh: *...filia illegitima que in partu declaravit...*; RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 1ste reeks, 1454

Vlaanderen. In haar testament had ze gevraagd dat Judocus de Deurwaerder, procureur van het Brugse Vrije, zou optreden als *exécuteur-testamentair*. Toen hij weigerde nam haar schoonzoon Pieter Matthys deze taak op zich. Clara's kinderen probeerden de onroerende goederen te verkopen om uit onverdeeldheid te treden, maar er waren geen bieders. Uiteindelijk kocht haar zoon Gregorius Pincket *Het Cleen Casteel Van Sluys* in 1771 voor de som van 170 ponden.²³³

Besluit

De aanwezigheid van de wolstapel maakte Brugge in de 16de eeuw tot een aantrekkelijke stad voor Spaanse wolhandelaars. De hier behandelde familie de Matanca²³⁴ was slechts één van de tientallen Spaanse families betrokken in de wolhandel te Brugge. Ondernemerschap gebaseerd op een uitgebreid (soms familiaal) netwerk van handelsrelaties bracht deze familie op enkele generaties tijd tot grote welstand. Deze welstand werd verzilverd. Het handels-

233 RAB, Brugse Vrije, Staten van goed, 1ste reeks, 793 (staat van Clara de Matanca); RAB, Heerlijkheid Tillegem, reg. 34, f° 58.

234 De hier behandelde familie was zeker niet de enige familie de Matanca in de Nederlanden.

Op 23 februari 1596 kwam een Juan de Matanca te Antwerpen voor als getuige in een notariële acte waarbij soldaat Anthonio Nieto verklaarde een geldsom schuldig te zijn aan Bartholomeo Ruys. Juan de Matanca, *soldado de la compania del capitán Baltasar Lopez*, verklaarde beiden te kennen: *...son les mismos y así nombrados...*

Te Antwerpen zijn ons ook op latere datum enkele naamdragers bekend. Vooreerst was er Thomas de Matanca, geboren te Valliperezanus in Oud-Castilië als zoon van Thomas de Matanca en Maria Luys, die op 1 mei 1661 te Antwerpen in de Sint-Philipskerk op het Kasteeltje trouwde met de Antwerpse Magdalena Jacobs. Op 17 augustus 1681, twintig jaar later, trouwde een Thomas de Matanca in de Sint-Jacobsparochie met Maria Jacobs. Wellicht gaat het om dezelfde man die als weduwnaar hertrouwde met een familielid van zijn eerste vrouw. Een Thomas de Matanca, gehuwd met ene Maria Catharina Van den Berghe, liet op 3 februari 1690 in de Sint-Philipskerk een dochter Anna Cecilia dopen. Tenslotte was er te Antwerpen een soldaat Juan de Matanca, gehuwd met Anna Maria Vins (of Weins of Veintris). Met haar kreeg hij minstens twee kinderen: Catharina Josepha, gedoopt in Sint-Philips op 19 maart 1708, en Johannes Franciscus, gedoopt in Sint-Philips op 10 juni 1711. Juan zelf overleed op 6 januari 1714 en werd begraven op het kerkhof van Sint-Philips. In zijn begraafakte staat dat hij geboren was te Antwerpen: mogelijk was hij een zoon van Thomas uit eerste of tweede huwelijk met Magdalena of Maria Jacobs. SAA, Notariaat G. VandenBosche, 1596, N 3568, f° 77v; SAA, Parochieregisters Antwerpen

kapitaal werd gedeeltelijk geïnvesteerd in onroerend bezit en in het verwerven van leengoederen. Tevens werden de kinderen uitgehuwelijkt aan families met eenzelfde financiële draagkracht. In de eerste generaties zocht men de huwelijkskandidaten nog binnen de beperkte kring van de ter plaatse aanwezige Spaanse families, later was de keuze voor lokale families een bewijs van hun integratie in de samenleving. Het verwerven van een adellijke titel in de derde generatie kan worden beschouwd als een hoogtepunt in de uiting van hun maatschappelijke aspiraties. De volgende generaties konden ten dele door externe factoren hun status niet meer aanhouden, waarbij het faillissement van Karel Filips de Matanca het dieptepunt betekende. De laatste generaties waren niet meer bij machte zich weer op te werken. De meeste mannelijke leden emigreerden naar Spanje om de bezoedelde reputatie van hun familie te ontvluchten en in de hoop in hun land van oorsprong met een nieuwe lei te kunnen herbeginnen. De opgang en het verval van deze Spaanse familie in Vlaanderen loopt parallel met en kan ergens symbool staan voor de evolutie van het Spaanse gezag over onze gewesten.

Genealogie van de familie de Matanca

Ferdinand x Beatrix de Miranda

SPANJE

Garcia (+kort vóór 1557) x Ana de la Cadena

└ **Geronimo** (+ ca. 1582) x Beatrix de Astudillo Ambrosio

└ **Ferdinand** (+ ca. 1593)

NEDERLANDEN

Juan (ca. 1495-1563) x (1521) Barbara Pardo

└ (**Johanna**) (vóór 1521-ca. 1550) x (1543) Melchior Knaux

└ **Ferdinand** (vóór 1525-1591) x (1573) Maria Pardo

└ **Juan /Johannes** (ca. 1576-1596)

└ **Catharina** (ca. 1576-1617) x (1595) Karel Filips van Oss

└ **Barbara** (kort na 1576-1621)

└ **Filips Silvester** (1580/81-1638) x Isabella de Rodoan

└ **Karel Filips** (1616-vóór febr. 1669) x (ca. 1639) Helena Reyngoudt

└ **Clara Ernestina** (1640-1640?)

└ **Clara Ernestina** (1641-vóór 1720) x (vóór 1668) Pieter Vereecke

└ **Karel Filips** (1643-1643)

└ **Franciscus Mathias** (1645-1726) x (1671) Anna De Vestele

xx (1671) Judoca Van Damme

xxx (1693) Catharina de la Tomme

└ (1) -

└ (2) **Franciscus Donatianus** (1673-?)

└ (2) **Ferdinand Joseph** (1676-?)

└ (2) **Maria** (1679-1725) x (1705) Jan Kiliaan

└ (2) **Ignatius** (1686-1686?)

└ (3) **Louis** (1694-1729) x Maria Th. de Sarassa

└ **Maria Anthonia** x Joachim Tornes

└ (3) **Clara** (1698-1768) x (1715) Boudewijn Pincket

└ **Jacob Walrand** (1650-na 1720) x (1765) Catharina Verreycken

1 2 3

└ **Margaretha Isabella** (1621-1680) x (1640) Robert Reyngoudt

└ **Philipotte Constance** (1622-ca. 1665)

└ **Ferdinande Josepha** (?-1668) x (1647) Franciscus Taddei

└ **Antoon** (1628-1648)

└ **Clara Christina** (1582/83-1642)

└ **Clara** (+ 1568) x (1547?) Francisco de Bejar

└ **Judoca** (ca. 1529-na 1572) x (1547) Pedro Lopez de Villanova

└ **Barbara** (vóór 1538-?) x (?) Geronimo de Salamanca

└ **Juan** (1541-1601) x (1565) Catharina de Astudillo

└ **Juan** (1573-1623) x (1603) Magdalena Damandt

└ **Nicolas Carolus** (ca. 1606-vóór 1654)

└ **Franciscus** (ca. 1607-ca. 1654)

└ **Johannes** (1609-1675)

└ **Carolus** (1612-vóór 7/2/1618)

└ **Silvester** (1614-?)

└ **Judoca** (1575-1654)

└ **Maria** (1576-1654)

└ **Francisco** (1578/80-1630)

└ **Catharina** (1581-1601)

└ **Anna** (1583-1628)

└ **Catharina** (ca. 1543-1602)

1 2 3

Betrapping op heterdaad bij overspel: een eeuwenoude strafverminderende verschoningsgrond ... voor de man: een Brugse casus, 1555

Betrapping op heterdaad bij overspel: de theorie

De wet van 24 november 1997 strekkende om het geweld tegen partners (en meer specifiek tegen de gehuwde vrouw¹) tegen te gaan, schafte artikel 413 van ons Belgisch Strafwetboek af². Dit artikel, dat meer dan 130 jaar ongewijzigd van kracht bleef³, bepaalde dat doodslag, verwondingen en slagen verschoonbaar waren, wanneer zij gepleegd werden door één van de echtgenoten op de andere echtgenoot en zijn medeplichtige, op het ogenblik dat hij hen op heterdaad betrapt bij overspel. Die verschoning leidde tot strafvermindering, niet tot strafuitsluiting. De echtgenoot die fysiek geweld gebruikte kon hoogstens tot een gevangenisstraf van vijf jaar, niet tot levenslange dwangarbeid worden veroordeeld (art. 394 en 414 Strafwetboek)⁴.

Art. 413 was reeds in het Strafwetboek van 1867 opgenomen. Het bevatte toen geen spectaculaire nieuwigheid. Zoals J.J. Haus in zijn rapport voor het parlement aangaf, was dit artikel slechts een technische

1 Zie het wetsvoorstel ingediend door mevrouw Lizin, Senaat. Gedrukte stukken, 1995-1996, 1-269/1, p. 2-5.

2 B.S., 6 februari 1998, 3353. De motivering voor de opheffing was dat men voor de mishandeling van een echtgenote in de huiselijke kring een gelijke behandeling wenste als voor geweld gepleegd tegen ouders of andere bloedverwanten in de opgaande lijn. In Frankrijk werd artikel 324 C.P. reeds veel eerder opgeheven: H. Angevin, *Atteintes volontaires à la vie*, Jurisclasseur pénal code, 2, Parijs, 1995, 25 en 29 (nr. 177 en 209).

3 Het artikel werd ingevoerd bij de publicatie van het Strafwetboek van 8 juni 1867.

4 J.S.G. Nypels, *Législation criminelle de la Belgique ou commentaire et complément*

verbetering van art. 324 van de Napoleontische 'Code pénal' van 1810⁵. Art. 324 C.P. kende die verschoningsgrond evenwel alleen toe aan de man die zijn, op heterdaad betrapte, vrouw doodde (en niet omgekeerd). De betrapting moest bovendien gebeurd zijn in de echtelijke verblijfplaats en er gold geen verschoning voor de man die zijn vrouw in die omstandigheden sloeg of verwondde⁶. Daarmee volgde art. 324 C.P. een eeuwenoude rechtsregel die reeds in het Romeins recht was te vinden.

Het Romeins recht behandelde het recht van de echtgenoot om zijn overspelige echtgenote en haar medeplichtige te doden in aansluiting op een gelijkaardig recht van de vader ten aanzien van zijn overspelige dochter⁷. De 'Lex Julia de adulteriis coercendis' (D. 48, 5, 20) liet toe dat een vader zijn overspelige dochter en haar medeplichtige doodde wanneer hij hen op heterdaad betrapte⁸. Voorwaarden waren evenwel dat de dochter nog onder zijn vaderlijk gezag stond⁹, dat de betrapting op heterdaad in zijn huis of dat van zijn schoonzoon geschiedde¹⁰ en dat de vader niet alleen de medeplichtige maar ook zijn dochter doodde¹¹. Dit recht om te doden, dat deel uitmaakte van het vaderlijk gezag, vond zijn grondslag in de hevige verontwaardiging of woede die de vader onderging bij de betrapting op heterdaad en waardoor hij de controle over zijn daden verloor¹². Wanneer de vader alleen de medeplichtige en niet

du Code pénal Belge, 3, Brussel, 1868, XXX en 229-230 (rapport J.J. Haus); Id, *Le Code pénal belge interprété*, 2, Brussel, 1878, 388-395.

5 Nypels, *Législation criminelle...*, 229-230.

6 Art. 324 C.P.: «Néanmoins, dans le cas de l'adultère, prévu par l'art. 336, le meurtre commis par l'époux sur son épouse ainsi que sur le complice, à l'instant où il les surprend en flagrant délit dans la maison conjugale, est excusable». Meer uitleg over dit artikel bij: A. Chauveau en F. Hélie, *Théorie du Code pénal*, Brussel, 1845, 2, 169-172. De 'Code pénal' van 25 september-6 oktober 1791 bevatte hieromtrent geen bepaling.

7 Chauveau en Hélie, *Théorie du Code pénal*, 169-170; A. Laingui, *La responsabilité pénale dans l'ancien droit (XVI-XVIII siècles)*, Parijs, 1970, 303-314.

8 D. 48, 5, 24 (23) pr: 'in ipsa turpitudine filiam de adulterio deprehendat (...) in ipsi rebus Veneris deprehensum occidi

9 D. 48, 5, 21 (20): 'Patri datur jus occidendi adulterum quam in potestate habet'; D. 48, 5, 21; Sent. Pauli, 2, 26, 1.

10 D. 48, 5, 23 (22), 2: 'Jus occidendi patri conceditur domi suae (...) vel in domo generi'.

11 D. 48, 5, 24 (23): '...debet prope uno ictu et uno impetu utrumque occidere'.

12 D. 48, 5, 33 (32), 2, pr: 'quia lex parem in eos, qui deprehensi sunt, indignatio-

zijn dochter doodde, was er volgens het Romeins recht geen sprake van een onberedeneerde woede. In dit geval viel de vader onder de toepassing van de 'Lex Cornelia de sicariis' die de doodslag betuugde¹³.

In tegenstelling met de vader, had de echtgenoot die zijn vrouw op overspel betraptte, in beginsel geen recht om zijn vrouw te doden. Papianus verantwoordde dit door te stellen dat de vaderlijke genegenheid ten aanzien van een dochter belette dat een vader al te vlug ontspoorde in de uitoefening van zijn recht tot doden, terwijl op de impulsiviteit van de echtgenoot geen enkele rem stond¹⁴. Wel moest de echtgenoot in dit geval niet met de gewone straf voor doodslag, maar met een mindere straf worden gestraft¹⁵. Ook hij handelde immers in een situatie van hevige woede of verontwaardiging, die een strafvermindering wettigde¹⁶. Zo hij van nederige afkomst was, moest men hem een eeuwigdurende dwangarbeid opleggen. Indien hij van eerbiedwaardige afkomst was, volstond de verbanning naar een eiland¹⁷.

Volgens Augustus mocht de echtgenoot bij uitzondering toch de medeplichtige van zijn overspelige echtgenote (niet deze laatste) doden wanneer deze medeplichtige van minderwaardige afkomst was, zoals een man van lichte zeden, een slaaf, een vrijgelatene of een strafrechtelijk veroordeelde¹⁸. Justinianus ten slotte versterkte die maritale macht door de echtgenoot straffeloosheid te verzekeren wanneer hij een man doodsliep die hij aantrof in zijn woning en die

nem exigit et severitatem requirit.'; Collatio, 4, 2, 6.

13 D. 48, 5, 33 (32): '...nam si alterum occidit, lege Cornelia reus erit'.

14 D. 48, 5, 23 (22), 4: '...quod plerumque pietas paterni nominis consilium pro liberis capit: ceterum mariti calor et impetus facili decernentis fuit refrenandus.'

15 D. 29, 5, 3; D. 48, 5, 39 (38), 8: 'Si maritus uxorem in adulterio interfecerit, non utique legis Cornelia de sicariis poenam excipiet, ...'.

16 D. 48, 5, 39 (38), 8: '...ultimum supplicium remitti potest, cum sit difficillimum iustum dolorem temperare ...'.

17 D. 48, 5, 39 (38), 8: '...sufficiet igitur, si humilis loci sit, in opus perpetuum tradi: si qui honestior, in insulam relegari'; D. 29, 5, 3; D. 48, 8, 1, 5; Collatio, 4, 3, 6; Sententiae Pauli, 2, 26, 5.

18 D. 48, 5, 25 (24), pr. '... in adulterio uxoris occidere eum, qui leno fuerit quive artem ludricam ante fecerit in scaenam saltandi cantandive causa prodierit iudiciove publico damnatus neque integrum restitutus erit, quive libertus eius mariti uxorisve, patris matris, filii filiae utrius eorum fuerit (...) quive servus. Et praecipitur, ut maritus, qui horum quem occiderit, uxorem sine mora dimittat.'

hij, als verdacht van overspel met zijn vrouw, tot driemaal toe schriftelijk had aangemaand om uit de buurt van zijn vrouw te blijven¹⁹.

Deze Romeinsrechtelijke teksten werden in de 16de tot 18de-eeuwse strafrechtsleer en rechtspraak gerecipeerd. Filips Wielant, die als eerste in de Nederlanden een zelfstandig traktaat over het strafrecht schreef, behandelde deze materie in zijn 'Corte instructie in materie criminele' van 1510. De vader die 'in hitte' de man doodde die bij zijn dochter sliep, kon volgens hem gestraft worden wegens doodslag, maar kon ook een genadebrief krijgen bij de vorst wanneer die medeplichtige een vreemdeling was die hij 's nachts in zijn woning aantrof. Datzelfde recht kwam toe aan de echtgenoot die zijn vrouw op heterdaad bij overspel betrapte²⁰.

Wielant herwerkte die 'Corte instructie' rond 1515. Meteen ging hij uitvoeriger in op deze problematiek. Een vader kon de medeplichtige aan overspel met zijn gehuwde dochter doden, op voorwaarde dat hij hem aantrof in zijn huis of dat van zijn dochter en met zijn dochter 'aan het werk was'. Onder dat laatste verstond Wielant dat de medeplichtige met de dochter ofwel in of op het bed lag ofwel met haar in een kamer 'aan het kussen of lekken' was. De vader moest bovendien niet alleen de medeplichtige maar ook zijn dochter doden, of haar ten minste zo toetakelen dat het duidelijk was dat hij ze wilde doden.

Een echtgenoot kon volgens Wielant ook de medeplichtige aan overspel met zijn vrouw doden, op voorwaarde dat hij hem (in zijn eigen huis of elders) op heterdaad betrapte en die medeplichtige 'vilain ende niet edele' was. Was de medeplichtige daarentegen van adel, dan kreeg de echtgenoot wel een straf, zij het niet de gewone straf wegens doodslag maar een mindere straf, zoals een verbanning. Een echtgenoot kon ook straffeloos de man doden die hij verdacht van overspelige intenties met zijn vrouw, en die zijn vrouw probeerde te verleiden.

19 C, 9, 9, 30; Nov.117, 15, pr: '...si quis forsan suspicatur aliquem velle suae uxoris illudere castitati et contestationes ei ex scripto tres destinaverit habentes testimonia virorum fide dignorum, et post hastus ex scripto contestationes invenerit eum convenientem suae uxoris aut adulteri aut in popinis aut in suburbanis, esse licentiam marito propriis manibus talem perimere.'

20 Filips Wielant, *Verzameld werk*, I, *Corte instructie in materie criminele*, uitg. J. Monballyu, Brussel, 1995, cap. 102, 17, p. 111.

den ('solliciteren') ondanks een drievoudig herhaald verbod, in aanwezigheid van drie eerbare mannen, om met haar contact te hebben²¹.

Joost de Damhouder, die het werk van Wielant schaamteloos plagieerde, nam Wielants interpretaties van het Romeinse recht letterlijk over. Wel ging hij nader in op de definitie van de betrapping bij heterdaad. 'Aan het werk zijn' betekende volgens hem niet alleen dat de overspelige dochter met haar medeplichtige in bed lag, maar ook dat beiden in een kamer bezig waren 'oneerlick ende luxurieuselick, met smeevende ende vilayne woorden of tasten(de) de borsten of andere onschamelheden, elckanderen cussende ende leckende'. Dergelijke daden waren volgens Damhouder 'voorspelen van toverspel'²².

Wielant en de Damhouder stonden niet alleen met deze ruime interpretatie van de betrapping op heterdaad. Zij volgden de glossatoren²³ die stelden dat het voor een 'betrapping op heterdaad' niet nodig was dat de vader, respectievelijk echtgenoot, zijn dochter, respectievelijk echtgenote, aantrof op het ogenblik dat zij de geslachtsdaad stelden. Het volstond dat de dochter, respectievelijk echtgenote, met hun medeplichtige waren aangetroffen in een situatie waarover er zonder twijfel kon gesteld worden dat het overspel had plaatsgevonden of zou plaatsvinden. Het klassieke voorbeeld hiervan was dat zij samen in een bed lagen²⁴.

Een geval uit de praktijk

In (uitgegeven en onuitgegeven) strafrechtspraktijk zijn nauwelijks gevallen aan te treffen die deze rechtsleer bevestigen of tegenspreken²⁵.

21 *Ibidem*, cap. 81, 5, 7-9 en 90, 11-18, p. 206 en 216-217. In zijn derde versie (1519) herhaalde Wielant deze stellingen: Londen, British Museum, *Landsdowne*, MS. 627, f°209r-209v.

22 J.de Damhouder, *Practycke ende handrbouck in criminele zaeken*, Leuven, 1555 (herdruk door J. Dauwe en J.Monballyu, Roesselare, 1981), cap. 80, 8-9 (p. 121) en cap. 89, 9-18 (p. 148).

23 Ad D. 48, 5, 23 pr: '...sunt enim res veneris antecedentia ipsum scelus, scilicet, apparatus, colloquia (...) locus constitutus, convivia, basia, tactus. Nam ab ipsis argumentum sceleris inducitur.'

24 Laingui, *La responsabilité...*, 311-312. Die interpretatie werd later overgenomen in de 19de -eeuwse rechtsleer en rechtspraak: Chauveau en Hélicé, *Théorie du Code pénal*, 170.

25 Zie Laingui, *La responsabilité...*, 306-314 voor de Franse rechtspraak.

Daarom lijkt het ons interessant om even nader in te gaan op een concreet geval dat anno 1555 werd berecht door Ferdinand de la Barre, soeverein-baljuw van Vlaanderen²⁶. De feiten waren de volgende.

Loys Vindegoet, 42 jaar, brouwer wonende in Sint-Michiels bij Brugge, vertrok op zondag 3 november 1555 rond negen uur 's morgens naar een bruiloftsfeest in Loppem. Hij was vergezeld van zijn echtgenote, Cathelyne van de Cappelle, een neefje en zijn knecht Hans uit Maastricht. Hans mende het paard dat de wagen trok waarop Cathelyne en het neefje hadden plaatsgenomen. Loys ging te voet.

Het bruiloftsfeest verliep naar wens. Van zodra het donker werd, besloot het echtpaar om samen met nog twee andere echtparen naar huis te gaan. Er werd overeengekomen dat Hans de vrouwen met de wagen naar huis zou brengen en dat de mannen te voet naar huis zouden gaan. Hans zette zich op het paard dat de wagen trok waarop Cathelyne, het neefje, de echtgenote van Jan van den Zande (lakensnijder in Brugge) en de echtgenote van Francoys van Houtte hadden plaatsgenomen. Loys volgde te voet samen met Francoys van Houtte en zijn zoon Jan.

Zoals verwacht bereikte Cathelyne als eerste de echtelijke verblijfplaats in Sint-Michiels. Zij nodigde de echtgenote van Jan van de Zande uit om samen met haar te wachten op de komst van hun beider echtgenoot. Intussen aten en dronken zij een stukje. Omstreeks negen uur in de avond maakte de echtgenote van Jan van de Zande zich ongerust. Zij vroeg zich af of haar echtgenoot niet onmiddellijk naar Brugge was doorgereisd. Iets voor tien uur besloot ze zelf naar Brugge door te reizen. Hans voerde haar met de brouwerswagen naar Brugge. Nog geen uur later was hij terug. Cathelyne en haar dienstmeid Maye waren nog op en zaten voor het haardvuur in de keuken.

Kort daarop besloot Cathelyne om te gaan slapen. Zij nam een kaars, wenste iedereen goede nacht en kroop in haar bed. Ook de meid en de

26 Kortrijk, Rijksarchief, *Fonds d'Ennetières*, 662, f°28v-36v. Van de eigenlijke rechtspraak van deze soeverein-baljuw van Vlaanderen is slechts heel weinig bewaard gebleven. In het 'Fonds d'Ennetières' is per toeval het gerechtsregister van Ferdinand de la Barre uit de periode 1554-1558 bewaard gebleven. Dit register werd nog niet bestudeerd. Over de soeverein-baljuw in deze periode: J. Proost, *Recherches historiques sur le souverain baillage de Flandre*, *Messenger des sciences historiques ou archives des arts et de la bibliographie de Belgique*, Gent, 1876, 259-311.

knecht gingen slapen, deze laatste in de brouwerij naast het woonhuis.

Na enige tijd hoorde Cathelyne lawaai in de keuken. Ze stond op, stak een kaars aan in de keuken en stelde vast dat de keukendeur, die 's nachts gewoonlijk vergrendeld werd, wijd open stond. Verwonderd ging ze naar de slaapkamer van de dienstmeid, die echter diep was ingeslapen. Vandaar ging naar de brouwerij waar zij Hans in zijn bed aantrof. Zij vroeg hem of hij in de keuken was geweest, waarop hij ontkennend antwoordde. Ze ging terug naar haar slaapkamer, kroop in haar bed en viel na enkele ogenblikken in slaap.

Hans was haar echter gevolgd. Zonder schaamte kroop hij bij Cathelyne in bed en nam haar vast. Aanvankelijk blameerde Cathelyne hem hiervoor, maar uiteindelijk gaf ze toe aan zijn 'eenparich aenvallen ende haer vrouwelicke broosheyd'. Ze liet toe dat hij 'zyne wille' met haar deed en had met hem 'vleschelicke conversatie'.

In gezelschap van Francoys van Houtte en zijn zoon Jan stapte Loys Vindegoet intussen gezwind naar Sint-Michiels. Na een tijdje begon het te regenen. Zij besloten om te schuilen in de herberg het 'Kroontje' in Loppem. Zij droogden hun klederen en dronken een paar pinten. Iets voor elf uur stapten zij op en gingen ze recht naar huis.

Loys Vindegoet kwam thuis omstreeks 12 uur. Hij vond zowel zijn voordeur als zijn achterdeur gesloten en stapte dan maar via de brouwerij het woonhuis binnen. In de brouwerij verwonderde hij er zich over dat Hans niet in zijn bed lag. Loys dacht dat hij een pint was gaan pakken. In het donker stapte hij regelrecht naar zijn slaapkamer, waar hij Cathelyne meteen toeriep: 'Calleken, slaapt gij al?'. Cathelyne, die nog maar net was bekomen van haar 'vleschelijcke conversatie', hoorde hem van ver aankomen en waarschuwde Hans. Die verstopte zich terstond onder de lakens. Cathelyne antwoordde dat ze nog niet sliep. Om te vermijden dat Loys Hans zou ontdekken, richtte zij zich op en stak Loys een hand toe. Loys greep in het maanlicht naar haar hand..., mistastte zich en had uiteindelijk de hand van Hans vast.

Aan de ruwheid van deze hand voelde Loys onmiddellijk aan dat er iets mis was. Hij trok Hans hand naar zich toe, zodat deze laatste zich wel moest oprichten en uit het bed springen. Meteen zag Loys dat Hans slechts een onderhemd en een 'zweetrokje' aanhad, terwijl zijn wambuis en zijn rode bonnet op een tafeltje voor het bed lagen. Loys werd woedend. Hij verweet zijn vrouw een hoer en zijn knecht

een dief en verrader te zijn. Hij dreigde om beiden van kant te maken. De knecht sloeg in paniek, greep hem bij zijn hoofd en poogde hem op de grond te duwen. Loys verdedigde zich en trok zijn dolk.

Cathelyne, die het ergste vreesde, kwam tussen. Zij klampte zich vast aan Loys en nam zelfs het lemmet van de dolk in haar hand. Hierdoor werd Loys nog woedender. Hij trok zijn dolk door haar hand en stak haar tweemaal in de rug. Zwaar bloedend liet Cathelyne hem los en sleepte zich naar de kamer van haar dienstmeid. Daar gooide zij zich uitgeput op haar bed roepend dat ze stervende was. Intussen was Hans ook zwaar toegetakeld. Loys stak hem meerdere keren met zijn dolk. Hij stopte slechts hiermee wanneer hij voelde dat Hans verslaptte en niet meer in staat was om behoorlijk te spreken.

Meteen besefte Loys de ernst van de situatie. Hij riep zijn meid Maye en beval haar een brandende kaars te brengen en de buren te verwittigen. Toen Maye hieraan geen onmiddellijk gevolg gaf, ging Loys zelf het huis uit en riep hij zijn buren op. Loys de Vestele, een 36-jarige beenhouwer, en Heindrick Huskin, een 31-jarige herbergier, stonden op en volgden hem naar de slaapkamer. Bij kaarslicht vonden zij daar de half naakte Hans in een plas bloed met zijn hoofd tegen een zetel. Hij leefde nog, maar zag er heel bleek uit. Hij kon niet meer spreken. Een half uur later, omstreeks één uur in de nacht, overleed hij.

Loys vertelde intussen aan zijn buren en zijn meid Maye wat hem was overkomen. De buren en de meid stelden vast dat het bed op twee plaatsen was beslapen. Kort daarop ging Loys naar Brugge. Wellicht wou hij aldus ontsnappen aan de plaatselijke autoriteiten die hij niet vertrouwde.

Een onbekende chirurgijn²⁷ voerde nog diezelfde dag (maandag 4 november) een lijkschouwing uit in aanwezigheid van Pieter Beeldeman, baljuw van de heerlijkheid van het 'Kanunnikse' en meester Jooris de Vrieze en meester Jacop Kervijn, beiden kanunniken van de collegiale kerk van Sint-Donaas in Brugge²⁸. Het verslag van de lijkschouwing werd overgeschreven in het gerechtsregister van de soeverein-baljuw. Men stelde vast dat Hans gestorven was ten gevolge van een vijftal messteken, waarvan één 'dodelijke' in zijn rug

27 In het proces-verbaal is de naam van de chirurgijn niet ingevuld.

28 Over de jurisdictie op de gronden van de proosdij en de relatie met het 'Kanunnikse': zie L. Gilliodts-Van Severen, *Coutume de la prévôté de Bruges*, 1, Brussel, 1887, 1-3, 46, 54 en 171-172.

tussen beide schouders, één 'dodelijke' in zijn linkeroksel, één in zijn lenden, één in zijn rechteronderarm en één in zijn linkerarm.

Na de lijkschouwing volgde een 'informatie preparatoire' of gerechtelijk vooronderzoek. De kanunniken verhoorden de ooggetuigen. Loys de Vestele, Heindrick Huuskins en de dienstmeid Mayken de Raedt, vertelden wat zij gezien en gehoord hadden. Cathelyne van de Cappelle gaf haar overspel toe en lichtte de omstandigheden van de vechtpartij toe.

Kort daarop werd Loys Vindegoet gevangen genomen. Jan de Voughenare, stedehouder van de soeverein-baljuw van Vlaanderen, liet hem in de Brugse gevangenis opsluiten. Diezelfde stedehouder hield op 23 november 1555 een tweede 'informatie preparatoire' in aanwezigheid van Adriaen de Mommengy en Antheunis Smoudt, twee leenmannen van de Burg van Brugge. Zij ondervroegen Francoys van Houtte en zijn zoon Jan over de omstandigheden waarin ze op 3 november 1555 terugkeerden van het bruiloftsfeest in Loppem. Francoys van Houtte zei daarbij dat Loys Vindegoet een goed, eerbaar en vreedzaam man was, die nooit ruzie had met zijn echtgenote of zijn knecht.

Loys de Vestele en Heindrick Huskin bevestigden die goede reputatie. Tot in detail vertelden ze nogmaals wat ze hadden meegemaakt in de nacht van 3 op 4 november 1555. Ook Maye de Raedt, dienstmeid en nicht van Loys Vindegoet, deed nog eens haar verhaal. Zij stelde dat Cathelyne wel zeer familiair met Hans omging, maar verklaarde dat ze geen weet had van enig geschil tussen deze Hans en haar meester Loys. Tenslotte werd Cathelyne van de Cappelle nog eens verhoord. Ze gaf slechts enkele nieuwe details vrij over haar overspel.

Diezelfde stedehouder en leenmannen verhoorden Loys Vindegoet op 26 november 1555. Tijdens dat 'examen' bekende Loys spontaan zijn doodslag. Hij betuigde ook zijn spijt over het gebeurde.

Daar de zaak uitzonderlijk en verre van simpel was, vroeg de soeverein-baljuw advies aan vijf Brugse rechtsgeleerden. Meester Arendt van de Baerze, meester Jacop de Corte, meester Jan Houdegheerste, Meester Jan van Damme en meester Maertin de Mil gaven nog dezelfde dag hun advies. Zij stelden dat Loys Vindegoet, 'ghemerct de circumstancien van den faicte, tyde ende plaetse ende de qualiteyten van den persoonen zo wel van den facteur als van den overledene', niet 'naer rechte' kon gestraft worden met de gewone

dood- of lijfstraf wegens doodslag. Zij adviseerden een geldboete van 100 gouden carolussen en een boetebedevaart naar het Heilig Sacrament van Mirakelen in Brussel.

De soeverein-baljuw van Vlaanderen nam dit advies letterlijk over in zijn vonnis van 27 november 1555 dat werd uitgesproken in aanwezigheid van bovengenoemde leenmannen van de Burg van Brugge. De bedevaart naar Brussel moest binnen de zes weken zijn volbracht. Loys werd ook veroordeeld tot de gerechtskosten.

Loys zat blijkbaar goed bij kas. Hij betaalde terstond de gerechtskosten en de geldboete en deed zijn boetebedevaart naar Brussel op 11 december 1555. Nog dezelfde dag bracht hij hiervan een attest binnen bij de soeverein-baljuw van Vlaanderen. Die ontlaste hem op 18 december van zijn veroordeling. Of hij met zijn 14 jaar jongere vrouw nog een gelukkig leven kende, en of deze vrouw door de plaatselijke rechtbank of officialiteit zelf wegens overspel werd gestraft, is ons niet bekend.

Besluit

Uit bovengenoemd verhaal blijkt dat de rechtsleer en de rechtspraak in de 16de eeuw niet bereid waren om het klassieke Romeins recht klakkeloos over te nemen. Loys Vindegoet had zijn knecht Hans nochtans op heterdaad betrapt, zij het niet op het ogenblik van de geslachtsdaad, maar kort daarna. De betrapping geschiedde in zijn eigen woning en de medeplichtige knecht was hem minderwaardig. Toch spraken de vijf geconsulteerde advocaten en de soeverein-baljuw van Vlaanderen hem niet vrij in toepassing van D. 48, 5, 25 (24). Zij verkozen een mindere (door de rechter te bepalen) straf. Dit was uiteindelijk ook de oplossing van art. 324 C.P en art. 411 S.W., zij het dat de wet nu deze strafvermindering bepaalde.

Véronique VAN CALOEN, Jean VAN CLEVEN, Johan BRAET e.a. , *Het Kasteel van Loppem*. Oostkamp, Stichting Kunstboek, 2001. - 256 p. : ill.

Dit jaar verscheen het reeds geruime tijd aangekondigde boek over het "groot kasteel" van Loppem; het is een gemeenschappelijk initiatief van de Stichting Jean van Caloen, het gemeentebestuur van Zedelgem (waartoe Loppem behoort) en de VZW Bethunianum. Het neogotische kasteel (1858-1863) is sinds de openstelling in 1975 en de museale herinrichting in 1984 bij een ruim publiek bekend geworden, maar een grondige studie over het kasteel ontbrak evenwel. Deze leemte is nu opgevuld, en met succes.

In een goed gedocumenteerd artikel situeert gemeente-archivaris J. Braet de familie van Caloen in het Loppemse en Brugse milieu; daarin wordt hun rol en deze van hun vrienden en medestanders uitvoerig belicht in het kader van hun politiek-conservatieve idealen en de behartiging van de R.-K. waarden waarin de heropleving van de christelijke kunst een belangrijke rol speelde. Daarmee gaat samen het grote belang dat wordt gehecht aan de streekeigen traditie en de familiewaarden. Enigszins daarbij aansluitend, behandelt V. van Caloen, conservatrice van het kasteel, de omgang van de familie van Caloen met hun erfgoed, het kasteel van Loppem.

In een uitvoerig hoofdstuk over de bouwgeschiedenis van het kasteel gaat J. Van Cleven in detail in op de evolutie van de ontwerpen, het eigenlijke bouwen, de medespelers: opdrachtgevers, architecten, beeldhouwers, schilders, meubelmakers, e.d. Het volume en het grondplan van het kasteel zijn wel het werk van E. Pugin (ontwerptekeningen vanaf 1856), maar allerlei moeilijkheden hebben ertoe geleid dat Jean Bethune, die in 1852-1856 de grafkapel voor de familie van Caloen tegen de Loppemse Sint-Martinuskerk had gebouwd, in 1859 ter hulp werd geroepen. Aan hem mogen dan ook de uiteindelijke gevelontwerpen worden toegeschreven. Aan de buitengevels werd de zg. Brugse travee overal aangewend wat o. i. nogal inspiratieloos en eentonig overkomt, als een rij naast elkaar geplaatste huisgevels waartussen gelukkig een toren en een kapelerker nog een plaats hebben gevonden. Op die

manier wordt de gotiek niet op een nieuwe en creatieve wijze geïnterpreteerd. De evolutie van de gevelontwerpen 1856-1859 is goed te volgen aan de hand van de in het boek gepubliceerde originele tekeningen; daarentegen worden geen ontwerpen van de plattegrond afgedrukt.

Uitvoerig wordt ook het rijke interieur en het iconografisch programma beschreven, met o. a. een afzonderlijk hoofdstuk over de muurschilderingen in het Blauwe Salon door de Duitse kunstenaar August Martin (1869-1870) die ook in de kerk van Vivenkapelle heeft gewerkt. Van Cleven heeft het verkeerd voor waar hij op p. 110 schrijft dat het houten gewelf in de zg. gothische zaal van het Brugse stadhuis oorspronkelijk op "houten pijlers" steunde. Het was echter van in den beginne een hanggewelf zoals dit ook het geval is met het op het Brugse voorbeeld geïnspireerde gewelf in de vestibule van het kasteel te Loppem.

V. van Caloen bespreekt dan verder de in het kasteel aanwezige schilderijen die door de opeenvolgende bewoners zijn verzameld. In zijn artikel over het houten en stenen beeldhouwwerk maakt R. Didier terecht een onderscheid tussen enerzijds neogotiek en anderzijds kopieën en nabootsingen van gotische kunstwerken. Er zijn nog talrijke andere lezenswaardige bijdragen, o. m. over de toegepaste kunst (door St. Vandenberghe), over boeken, prenten en tekeningen, met o. a. een aan Michelangelo toegeschreven tekening "De Steniging van Stefanus" (door C. Kruyfhoofd), over het verblijf van koning Albert op het kasteel in 1918 (door R. Van Eenoo), over het kasteelpark (door K. Hebbelinck), enz.

Tenslotte nog dit. In een luxueus uitgegeven boek, had een register van persoons- en plaatsnamen niet mogen ontbreken. En nog een vraagje. Is het onderschrift bij de familiefoto uit 1901 (p. 238) wel juist? Charles van Caloen is toch in 1896 overleden?

Luc Devliegher

PERSONALIA

Nieuwe penningmeester. - De h. Luc Monbaliu werd opgenomen in het Bestuur van het Genootschap voor Geschiedenis. Hij wordt de nieuwe penningmeester in opvolging van dr. Maurice Vandermaesen die wegens andere verplichtingen ontslag heeft genomen.

In memoriam Valère Arickx. - Op 2 juli 2001 overleed ons lid Valère Arickx (° 9 augustus 1921). Begonnen als onderwijzer besloot Arickx zijn beroepsleven als directeur van Radio West-Vlaanderen in Kortrijk (1971-1986). Door zelfstudie had hij zich ondertussen opgewerkt tot een gezagsvol historicus en speelde daarenboven ook een actieve rol in het culturele leven. Hij was in 1964 één van de stichters van de succesrijke Vlaamse Vereniging voor Familiekunde, waarvan hij van 1987 tot 1999 de dynamische voorzitter was. Hij was lid van het Berek van het tijdschrift *Biekorf*, waarin hij talrijke bijdragen publiceerde. Van zijn hand zijn er twee voorbeeldige dorpsgeschiedenissen, in 1951 over zijn geboortedorp Pittem en in 1982 over de buurgemeente Egem. In onze *Handelingen* verschenen van zijn hand enkele boekbesprekingen en in jaargang 101 (1964) een artikel over Jan van Hille en zijn verblijf in Batavia (1665-1662). In 2000 verscheen een *Vriendenboek Valère Arickx* waarin ondermeer zijn volledige bibliografie is opgenomen.

ALGEMENE GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE

Licentiaatsverhandelingen Geschiedenis betreffende het oude graafschap Vlaanderen en de provincie West-en Oost-Vlaanderen

Katholieke Universiteit Leuven (2001)

ANECA Siegfried, *Rood en zwart: het verhaal van een 'oude politieke dorpscultuur', Lichtervelde, 1944-1976* (H. Van Molle)

- DE CAUWER Peter, *'t Recht van syne Majesteit ende der Gelanden. De dijkgraaf-generaal van Brabant en Vlaanderen (1586-1765)* (F. Vanhemelryck)
- DE LAENDER Annelies, *De uitbouw van het stedelijk hospitaalwezen in het graafschap Vlaanderen tot 1350* (P. Trio)
- DE MEESTER Mieke, *Het Hechteniskamp Lokeren. Een 'onvervalste en levende geschiedenis'. Beeldvorming over en herinnering aan een verblijf in het Interneringscentrum Lokeren* (J. Tollebeek)
- DEPAEPE David, *Beenhouwerij en vleesverbruik in Kortrijk tussen 1880 en 1914* (H. Van Molle)
- DEPAEPE Ruben, *De Vereniging voor Oudheidkundig Bodemonderzoek in West-Vlaanderen (1974-2000). Een bijdrage tot de geschiedenis van de archeologie in Vlaanderen* (T. Verschaffel)
- DUMOLIN Dieter, *Het Ieperse Sint-Jansgodshuis (ca. 1270/72-1506). Ontstaan, structuur en begroting* (P. Trio)
- KERCKHOF Stefan, *Ambtswaardigheids- en corruptie van gerechtsofficieren in het 17de- en 18de- eeuwse Vlaanderen* (F. Vanhemelryck)
- MARQUENIE Ilse, *Emiel Van Haver en het cultureel leven in Sint-Niklaas tijdens de Tweede Wereldoorlog* (J. Tollebeek)
- SEYNAEVE Bram, *Het gevangeniswezen te Brugge in de 18de eeuw* (F. Vanhemelryck)
- SMOLDERS Sarah, *De opstand in Vlaanderen van 1323 tot 1328 vanuit Iepers perspectief. Bijdrage tot de beeldvorming van een middel-eeuwse stad* (P. Trio)
- VAN DEN NOORTGATE Tom, *De militaire activiteiten in de Oostendse haven tijdens de bezetting in de Tweede Wereldoorlog* (L. De Vos)
- VERTONGEN Katelijne, *De jezuïeten te Brugge : materiaalverwerking van een 18de-eeuwse beerput* (A. Lodewijckx)
- WERBROUCK Mieke, *Partnerkeuze in Brieven. De families d'Ennetières en Bethune in Vlaanderen in de eerste helft van de 18de eeuw* (J. Verberckmoes)

Michel Cloet

Universiteit Gent (2001)

CAMERLYNCK Dieter, *Edmond Camerlynck. Zwerver doorheen de erfenis van Joris Van Severen. Intellectuele biografie van een Iepers advocaat (1915-1970)* (B. De Wever)

CASSIMAN Pieter, *Arts in oorlog. Een situatieschets van de militaire, medische en sociale leefwereld van de Belgische frontarts in de Eerste Wereldoorlog* (B. De Wever)

CLAES Menno, *Oorlog zonder einde. De herdenkingen van de Eerste Wereldoorlog te Ieper* (B. De Wever)

DE MUYNCK Pieter, *Vijftig jaar nationale en lokale verkiezingen in het kanton Harelbeke. Een socio-economische en demografische analyse* (L. François)

DOSSCHE Kevin, *Een doorsnede van de cartografie in de Zuidelijke Nederlanden (eind 16^e – eind 8^e eeuw). Casusstudie: regio Diksmuide – Koekelare – Kortemark* (E. Thoen)

MESTDAGH Jürgen, « *Les Chaussures de Luxe d'Izeghem, cousu-main* ». *Sociaal-economische studie van de Izegemse schoennijverheid (1840-1940)* (E. Vanhaute)

PAEPE An, *Vereenigd door naald en draad. De kleermakers in Brugge en hun verenigingen (1870-1970)* (H. Balthazar)

POTS Dieter, *De regering, het parlement en de lijn Oostende-Dover 1841-1971* (L. François)

STRYBOL Laurence, *Jeugdcriminaliteit in Brugge in de 18^e eeuw* (C. Vandenbroeke)

VALETTE Geert, *Landschap en relictten ten noordwesten van Brugge* (E. Thoen)

VANBELLE Steven, *Nuptialiteitsstudie van Izegem (1750-1850)* (C. Vandenbroeke)

VANDAELE Dries, *Armenzorg op het platteland: de armendis te Loker (1728-1754)* (E. Thoen)

VANTHOURNHOUT Brend, *Van "Panne-Strand" tot "de Zeewacht". Een blik op de evolutie van Oostende in de periode 1940-1980* (L. François)

VERSTAPPEN Liesbeth, *Pachtprijzen als meters van economische politiek en conjunctuur. Een vergelijkende studie tussen het platteland rond Brugge, Gent en Leiden (1450-1570)* (E. Thoen)

Luc François
Universiteit Gent

Archiefbrief Provincie West-Vlaanderen.-Tien West-Vlaamse gemeenten ontvangen thans op basis van het "Provinciaal Reglement voor tijdelijke subsidiëring van het lokaal archiefbeheer" een financiële ondersteuning voor de inrichting van hun archieven. Om deze gesubsidieerde gemeenten en met name de lokale archivariissen goed te begeleiden en te ondersteunen werd een *Archiefbrief Provincie West-Vlaanderen* opgestart. In de nieuwsbrief die in de regel enkel elektronisch ter beschikking is, wordt allerlei informatie opgenomen die relevant kan zijn voor de beginnende lokale archivariissen en de nieuwe West-Vlaamse archiefdiensten. Daarnaast is de publicatie bedoeld om allerlei professionele ervaringen uit te wisselen tussen de provinciale Archiefdienst West-Vlaanderen en de lokale archieven. De *Archiefbrief* zal dus ook de lokale archivariissen aan het woord laten en misschien zelfs uitgroeien tot een archivalisch discussieplatform. Meer informatie kan worden verkregen bij de Archiefdienst Provincie West-Vlaanderen, tel. 050/346277, e-mail archiefdienst @west-vlaanderen.be.

Johan Vannieuwenhuyse

Onbevaarbare waterlopen.-N.a.v.de restauratie van de 1205 kaartbladen van de onbevaarbare waterlopen uit 1882-1893, bewaard op het Provinciaal Archief West-Vlaanderen, had van 27 oktober tot 2 december de tentoonstelling "In kaart gebracht. De Provincie West-Vlaanderen en het beheer van de onbevaarbare waterlopen, 1800 - heden" plaats in het Provinciaal Hof te Brugge. De tentoonstelling had niet enkel betrekking op het cartografisch patrimonium van de Provincie, maar ook op het eigenlijke waterbeheer in heden en verleden dat nu sinds enkele tijd ook meer en meer rekening houdt met het natuurlijk milieu. Een geïllustreerde catalogus, onder redactie van archivaris Johan Vannieuwenhuyse, gaat dieper in op deze problemen, o.m. over het totstandkomen van de atlassen, de toepasselijke wetgeving i.v.m. de onbevaarbare waterlopen, het ecologisch beheer, enz. De eigenlijke catalogus omvat niet enkel een aantal kaarten, maar ook instrumenten die gebruikt worden bij het opmeten en draineren, werktuigen voor het onderhoud van waterlopen en oevers, documenten i.v.m. werken aan de waterlopen; dit alles opgeluisterd met sprekende illustraties.

De tentoonstelling en de meegaande catalogus brengen een weinig bekend aspect van het Provinciaal Bestuur aan het licht dat ook historici zal interesseren

Onderzoeksfonds J.Deconinck.-Ter nagedachtenis van de te Wevelgem geboren socialistische vakbondsman en politicus Jules Deconinck (1897-1979) heeft zijn familie een fonds gesticht ter ondersteuning van studies betreffende de volkskunde en/of de sociale geschiedenis van Zuid - en Midden-West-Vlaanderen. De aanvragen voor financiële tuusenkost kunnen jaarlijks voor 31 december schriftelijk worden overgemaakt aan het Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis (Bagattenstraat 174 te Gent) dat het beheer van het fonds waarneemt.

Jacques Mertens.

Leven in de Middeleeuwen.- Een vijftal jaar geleden gaf het Davidsfonds "Rondreis door middeleeuws Vlaanderen " van H. Rottier uit. De illustraties van het boek kwamen voor een groot gedeelte uit handschriften; middeleeuwse manuscripten bevatten inderdaad een schat aan miniaturen die zowel bijbelse en kerkelijke als wereldse onderwerpen uitbeelden. In het uit het Engels vertaalde "Leven in de Middeleeuwen" (Davidsfonds Leuven, Uniepers Abcoude) bestaat de illustratie volledig uit miniaturen van de 6de tot het begin van de 16de eeuw, en dit zowel uit de byzantijnse, joodse en Westelijke wereld. Deze miniaturen worden begeleid door een bloemlezing van 200 teksten uit de Middeleeuwen (uitgekozen door J. Herrin) die zonder duidelijke orde alle mogelijke onderwerpen uit het dagelijkse leven omvatten. Werken en feesten, godsdienst en misdaad, gezondheid en ziekte, oorlog en vorsten: ze komen alle aan bod en geven een gevarieerd en dikwijls weinig bekend beeld van de middeleeuwse samenleving waarbij ook Vlaanderen ter sprake komt.

Uit de kronieken van Froissart komt het verhaal van de Vlaamse graaf Lodewijk van Male die op de vlucht, door een arme Brugse vrouw op de zolder van haar huisje wordt verborgen voor de naar hem op zoek zijnde Gentse soldeniers (p. 77). In 1393 vaardigt de stad Londen een verordening uit waardoor de prostituees zich in een bepaalde zone

van de stad moeten ophouden. Oorzaak daarvan zijn opstootjes en ruzies waaraan vooral Vlaamse vrouwen die er een schandelijk leven leiden, schuld aan hebben (p. 142).

Een opmerking betreft het feit dat niet altijd een datering van de miniaturen is gegeven bij de onderschriften ervan. Op p. 202-204 ("Tekstbronnen") is men blijkbaar vergeten de Engelse titels van de onderwerpen (spring, love, fortune-telling, whitsun, enz.) in het Nederlands te vertalen.

PLAATSELIJKE GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE

Brugge beschermd?- Op 30 november 2000 werd de historische binnenstad van Brugge - gelegen binnen de stadsvestingen uit het einde van de 13de eeuw - opgenomen op de lijst van het werelderfgoed van de UNESCO. Los daarvan, mag men zich toch de vraag stellen of een stad met enkele duizenden gebouwen met architecturale en stadslandschappelijke waarde ook niet in haar geheel als een officieel "stadsgezicht" zou mogen worden beschermd. Na de oudste Koninklijke Besluiten die de grote burgerlijke en kerkelijke gebouwen als monument beschermden (toen nog "klasseerden"), kwamen verscheidene reeksen huizen en ook individuele woonhuizen aan de beurt. Nu staan te Brugge opnieuw een honderdtal huizen op de wachtlijst. Op die manier bekomt men echter geen sluitend afgewerkt geheel en is het nog altijd mogelijk dat "ongelukken" gebeuren. Een algemene bescherming als stadsgezicht doet geen afbreuk aan het meer dan een eeuw zorgzaam omgaan met het stedelijk erfgoed door het Brugse stadsbestuur. Het zou enkel die zorg vergemakkelijken en terzelfdertijd een meer globale benadering mogelijk maken waardoor ook het minder architecturaal waardevolle aan belang zou winnen. Het zou ook gemakkelijker worden moderne accenten te leggen die zich pretentieloos zouden inpassen in de oudere omgeving.

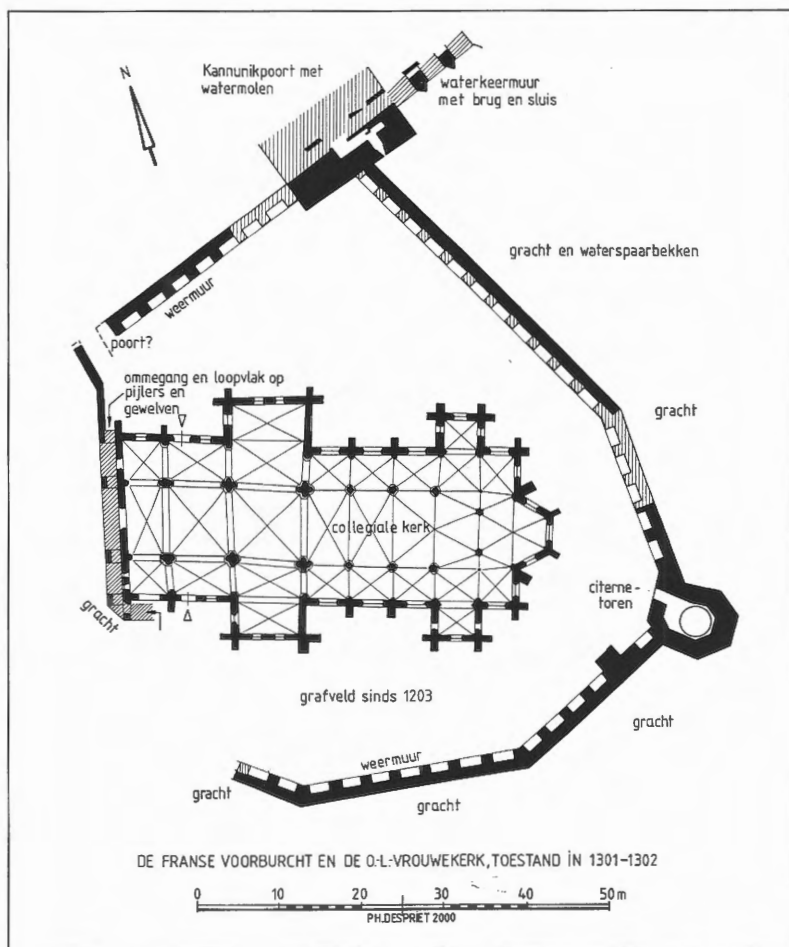
Memorielijst der Brugse schilders.- Van 25 oktober tot 30 november had in het Brugse Stadsarchief de tentoonstelling "Dood maar niet vergeten" plaats, n.a.v. de restauratie van de memorielijst van de Brugse schilders. Deze lijst - in de uitgave van Ch. Vanden Haute uit 1912 ten onrechte *obituarium* genoemd - bevat alle namen van de leden van het Brugse schildersambacht dat ook de zadelmakers, spiegelmakers en gareelmakers omvatte. Bij hun afsterven werden hun namen ingeschreven op een lijst die gebruikt werd om de overleden leden van het ambacht te gedenken. De lijst werd in 1944 door beschieting beschadigd toen hij van uit het kasteel van Lavaux-Sainte-Anne naar Brussel werd overgebracht.

Bakkerijmuseum Veurne.- Door de aanleg van nieuwe wegen was de Zuidgasthuishoeve te Veurne ingesloten geraakt en omzeggens onbruikbaar geworden als landbouwuitbating. Toen de eigenaar, het OCMW van Veurne, besloot de hoeve en het erf te verkopen, wat een slooping van de gebouwen tot gevolg zou hebben gehad, hebben enkele personen de hoeve aangekocht met de bedoeling er een museum in onder te brengen. Met veel enthousiasme werd begonnen aan een "herstelling" van het woonhuis die te ingrijpend is uitgevallen. Enkele jaren later namen nieuwe mensen de zaak over en in 1985 werd in het huis de bakkerijverzameling van Walter Plaetinck ondergebracht. Het jaar daarop werd in de vroegere stal een gelagzaal geopend, waaraan in 1987 een oude oven werd aangebouwd. In 1995 kreeg een nieuwe kleine staakmolen een plaats op het erf. Dit jaar werd de volledige herinrichting van het woonhuis voltooid, en is nu ook de schuur in het museumcomplex opgenomen. In de schuur werd o.i. een te zware metaalconstructie - met verdieping - ingebouwd waardoor een essentieel onderdeel als het gebinte, niet meer tot zijn recht komt. Al met al is het "Bakkerijmuseum Walter Plaetinck - Zuidgasthuishoeve VZW" een volwaardig museum geworden waarvoor de voorzitter mev. dr. C. Maeyaert-Cambien en haar medewerkers nog vele toekomstplannen hebben.

*De Zuidgasthoeve in Veurne (foto L. Devliegheer, 1971).
Op deze foto komen op de zijgevel de nu aanwezige sierankers "1690" niet voor! Binnen
in de hoogkamer staat op de ene moerbalk "MC 1693".*

Archeologische Stichting voor Zuid- West- Vlaanderen.- In het verslag (door Ph. Despriet) van de Zuid- West- Vlaamse Stichting over het jaar 2000 komt o.m. te Kortrijk het verdere onderzoek van de Franse voorburcht (1301-1302) - gelegen ten oosten van het koninklijk Frans kasteel en omheen de O.-L.-Vrouwekerk - uitvoerig aan bod. Een gedeelte van de opgegraven weermuur werd ten zuiden van de kerk opgenomen in een groenzone die zelfs een stukje gracht omvat. Binnen in de Artillerietoren kwam een waterciterne aan het licht die deel uitmaakte van de voorburcht. In het kader van 1302-2002 werden op het terrein educatieve identificatiepanelen aangebracht.

Pieter Lansens.- N.a.v. de 200ste verjaardag van de geboorte van Pieters Lansens (Lichtervelde 11 mei 1801- Koekelare 22 november 1879), onderwijzer en historicus, richtte de onvermoeibare Raf Seys van 31 augustus tot 6 september 2001 te Koekelare een tentoonstelling in over Lansens en schreef ook een nieuwe biografie over hem. Van de historische werken van Lansens is het bekendste zijn "Alouden staet van Vlaenderen" uit 1841; de schrijver was toen lid van de twee jaaroude Brugse Société d'Emulation. Dit werk bevat o.m. een etymologische en historische beschrijving van 286 gemeen-

ten uit het oude graafschap Vlaanderen. Naast historisch werk publiceerde Lansens ook schoolboeken over Nederlandse en Franse spraak-kunst, aardrijkskunde en rekenkunde.

Sint-Hermes te Ronse.- In de reeks *Kleine Cultuurgidsen* uitgegeven door de Provincie Oost-Vlaanderen en waarvan reeds een 25 deeltjes het licht zagen, verscheen dit jaar "Sint-Hermes. Van Rome tot Ronse" door Jan Van Damme.

In het centrum van Ronse liggen drie middeleeuwse kerken naast elkaar: Sint-Martinus, Sint-Pieter (in 1843-1844 gesloopt) en Sint-Hermes. Over het ontstaan, de oorspronkelijke functie en de bouw-geschiedenis van deze drie kerken blijven nog veel vragen bestaan die Albert Cambier e.a. sinds ongeveer een halve eeuw met monnikenge-duld en creatieve speurzinnigheid proberen op te lossen. In 834 schonk keizer Lotharius een kloostertje te Ronse aan de benedictijnse Sint - Salvatorsabdij aan de Inde (nu Kornelimünster bij Aken), die enkele jaren later aan hun nieuw verworven kloostertje relieken gaf van de Romeinse martelaar Hermes. De invallen van de Noormannen, de vlucht van de monniken met hun relieken naar de abdij in het Indedal, de eventuele terugkeer en de oprichting van een kapittel vormen nog altijd een duistere periode in de vroege kloostergeschiedenis. Hopelijk brengen de nieuwe opgravingen die dit jaar in de Sint-Hermeskerk plaats vinden, klaarheid in de vroegste bouwgeschiedenis.

Van de drie bedehuizen is de Sint-Hermeskerk wel het bekendst, niet in het minst door haar grote eind-11de-eeuwse romaanse krypte en door de aanwezigheid van de Sint-Hermesrelik die nog jaarlijks op een 32 km.-lange tocht langs de omliggende dorpen wordt rondgedragen. Het hoeft dan ook geen verwondering dat ook in deze gids veel aandacht wordt besteed aan de relieken en hun verering.

Het is wel te betreuren dat in het boekje geen grondplan van de Sint-Hermeskerk en van de belangrijke krypte werd opgenomen; de twee tekeningen op p.10 i.v.m. de opgravingen zijn voor de gewone lezer weinig zeggend en de plattegrond van de in 1948-1949 opgegraven Sint-Pieterskerk is maar een stuntelige tekening. Dat het veel beter kan, bewijst de in 1993 verschenen cultuurgids over de Sint-Eligiuskerk te Eine waarin verscheidene goede grondplannen van de kerk zijn opgenomen.

Luc Devliegheer

Werkten mee aan deze jaargang

Johan Buyck, Klijtestraat 8, 8700 Tielt

Michel Cloet, Bergstraat 111, 3010 Kessel-Lo

Peter De Baets, Vierscharestraat 6A, 8340 Damme-Sijsele

Luc Devlieghe, Ten Hove 17, 8200 Brugge

Luc François, Chrysantenstraat 19, 8400 Oostende

Albert Janssens, Pijpeweg 96, 8310 Brugge

Griet Maréchal, Visserij 11, 9000 Gent

Jacques Mertens, L. Spilliaertstraat 83, 8400 Oostende

Jos. Monballyu, Koning Boudewijnstraat 156, 8520 Kuurne

Koen Rotsaert, Brugsesteenweg 36 bus 2,
8420 Den Haan-Wenduine

Isabel Rotthier, Smidsestraat 64, 9000 Gent

Jacques Sabbe, Jan Breydellaan 82/3, 8200 Brugge

Tim Soens, Universiteit Gent, Vakgroep Middeleeuwse
Geschiedenis, Blandijnberg 2, 9000 Gent

Dries Tijs, Burgstraat 77, 9000 Gent

Andries van den Abeele, Stijn Streuvelsstraat 56, 8000 Brugge

Chris Vandenbroeke, Ruitersdreef 13, 8790 Waregem

Maurice Vandermaesen, p.a. Rijksarchief, Academiestraat 14-18,
8000 Brugge

Johan Vannieuwenhuysse, Provinciale Archiefdienst,
p.a. Koning Leopold III-laan, 8200 Brugge

INHOUD

Jg. 138 –2001

ARTIKELS

- T. Soens en D. Tys, *Het "jus notarii Flandriae", getuige van de ontwikkelingen in de administratie van het graafschap Vlaanderen (12de-15de eeuw)* 3-32
- J. Sabbe, *Yolande van Vlaanderen, gravin van Bar en vrouwe van Cassel, en het huis de "Casselberg" in Brugge* 33-55
- A. Van den Abeele, *Jacob en Frans Neyts en hun familieleden: enkele biografische aanvullingen* 56-100
- L. Devliegheer, *De Brugse graveur J. De Meulemeester in het Vaticaan (1807-1819)* 101-108
- J. Buyck en I. Rothier, *De 'refuge' te Sint-Andries Brugge: van bedelaarsgesticht tot centrum voor illegalen* 109-124
- K. Rotsaert, *Kloosters te Brugge in de 19de en 20ste eeuw* 125-161
- C. Vandenbroeke, *De demografische revolutie als causale verklaringsvariabele achter maatschappelijke mutaties* 179-196
- A. Janssens, *Jan du Chelier (1446/47-1492), opdrachtgever van Hans Memling?* 197-234
- P. De Baets, *Opgang en verval van een Spaanse koopliedenfamilie in Vlaanderen: de Matanca (16de-18de eeuw)* 235-324
- J. Monballyu, *Betrapping op heterdaad bij overspel: een eeuwenoude strafverminderende verschoningsgrond... voor de man : een Brugse casus, 1555* 325-334

BOEKBESPREKINGEN

M. Vandenberghe, *Leven in het Kortrijkse begijnhof, 1585-1789* (G. Maréchal) 162-164

V. van Caloen, J. van Cleven, J. Braet, e.a., 335 - 336
Het Kasteel van Loppem (L. Devliegher)

KRONIEK 165-177; 337-346

GENOOTSCHAP VOOR GESCHIEDENIS

Correspondentieadres : Bossuytlaan 59, 8310 Brugge

Redactieadres : Doornhut 28, 8310 Brugge

Postrekening : 000-0107939-75 Genootschap voor Geschiedenis, Brugge.

Het Genootschap voor Geschiedenis «Société d'Emulation», gesticht in 1839, heeft tot doel de geschiedenis van het oude graafschap Vlaanderen en van de provincie West-Vlaanderen te beoefenen en te bevorderen.

Het Genootschap geeft ieder jaar de «Handelingen» uit, waarin bijdragen over historische onderwerpen van allerlei aard opgenomen worden. Het tijdschrift in zijn huidige vorm is de voortzetting van :

- Annales de la Société d'Emulation pour l'histoire et les antiquités de la Flandre Occidentale : I (1839) - IV (1842).
- Annales de la Société d'Emulation pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre : V (1843) - LIV (1904).
- Annales de la Société d'Emulation de Bruges. Revue trimestrielle pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre : LV (1905) - LXXVI (1933).
- Annales de la Société d'Emulation de Bruges. Revue trimestrielle pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre. / Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis, gesticht onder de benaming «Société d'Emulation» te Brugge. Driemaandelijks tijdschrift voor de studie van geschiedenis en oudheden van Vlaanderen : LXXVII (1934) - CXV (1978).

Verder worden door het Genootschap ook afzonderlijke studies uitgegeven, o.m. in een reeks «Vlaamse Historische Studies». Hierin worden teksten van hoog wetenschappelijk gehalte, over onderwerpen die een brede belangstelling wekken, voorgesteld in een eigentijdse stijl en vorm.

Het lidmaatschap van het Genootschap kost jaarlijks **19,85 €**. Dit geeft recht op de toezending van de «Handelingen» en op deelname aan de activiteiten van het Genootschap. Bovendien bekomt elk lid een korting van 20% op de prijs van de jaargangen van het tijdschrift die voor zijn toetreding zijn verschenen, en op alle afzonderlijke uitgaven. Lid worden kan (met opgave van naam, adres en beroep) door overschrijving van de lidmaatschapsbijdrage op de bovenvermelde postrekening.

BESTUUR :

L. Devliegher (voorzitter), L. Valcke (secretaris), M. Ryckaert (adjunct-secretaris), L. Monbaliu (penningmeester), L. Vandamme (redactiesecretaris), M. Cloet, I. De Jaegere, B. Janssens de Bisthoven, D. Marechal, G. Maréchal, J. Mertens, J. Monballyu, O. Mus, M. Nuytens, K. Priem, P. Trio, A. Van den Abeele, C. Vandenbroeke, M. Vandermaesen, A. Vandewalle, P. Vandewalle, R. Van Eenoo en J. Vannieuwenhuysse.